

**На хорошем уровне
(Na dobrym poziomie)**

Beata Gawęcka-Ajchel

Poradnik metodyczny do programu nauczania języka rosyjskiego dla II etapu edukacyjnego wprowadzanego jako I język obcy w klasach IV–VIII SP oraz jako II język obcy w klasach VII–VIII SP

opracowany w ramach projektu:

„Tworzenie zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Redakcja merytoryczna: Beata Luc
Redakcja językowa i korekta: Eduexpert sp. z o.o.
Projekt graficzny i projekt okładki: Eduexpert sp. z o.o.
Redakcja techniczna i skład: Eduexpert sp. z o.o.

Weryfikacja i odbiór niniejszej publikacji: Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie

w ramach projektu: *Weryfikacja i odbiór zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy*

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl

Spis treści

WSTĘP	5
ROZDZIAŁ I	
Planowanie pracy w procesie dydaktycznym i wychowawczym uwzględniające cele oraz założenia podstawy programowej języka rosyjskiego na II etapie edukacyjnym	8
ROZDZIAŁ II	
Nauczanie języka rosyjskiego na II etapie edukacyjnym	11
2.1. Formy pracy	17
2.2. Metody i techniki pracy zalecane do pracy z uczniami na II etapie edukacyjnym	19
2.3. Kompetencje kluczowe i umiejętności uniwersalne oraz ich znaczenie	30
2.4. Interdyscyplinarność	33
2.5. Projektowanie uniwersalne i w odpowiedzi na SPE	34
ROZDZIAŁ III	
Organizacja procesu dydaktycznego – zasady pracy na lekcji języka rosyjskiego	36
3.1. Sposób podejścia do błędu językowego	39
ROZDZIAŁ IV	
Nauczane treści kształcenia, umiejętności przedmiotowe i ponadprzedmiotowe (uniwersalne) z uwzględnieniem planowania oraz wdrażania działań wspierających kształtowanie kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich	41
4.1. Wykorzystanie programów i aplikacji w nauczaniu języków obcych	51
ROZDZIAŁ V	
Monitorowanie i ocenianie postępów ucznia	54
5.1. Ocenianie kształtujące	60

ROZDZIAŁ VI

**Zadania nauczyciela w kontekście realizacji założeń edukacji
włączającej 62**

BIBLIOGRAFIA 72

WSTĘP

Niekiedy trudno dać dzieciom to, czego potrzebują, uczyć w taki sposób, by każde z nich przygotować na dorosłość. Dlatego młodym ludziom trzeba pozwolić popełniać błędy i wyciągać z tego wnioski, pozwolić im upadać, ale jednocześnie być obok, by mieli pewność, że ktoś poda im pomocną dłoń, gdy będą tego potrzebowali. Jeśli zrobicie to z głową, będą Wam wdzięczni przez całe życie.
To największy sukces nauczyciela i rodzica

Beata Gawęcka-Ajchel

Prezentowany poradnik metodyczny bazuje na założeniach programu nauczania języka rosyjskiego dla II etapu edukacyjnego nauczanego jako pierwszy w klasach IV–VIII i jako drugi w klasach VII–VIII szkoły podstawowej *На хорошем уровне (Na dobrym poziomie)* autorstwa Beaty Gawęckiej-Ajchel. Wskazany powyżej program kładzie nacisk na kształtowanie umiejętności skutecznego porozumiewania się w języku obcym i tym samym przygotowuje ucznia do wykorzystywania języka w życiu prywatnym oraz zawodowym. Poradnik należy traktować jako narzędzie uzupełniające program nauczania i towarzyszące mu scenariusze lekcji zawierające gotowe rozwiązania dydaktyczne i wskazówki dotyczące realizacji procesu nauczania języka rosyjskiego na II etapie edukacyjnym. W skład zestawu narzędzi edukacyjnych wchodzi również interdyscyplinarne scenariusze projektów edukacyjnych.

Istotnym zagadnieniem uwzględnianym w procesie nauczania w szkole podstawowej jest rozwijanie umiejętności kluczowych, które mają charakter ponadprzedmiotowy i dlatego mogą być kształtowane przez wszystkich nauczycieli pracujących z uczniami. Posiadanie umiejętności kluczowych uznaje się obecnie za nieodzowny element pozwalający na włączenie społeczne i właściwe funkcjonowanie w społeczeństwie, realizację planów i zamierzeń. Dlatego też zestaw narzędzi zawiera także narzędzia pomiaru dydaktycznego i narzędzia do ewaluacji kompetencji kluczowych.

W prezentowanym poradniku metodycznym wiele uwagi poświęcono doborowi metod, technik i form pracy w czasie lekcji języka obcego, by ułatwić pracę nauczycielom (zarówno tym rozpoczynającym pracę, jak i tym bardziej doświadczonym, poszukującym innowacyjnych i ciekawych rozwiązań), a każdemu z uczniów umożliwić wszechstronny rozwój poprzez wspomaganie ich wrodzonego potencjału. Prowadzenie procesu nauczania języka z uwzględnieniem potrzeb i możliwości każdego z uczniów pozwoli im osiągać sukces, czerpać zadowolenie z nauki, a w przyszłości wykorzystać nabyte umiejętności językowe w komunikacji z osobami władającymi językiem rosyjskim. Dużą wagę w programie przywiązuje się do kształtowania umiejętności społecznych, współpracy w grupie, budowania postawy otwartości na inne języki i kultury, gdyż rozwinięcie tych kompetencji znacznie ułatwia proces komunikacji, znacząco podnosi też jej efektywność.

Uniwersalne założenia programowe, dbałość o realizowanie założeń edukacji włączającej oraz nieprzypisanie treści nauczania „na sztywno” do konkretnej klasy sprawiają, że

program może być stosowany zarówno przez nauczycieli uczących języka rosyjskiego jako pierwszego – w klasach IV–VIII (co stanowi kontynuację nauczania języka rosyjskiego na podbudowie w klasach I–III), jak i uczących języka jako drugiego – od podstaw w klasach VII–VIII szkoły podstawowej (w tym także w klasach integracyjnych). Dodatkowo nauczyciel, w ramach autonomii, może w dowolnej kolejności realizować treści nauczania, dostosowując je do potrzeb uczniów i własnych preferencji lub wybierając treści, które warto realizować zgodnie z kalendarzem (np. zagadnienia dotyczące świąt).

Program *На хорошем уровне (Na dobrym poziomie)* jest zgodny z założeniami podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (II etap edukacyjny) oraz aktualnymi wytycznymi określonymi w przepisach oświatowych w sprawie oceniania, zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkołach i placówkach, a także w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym. Powyższe określają następujące akty prawne:

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. 2017, poz. 356 z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz. U. 2019, poz. 373);
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. 2017, poz. 1591 z późn. zm., t.j. Dz. U. 2020, poz. 1280).
- rozządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. 2017, poz. 1578 z późn. zm., t.j. Dz. U. 2020, poz. 1309).

Warto podkreślić, że jest to jeden z pierwszych w Polsce programów do nauki języka rosyjskiego oparty na założeniach konstruktywizmu oraz podejścia komunikacyjnego, który w tak szerokim zakresie uwzględnia zagadnienia z zakresu edukacji włączającej i potrzebę kształtowania już na etapie szkoły podstawowej kompetencji kluczowych oraz umiejętności uniwersalnych. Będą one przydatne uczniom na dalszych etapach kształcenia oraz po wejściu na rynek pracy. Dlatego będę wdzięczna za informację zwrotną, czy w opisanym wyżej zakresie program spełnia oczekiwania Państwa – jako nauczycieli języka rosyjskiego – oraz uczniów, z którymi mają Państwo przyjemność pracować.

Koleżanki i Koledzy – nauczyciele języka rosyjskiego!

W każdym momencie pracy – w tych dobrych i tych trudniejszych chwilach – pamiętajcie proszę, że przygotowujecie i uczycie młodzież nie dla szkoły, lecz dla życia. Im lepiej zrealizujecie to zadanie, tym łatwiej Wasi uczniowie poradzą sobie po opuszczeniu przyjaznych murów szkoły podstawowej.

Życzę Wam zatem samych dobrych wrażeń w budowaniu ich ciekawości świata, chęci poznania języka, kultury i piękna Rosji.

Beata Gawęcka-Ajchel
e-mail: b.ajchel@gmail.com

ROZDZIAŁ I

Planowanie pracy w procesie dydaktycznym i wychowawczym uwzględniające cele oraz założenia podstawy programowej języka rosyjskiego na II etapie edukacyjnym

Korzyści płynące z dobrego planowania są ogromne. Szacuje się, że każda minuta poświęcona na planowanie pozwala zaoszczędzić dziesięć minut pracy.

Brian Tracy

Właściwe zaplanowanie procesu nauczania pozwoli na skuteczną realizację programu nauczania języka rosyjskiego *На хорошем уровне* (*Na dobrym poziomie*) na II etapie edukacyjnym. Jest to szczególnie istotne w przypadku nauczycieli rozpoczynających pracę w zawodzie, przynosi szereg korzyści również dla uczących z większym doświadczeniem w pracy w szkole, którzy poszukują inspiracji, chcą wprowadzać innowacyjne, ciekawe dla siebie i uczniów rozwiązania dydaktyczne.

Optymalny czas realizacji programu nauczania języka rosyjskiego na II etapie edukacyjnym nauczanego jako pierwszy (w klasach IV–VIII szkoły podstawowej) to 3 godziny tygodniowo przez okres 5 lat, a jako drugi język (w klasach VII–VIII szkoły podstawowej) to ok. 2 godziny tygodniowo w ciągu 2 lat. Należy uwzględnić te informacje w planowaniu pracy i procesu dydaktycznego.

Nauczyciel języka rosyjskiego, rozpoczynając pracę, powinien:

- zadbać o właściwe wyposażenie pracowni językowej – zaleca się, by sala była wyposażona w sprzęt audiowizualny (telewizor, nagłośnienie, rzutnik multimedialny, odtwarzacz płyt CD lub plików dźwiękowych, komputer z dostępem do internetu oraz klawiaturą rosyjską), a także stwarzała możliwość dostosowania wyposażenia do potrzeb wszystkich uczniów, w tym tych ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi SPE. Stoliki, krzesła, foteliki, pufy powinny pozwalać na dogodne zorganizowanie przestrzeni lekcyjnej i kreatywnej w celu umożliwienia pracy w grupach oraz ułatwienia funkcjonowania i nauki uczniów ze SPE;
- zgromadzić pomoce dydaktyczne (słowniki polsko-rosyjskie i rosyjsko-polskie, materiały realioznawcze, mapy, albumy, schematy – np. metra moskiewskiego, plansze i tablice gramatyczne, czasopisma, artykuły prasowe i z internetu, podcasty, pliki dźwiękowe, filmy, książki w języku rosyjskim, aplikacje i programy komputerowe itp.) oraz pomoce ułatwiające percepcję i przyswojenie materiału przez uczniów ze SPE;
- zadbać o wybór podręcznika dostosowanego do poziomu znajomości języka (obowiązkowo dopuszczonego przez ministra właściwego ds. oświaty i wychowania oraz wybranego wariantu podstawy programowej wraz z obudową (np. zeszyt ćwiczeń, e-podręczniki, flipbooki etc.). Nauczyciel może też pracować, opierając się na materiałach własnych i zrezygnować ze stałego korzystania z podręcznika, ale zadanie to wymaga dodatkowego nakładu pracy;
- utworzyć przedmiotowe zasady oceniania (PZO) w oparciu o wewnętrzzszkolne zasady oceniania (WZO) i aktualne przepisy regulujące te kwestie. Zasady te powinny uwzględniać indywidualizację procesu nauczania i oceniania wszystkich uczniów, w tym ze SPE, w taki sposób, by mogli oni osiągnąć sukces na miarę swoich możliwości;

- zaplanować pracę poprzez przygotowanie planu wynikowego lub rozkładu materiału z określeniem celów wychowawczych i edukacyjnych, z jednoczesnym uwzględnieniem kształtowania kompetencji kluczowych, umiejętności uniwersalnych i realizacji treści międzyprzedmiotowych. Nauczyciel powinien zaplanować także działania podejmowane w ramach realizacji edukacji włączającej. Dodatkowo, np. w kolumnie „Uwagi”, powinien odnotowywać, które działania dobrze się sprawdziły, a które wymagają modyfikacji w kolejnym planie;
- uwzględnić realizację wydarzeń mających na celu propagowanie kultury rosyjskiej oraz zachęcanie do nauki języków obcych (np. dni języków obcych, konkursy: piosenki, recytatorskie, plastyczne, ceremonii picia herbaty, np. w Rosji, Chinach, Wielkiej Brytanii). Bardzo ważne jest, by odpowiednio wcześniej pomyśleć o włączaniu dzieci ze SPE w życie społeczności szkolnej i lokalnej, stwarzając szanse na wzajemne poznanie się ze środowiskiem lokalnym.

Planowanie powinno uwzględniać poziom znajomości języka przez uczniów, jeśli kontynuują oni naukę języka rosyjskiego (wariant II.1 podstawy programowej), a w przypadku obu wariantów podstawy programowej (II.1 i II.2) określać przewidywane osiągnięcia uczniów po zakończeniu nauki na II etapie edukacyjnym. Mając to na uwadze, plan pracy powinien dotyczyć:

- całego etapu edukacyjnego,
- poszczególnych lat nauczania języka rosyjskiego (dwóch w przypadku wariantu II.2 oraz pięciu w wariantcie II.1),
- poszczególnych lekcji – w tym przypadku mniej doświadczeni nauczyciele mogą przygotowywać scenariusze lekcji (mogą być one wykorzystywane również w ramach zdobywania kolejnych stopni awansu zawodowego).

Przygotowany przez nauczyciela plan pracy może zawierać:

- cele wychowawcze oraz cele nauczania języka rosyjskiego;
- treści programowe i czas założony na ich realizację z uwzględnieniem dostosowań do uczniów ze SPE;
- przewidywane osiągnięcia uczniów, wynikające z wymagań edukacyjnych (najlepiej opisać je w języku efektów uczenia się) oraz dostosowania do potrzeb uczniów ze SPE;
- indywidualizację procesu nauczania (wydłużenie czasu pracy, podział materiału na mniejsze partie, wykonywanie zadań z wykorzystaniem różnorodnych środków technicznych, zróżnicowanie kart pracy, realizacja zadań ustnie – jeśli wymagają tego potrzeby konkretnego dziecka);
- współpracę ze środowiskiem domowym ucznia – jest to szczególnie ważne w przypadku uczniów ze SPE (można tu dodatkowo uwzględnić włączenie w proces kształcenia i wychowania ucznia innych pracowników szkoły: pedagoga, psychologa, logopedy, nauczyciela współorganizującego proces kształcenia itd.);
- realizację edukacji włączającej i stosowne dostosowania do potrzeb oraz możliwości uczniów ze SPE;
- kształtowanie kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych;
- odwołania do treści międzyprzedmiotowych, bazowanie na wiedzy uczniów zdobytej na innych przedmiotach, sukcesywne uzupełnianie jej;

- metody, techniki, formy pracy oraz środki dydaktyczne (pomoce, materiały dodatkowe dostosowane do potrzeb wszystkich uczniów). Wymaga to adaptacji zadań do indywidualnych możliwości poznawczych, doboru ćwiczeń do możliwości percepcyjnych dziecka, stosownego doboru metod i form pracy oraz środków i pomocy dydaktycznych, wspomagających opanowanie, a także utrwalenie materiału dydaktycznego).

Aby podnieść skuteczność i zagwarantować efektywność realizacji programu nauczania, nauczyciel powinien:

- opracować plan pracy, np. plan wynikowy, w którym wymagania edukacyjne opisane są językiem efektów uczenia się (z uwzględnieniem dostosowań do uczniów ze SPE);
- zapoznać młodzież oraz jej rodziców ze wskazanymi powyżej wymaganiami edukacyjnymi;
- przygotować przedmiotowe zasady oceniania – nauczyciel języka rosyjskiego, wspólnie z innymi nauczycielami uczącymi języków obcych, powinien w oparciu o wewnętrzne zasady oceniania przygotować przedmiotowe zasady oceniania, w których zostaną określone wymagania edukacyjne uwzględniające kształtowanie wszystkich czterech sprawności językowych – słuchania ze zrozumieniem, czytania, mówienia i pisanie, a także możliwości i potrzeby dzieci ze SPE (w przypadku uczniów z niepełnosprawnością należy uwzględnić możliwość zastosowania oceniania opisowego śródrocznego i rocznego). W systemie oceniania warto uwzględnić elementy lub założenia oceniania kształtującego;
- rozpisać materiał językowy i gramatyczny na cały cykl kształcenia na II etapie edukacyjnym (tzn. 2 lata w wariantcie II.2 lub 5 lat w wariantcie II.1 podstawy programowej).

Mając na uwadze pracę w trybie zdalnym, nauczyciel powinien uwzględnić wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK) (wskazówki dot. realizacji nauczania w ramach edukacji zdalnej przedstawiono w podrozdziale 4.1).

Nauczyciel w procesie planowania pracy powinien uwzględnić także czas na **przygotowanie pomocy dydaktycznych** oraz **doskonalenie własnego warsztatu pracy** poprzez udział w szkoleniach i warsztatach metodycznych, studiowanie literatury z zakresu glottodydaktyki, metodyki pracy z uczniami z różnorodnymi potrzebami edukacyjnymi w ramach samokształcenia lub kształcenia w zespołach przedmiotowych funkcjonujących w szkole.

Bardzo ważnym elementem gwarantującym osiągnięcie sukcesu pedagogicznego na lekcji języka obcego nauczanego zgodnie z założeniami podejścia komunikacyjnego jest **zbudowanie miłej, przyjaznej atmosfery**, okazywanie życzliwości, chęci pomocy w odpowiedzi na potrzeby konkretnych uczniów. Duże znaczenie ma też **wskazanie uczniom praktycznego aspektu nauczania języka** oraz **przydatności** kształtowanych w szkole **kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych** w przyszłości edukacyjnej i zawodowej.

ROZDZIAŁ II

Nauczanie języka rosyjskiego na II etapie edukacyjnym

Wiedza o tym, jak się uczyć, jest najważniejszą umiejętnością w życiu.

Tony Buzan

Nauczyciel uczący języka rosyjskiego jako pierwszego może w klasie IV i V skorzystać ze spontaniczności i naturalnej aktywności dzieci, chęci zabawy, współpracy z nauczycielem, wyrażania swoich emocji przez rysunek, ruch. To czas, gdy uczniowie mają dobrą pamięć mechaniczną, zwykle w tym wieku nie mają jeszcze oporów przed fantazjowaniem, wcielaniem się w role, chętnie komunikują się z rówieśnikami, angażują się w różnorodne zabawy, gry językowe, rywalizację. Uczący dość łatwo poprzez zachęty, stosowanie pochwał, wyróżnień może podnieść uczniowską motywację do nauki. Należy przy tym mieć świadomość, że to także okres dość dużej wrażliwości na przejawy niesprawiedliwości ze strony nauczyciela.

Warto zaznaczyć, że na II etap edukacyjny przypada też czas zmiany dojrzałości intelektualnej uczniów. W tym okresie odchodzą oni od myślenia konkretnego, zastępując je myśleniem abstrakcyjnym. Młodzi ludzie, będąc w wieku 13–15 lat, (klasy VI–VIII) potrafią też dłużej, w większym skupieniu pracować nad konkretnym zadaniem. Dzięki temu nauczyciel języka obcego może nieco dłużej pracować nad poprawnością gramatyczną wypowiedzi uczniów, zarówno ustnych, jak i pisemnych, kształtowaniem wybranej aktywności językowej. Zasadne zatem wydaje się na tym etapie wprowadzanie instrukcji, komentarzy gramatycznych, nawiązań do języka ojczystego i innych języków obcych, których uczeń uczył się już wcześniej. Również komentarze gramatyczne mogą być na wyższym poziomie abstrakcji. W ostatnich latach II etapu edukacji młodzież zaczyna odczuwać skrępowanie, jest bardziej krytycznie nastawiona do świata. Uczniowie w tym wieku potrzebują zupełnie innego systemu motywowania do pracy. Potrafią ocenić i docenić wiedzę nauczyciela, określić, jak dużo mogą się od konkretnej osoby nauczyć, zwracają uwagę na sprawiedliwe ocenianie przez uczącego, konsekwencję w jego działaniach. Chcąc być autorytetem dla młodzieży, nauczyciel musi się zdecydowanie bardziej postarać, pokazując, że posiada opisane powyżej cechy.

Na II etapie edukacyjnym treści tematyczne omawiane podczas lekcji języka rosyjskiego powinny odnosić się do opisu **świata z najbliższego otoczenia ucznia**, oscyłować wokół szkoły, rodziny, tradycji i zwyczajów rodzinnych, grona rówieśników, **korelować z zainteresowaniami, pasjami i obowiązkami ucznia**, jego kolegów oraz osób mu najbliższych.

Mając na względzie praktyczny aspekt wykorzystania języka obcego przez uczniów, dobór treści omawianych w ramach lekcji języka obcego nowożytnego powinien dodatkowo **uwzględniać sytuacje, w których mogą oni znaleźć się w przyszłości**. W pracy na lekcjach języka rosyjskiego warto wykorzystać **podobieństwa oraz różnice pomiędzy językiem polskim i rosyjskim**, zjawisko interferencji, a także odwoływać się do dotychczasowych doświadczeń uczniowskich związanych z nauką innych języków obcych, skorzystać z doświadczeń obcokrajowców uczęszczających do szkoły lub uczniów,

którzy uczyli się poza granicami naszego kraju. Takie szersze ujęcie potrzeby uczenia się języka może zachęcić młodzież do większego zaangażowania.

Ucząc w myśl założeń podejścia komunikacyjnego, należy akcentować konwersację, prowokować, by odbywała się w parach lub niewielkich grupach praktycznie w ramach każdej lekcji. W przypadku uczniów ze SPE nauczyciel powinien uwzględnić też alternatywne sposoby komunikacji, pomagać poprzez jasne i krótkie polecenia, naprowadzanie dodatkowymi pytaniami, komunikatami oraz wyjaśnieniami, mieć na uwadze to, czy na pewno został dobrze zrozumiany przez ucznia, często również dbać o to, by uczący się mógł widzieć twarz nauczyciela i miał możliwość czytania z jego ust.

Aby uatrakcyjnić proces lekcyjny, warto wykorzystywać cały wachlarz metod, technik i różnorodnych – wspomnianych w programie nauczania *Ha xopowem ypoβhe* (*Na dobrym poziomie*) – materiałów symulacyjnych, takich jak: historyjki obrazkowe, materiały realioznawcze oraz kulturoznawcze (np. w formie prezentacji multimedialnych), gry, scenki dialogowe/dramowe, ilustracje, zdjęcia, mapy, schematy (np. metra moskiewskiego), tablice informacyjne, piktogramy, teksty, materiały z internetu w postaci memów, filmów, rebusów, anegdot etc. Stosowanie metod aktywizujących ułatwia realizację edukacji włączającej poprzez elastyczność dającą szerokie spektrum możliwości różnorodnych dostosowań do potrzeb uczniów ze SPE. Nauczycielowi powinno zależeć na zaciekawieniu ucznia omawianym tematem, nieustannym zachęcaniu i motywowaniu go do aktywnego udziału w lekcji i procesie uczenia się przez niego języka rosyjskiego. Nauczanie języka nie może być bowiem wyrwanym fragmentem, powinno stanowić element wbudowany w kulturę, historię, wartości kraju i narodu posługującego się danym językiem. W przypadku języka rosyjskiego ogromna różnorodność i bogactwo kultury Rosji jest niewyczerpanym wręcz źródłem, z którego nauczyciele rusycyści mogą czerpać bez większych ograniczeń. Dodatkowo takie podejście sprzyja harmonijnemu, całościowemu i wszechstronnemu rozwojowi każdego ucznia. Należy przy tym zaakcentować, że holistyczny rozwój ucznia, przygotowanie go do „dorosłego” życia zostały przyjęte jako jedne z podstawowych założeń wskazanego powyżej programu nauczania języka rosyjskiego.

Jeśli stopień opanowania języka na to pozwoli, co jest najbardziej prawdopodobne w przypadku uczniów uczących się rosyjskiego jako pierwszego, to w procesie nauczania warto dodatkowo wykorzystywać wywiady, dyskusje, fragmenty programów telewizyjnych, audycji radiowych czy nawet debaty zachęcające uczniów do wymiany myśli w języku obcym na nieco wyższym już poziomie. Bardzo ciekawym doświadczeniem dla młodzieży są kontakty z rówieśnikami z kraju języka, którego się uczy. Obecnie nawiązanie takich kontaktów w formie zdalnej nie stanowi większego problemu, a wartością dodaną prowadzenia nauczania z wykorzystaniem kontaktów z rodzimymi użytkownikami języka jest wzrost zaangażowania uczniów i aktywne uczenie się, uczestnictwo w edukacyjnej przygodzie polegającej na poznawaniu języka rosyjskiego. Upowszechnienie się edukacji zdalnej stworzyło niespotykaną dotychczas możliwość nawiązywania i utrzymywania kontaktów rówieśniczych z obcokrajowcami także uczniom ze SPE, w tym np. z niepełnosprawnościami ruchowymi. Konstruktystyczne podejście w nauczaniu polega na zachęcaniu, by uczeń sam zdobywał wiedzę, szukał możliwości, by chciał się uczyć w każdym wieku i w różnych miejscach. Jest to zgodne z propagowaną współcześnie w Europie ideą uczenia się przez

całe życie (*lifelong learning*), a dodatkowo przyczynia się do holistycznego rozwoju młodego człowieka.

Poniżej przedstawiono zakładane efekty w postaci opanowania przez uczniów na II etapie edukacyjnym języka na poziomie biegłości językowej według **Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego (ESOKJ)**. Określa on stopień znajomości języka obcego w ramach czterech umiejętności: mówienia, słuchania, czytania i pisania. W podstawie programowej języka obcego nowożytnego na II etapie edukacyjnym wspomina się o trzech z sześciu poziomów ESOKJ oznaczonych literą i cyfrą.

- **A1 – początkowy/początkujący** – osoba posługująca się językiem na tym poziomie umie i potrafi stosować podstawowe zwroty potoczne i wyrażenia dotyczące życia codziennego. Potrafi przedstawiać siebie i innych oraz formułować pytania z zakresu życia prywatnego, dotyczące np. miejsca, w którym mieszka, ludzi, których zna i rzeczy, które posiada. Potrafi prowadzić prostą rozmowę, pod warunkiem, że rozmówca mówi wolno, zrozumiale i jest gotowy do pomocy. Takiej wiedzy wymaga się od osób uczących się języka obcego w wariantcie II.2 podstawy programowej.
- **A2 – podstawowy/przedśredniozaawansowany** – osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie wypowiedzi i często używane wyrażenia związane z życiem codziennym (np. podstawowe informacje dotyczące osoby rozmówcy i jego rodziny, zakupów, otoczenia, pracy). Potrafi porozumiewać się w prostych, rutynowych sytuacjach komunikacyjnych, wymagających jedynie prostej, bezpośredniej wymiany informacji na tematy znane i typowe. Potrafi w prosty sposób opisywać swoje pochodzenie, otoczenie, a także poruszać sprawy związane z najważniejszymi potrzebami życia codziennego.
- **B1 – niższy średniozaawansowany** – osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie znaczenie głównych wątków przekazu zawartego w jasnych, standardowych wypowiedziach, które dotyczą znanych jej spraw i zdarzeń typowych dla pracy, szkoły, czasu wolnego itp. Potrafi radzić sobie z większością sytuacji komunikacyjnych, które mogą się zdarzyć podczas podróży w rejonie, gdzie mówi się danym językiem. Potrafi tworzyć proste, spójne wypowiedzi na tematy, które są jej znane lub które ją interesują. Potrafi opisywać doświadczenia, wydarzenia, marzenia, nadzieje i aspiracje, krótko uzasadniając bądź wyjaśniając swoje opinie i plany (Rada Europy 2003: 33).

Dla osoby uczącej się języka obcego nowożytnego jako pierwszego, czyli w wariantcie II.1 podstawy programowej, po ośmiu latach nauki **oczekiwanym** poziomem jest poziom A2+, a w zakresie rozumienia wypowiedzi poziom B1. Dlatego z powyższego opisu poziomu B1 należy wybrać jedynie jego pierwszą część, czyli zdanie dotyczące rozumienia wypowiedzi. Nie można od ucznia wymagać sprawności produkcyjnych (mówienia i pisanie) na tym poziomie.

Dla ucznia poznającego język rosyjski jako drugi – w wariantcie II.2 podstawy – **oczekiwanym** poziomem w ramach wszystkich czterech wspomnianych umiejętności jest A1. Jest to naprawdę bardzo podstawowy zasób środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych i fonetycznych), umożliwiający komunikację w zakresie tematów określonych w wymaganiach szczegółowych podstawy programowej.

Praktyka szkolna pokazuje, że nauczyciele wymagają od uczniów znacznie więcej, niż to, co napisano powyżej.

Ze względu na osiągnięcie właściwej efektywności uczenia się nauczyciel powinien pomóc uczniom w doborze właściwej, odpowiedniej dla nich **strategii uczenia się** (Łukasiewicz-Wieleba 2014), która pozwoli poznać mocne strony oraz wykorzystać maksymalnie potencjał umysłu konkretnej osoby. Strategia uczenia się pozwala dobrać cele, metody i środki w taki sposób, by uzyskać oczekiwany efekt edukacyjny, co oznacza, że pomoże ona konkretnemu uczniowi tak podejść do materiału, by mógł go możliwie najszybciej zrozumieć, zapamiętać, a następnie odtworzyć i, co niezwykle istotne, zastosować w praktyce (w przypadku uczenia się języka, np. w mówieniu, pisaniu etc.). Uczeń, przystępując do pracy, musi mieć świadomość, czego się uczy, po co to robi, jak i kiedy się uczy, a ponadto w jaki sposób będzie mógł wykorzystać nabytą wiedzę i umiejętności w przyszłości. Nauczyciel natomiast powinien posiadać pełną świadomość priorytetów – co na danej lekcji jest najważniejsze i jaki zakres wiedzy i umiejętności pozwoli, by proces nauczania/uczenia się języka rosyjskiego mógł być kontynuowany w przyszłości. Jest to szczególnie istotne w przypadku uczniów z dużymi trudnościami w uczeniu się. Należy od nich wymagać jedynie niezbędnego minimum określonego w podstawie programowej, które nie przerwie procesu nauczania i pozwoli im kontynuować naukę języka rosyjskiego.

Każdy uczeń powinien wiedzieć, że dla osiągnięcia sukcesu edukacyjnego ważny jest właściwy dobór metod, technik, zapewnienie odpowiednich warunków uczenia się.

Nauczyciel, kształtując u młodego człowieka umiejętność uczenia się, powinien uwzględnić kilka istotnych kwestii, a mianowicie: jego możliwości poznawcze i metapoznawcze (koncentracja, skupienie uwagi, selekcja treści, zainteresowanie omawianymi treściami, zdolności indywidualne), posiadaną przez niego wiedzę, umiejętności i doświadczenie, znajomość metod oraz umiejętność indywidualnej oceny efektywności uczenia się. Dodatkowo znaczenie mogą mieć wybrane czynniki społeczne, np. osobista motywacja (wewnętrzna i zewnętrzna), chęć/potrzeba komunikowania się, panująca w domu rodzinnym ucznia oraz konkretnej grupie lub klasie atmosfera i podejście do edukacji.

Mając na uwadze umiejętności poznawcze swoich uczniów, nauczyciel powinien zadbać o różnorodne formy materiałów pozyskanych z wielu źródeł: ciekawostki z internetu, interesujące oraz wartościowe pod względem edukacyjnym programy telewizyjne i artykuły prasowe (ich fragmenty), nagrania, wywiady. Materiał prezentowany uczniom powinien stwarzać im możliwość wyboru, a nawet nadawania indywidualnej struktury oraz znaczenia. Uczeń może skorzystać z propozycji zawartej w podręczniku lub zeszytcie ćwiczeń albo wypracować własne mapy myśli, schematy, notatki (tradycyjne lub wizualne – tzw. sketchnotki), kategorie, odnieść się do swojej wiedzy i doświadczeń (np. nauka nazw miesięcy w języku rosyjskim jest ułatwiona, gdy uczniowie znają nazwy miesięcy w języku angielskim), wykorzystywać podobieństwa i różnice pomiędzy językami bliskopokrewnymi, takimi jak rosyjski i polski, gdyż ułatwia to opanowanie gramatyki czy ortografii.

Warto przy tym zwrócić uwagę, że uczniowie zdolni ze względu na dość dużą posiadaną już wiedzę, ciekawość poznawczą, zwykle dobrą pamięć i bogatą wyobraźnię z większą łatwością nadają nabywanej wiedzy nową, własną strukturę. Uczniom tym ze względu na posiadany już „materiał porównawczy” łatwiej jest zapamiętywać nowe treści przez tworzenie analogii do materiału już zapamiętanego czy wskazywanie różnic

w omawianych treściach. Wszystkim uczniom, w tym w sposób szczególny uczniom mającym trudności w uczeniu się, nauczyciel powinien stworzyć optymalne warunki, maksymalnie ułatwiając im nabywanie nowej wiedzy i umiejętności. Dlatego uczący jest zobligowany do stosowania indywidualizacji, czyli różnorodnych **dostosowań** – mogą to być np. transkrypcje dla uczniów mających problemy ze słuchem, teksty powiększoną czcionką lub nagrania dla uczniów z dysfunkcją narządu wzroku, może to być również zapewnienie możliwości korzystania z komputera lub tabletu (w tym graficznego) dla dysgrafików, dzielenie materiału na mniejsze partie, realizacja zadań i sprawdzanie wiedzy oraz umiejętności w formie ustnej (z uwzględnieniem alternatywnych sposobów komunikacji) lub pisemnie, stosowanie zróżnicowanych kart pracy, dostosowanie sposobu robienia notatek do indywidualnych możliwości dziecka etc.

Biorąc pod uwagę to, że także odwoływanie się do wyobraźni łatwiej przychodzi uczniom, którzy tę wyobraźnię mają bardziej rozwiniętą, wszystkim warto zapoznać z **technikami pamięciowymi**, które będą pomocne dla uczniów bez względu na rodzaj ich uzdolnień czy trudności. Z szerokiego wachlarza każdy będzie mógł wybrać te najbardziej odpowiednie dla siebie.

Nauczyciel powinien tak zaplanować proces nauczania, by umożliwiać swoim uczniom **powtarzanie poznanych treści**, pamiętając, że nowe słowo, by weszło do czynnego zasobu leksykalnego ucznia, powinno być użyte minimum 10 razy w różnych kontekstach i w różnych odstępach czasu. Te powtórzenia mogą odbywać się w trakcie lekcji, w ramach pracy domowej, realizacji zadań metodą projektów (w tym interdyscyplinarnych), ale również w trakcie pomocy koleżeńskiej, gdy uczeń tłumaczy koledze/koleżance nowy materiał, gdy rozmawia z obcokrajowcami, ogląda filmy, przegląda memy, słucha podcastów, wykorzystuje fiszki, utwory literackie czy fragmenty artykułów w języku obcym. Nauczyciel powinien wykorzystywać metodę indukcyjną, dedukcyjną, spiralny sposób nauczania przez nawiązywanie i powtarzanie treści omówionych wcześniej w trakcie lekcji języka obcego, innych języków obcych czy też innych przedmiotów (treści ponadprzedmiotowe, interdyscyplinarne).

W procesie nauczania niezwykle ważna jest **motywacja oraz stawianie sobie przez ucznia własnych celów edukacyjnych**. Dlatego nauczyciel powinien jak najczęściej wskazywać praktyczny aspekt omawianych zagadnień, gdyż to bardzo korzystnie wpływa na motywację młodych ludzi. Uczeń powinien wiedzieć, że uczy się języka nie dla stopnia, ale po to, by móc komunikować się w tym języku w przyszłości i dlatego w jego interesie jest takie dobieranie sposobu uczenia się, doskonalenia wiedzy i umiejętności, by ten cel możliwie szybko osiągnąć. Należy zatem dążyć do tego, by młody człowiek, samodzielnie lub z pomocą nauczyciela, **poznał swoje możliwości i ewentualne ograniczenia**, a potem określił, jakie czynniki ułatwiają, a jakie utrudniają mu naukę języka. Uczeń powinien umieć określić, co przychodzi mu z łatwością i czego chętnie się uczy, a co sprawia mu trudność i wymaga od niego większego zaangażowania, by zminimalizować te ostatnie i wyzbyć się lęku, który może być przyczyną blokady i zniechęcenia do nabywania wiedzy językowej, realio- i kulturoznawczej. Chcąc ułatwić uczniom szkoły podstawowej poznanie własnych umiejętności, warto zapoznać ich z **portfolio językowym** (Gawęcka-Ajchel 2006: 10) i zachęcić do korzystania z tego narzędzia. W pracy z portfolio nauczyciel może bazować na typowej dla uczniów w wieku 9–10 lat chęci zbierania, kolekcjonowania. Ukierunkowanie tego zbierania na gromadzenie efektów swoich działań

językowych może stać się bardzo dobrym początkiem coraz bardziej zaawansowanej znajomości języka obcego, w tym przypadku rosyjskiego.

Mając na uwadze potrzeby indywidualne konkretnych uczniów, warto korzystać z wielu różnorodnych strategii nauczania/uczenia się – zarówno bezpośrednich: pamięciowych, kognitywnych, kompensacyjnych, jak i pośrednich: metakognitywnych, emocjonalnych oraz społecznych.

Strategie pamięciowe powinny być stosowane do utrwalania materiału, np. nauki słownictwa, gramatyki etc.

Strategie kognitywne są pomocne przy analizowaniu i przetwarzaniu informacji, wnioskowaniu, odnoszeniu nowej wiedzy do własnych doświadczeń, organizowaniu jej w nowe struktury, tworzeniu kategorii. Te strategie są także pomocne w poznawaniu i zapamiętywaniu struktur gramatycznych.

Strategie kompensacyjne bazują na inteligencji i w toku uczenia się/nauczania języka pozwalają uczniom wykorzystywać domysł językowy, odwoływanie się do skojarzeń, analogii, dedukcji, w różny sposób gromadzić i uzupełniać brakujące informacje. W nauczaniu języka przydatne są zarówno w ćwiczeniach leksykalnych, jak i gramatycznych, w nauczaniu metodą indukcyjną czy dedukcyjną.

Z punktu widzenia ucznia bardzo istotne są również **strategie metakognitywne**, które pomogą w kształtowaniu umiejętności uniwersalnych, wybranych kompetencji kluczowych, gdyż odnoszą się do działań dotyczących planowania nauki, oceniania i monitorowania przez samego ucznia efektów podjętych przez niego działań, kształtowania w procesie uczenia się świadomości indywidualnej. Stosując strategie metakognitywne, młody człowiek na podstawie swoich doświadczeń powinien wybrać te, które są najbardziej efektywne w jego przypadku, a także uwzględnić, w jakich sytuacjach się sprawdzają. Dlatego ważne jest, by nie ograniczać się tylko do lekcji języka rosyjskiego, ale stosować strategie metakognitywne w ramach wszystkich przedmiotów, działać wspólnie z innymi uczącymi na rzecz ucznia oraz jego umiejętności uczenia się, dążyć do uzyskania efektu synergii.

Strategie emocjonalne pomagają dzieciom potraktować uczenie się jako wyzwanie, budują potrzebę samodoskonalenia, pozwalają czerpać przyjemność z uczenia się, na przykład przez stosowanie zachęt, obniżanie napięcia, kontrolę oraz samokontrolę uczuć towarzyszących procesowi zdobywania wiedzy. Do strategii emocjonalnych zaliczyć możemy zadawanie pytań, wzajemne wyjaśnianie lub odpytywanie się przez uczniów, współodczuwanie oraz współpracę zespołową.

Strategie emocjonalne można łączyć ze **strategiami społecznymi**, pozwalającymi na uzupełnienie oraz porównywanie posiadanej przez młodego człowieka wiedzy z tą posiadaną przez jego rówieśników, zestawianie własnych zainteresowań, uzdolnień, wiedzy i umiejętności z tymi posiadanymi przez inne osoby. Strategie społeczne stwarzają bowiem możliwość obiektywnej oceny posiadanej już wiedzy i umiejętności, służą kształtowaniu kompetencji przydatnych do funkcjonowania w społeczeństwie zarówno w czasie trwania edukacji, jak i później – w różnych społecznościach w przyszłości. Ciekawym rozwiązaniem, które warto zastosować w pracy na lekcji języka obcego, jest podejście do partnerskiego uczenia się określane mianem *peer learning*, czyli dzielenie się wiedzą, uczenie się od siebie. Uczniowie, pracując w grupie, wchodzi w interakcje

z rówieśnikami – wymieniają posiadane informacje, umiejętności, obserwują kolegów i koleżanki, a przy tym dokonują analizy. Te działania sprawiają, że z pominięciem nauczania opartego na pracy z podręcznikiem osiągną cele edukacyjne.

Nauczanie języka rosyjskiego w myśl podejścia komunikacyjnego obliguje nauczyciela do zapewnienia wszystkim uczniom, w tym ze SPE, poczucia bezpieczeństwa oraz swobody w wypowiedaniu się w języku obcym, właściwego podejścia do błędów popełnianych przez uczniów. Zapewnienie opisanych powyżej warunków sprzyja procesowi komunikacji. Istotne wydaje się być również to, by sposób nauczania języka stwarzał możliwość opisu znanego uczniowi otoczenia, korzystania i odwoływania się do własnych doświadczeń, gdyż to zapewnia mu dodatkowy komfort i jednocześnie ułatwia oraz wzmacnia proces zapamiętywania nowego ćwiczonego elementu językowego.

2.1. Formy pracy

Zgodnie z założeniami podejścia komunikacyjnego w trakcie lekcji języka obcego nowożytnego na II etapie edukacyjnym (bez względu na realizowany aktualnie wariant podstawy programowej) duże znaczenie mają zastosowane przez nauczyciela formy organizacyjne pracy. Uczący powinien wybrać takie formy, które umożliwią dzieciom komunikację już w trakcie lekcji języka rosyjskiego. Mając na uwadze powyższe, rekomenduje się działalność sprzyjającą kooperacji, tzn. pracę w parach, małych i większych grupach, a także pracę z całym zespołem klasowym:

- **w parach** – stwarza możliwość aktywizowania wszystkich lub większości uczniów oraz wdrażania ich do samodzielności językowej, bez potrzeby stałej kontroli ze strony uczącego. Istotną zaletą pracy w parach jest wytworzenie i zaprezentowanie przez uczniów na forum klasy wielu wariantów użycia poznanego słownictwa oraz konstrukcji gramatycznych w bardzo różnorodnych sytuacjach komunikacyjnych, przy jednoczesnym zachowaniu poczucia naturalności komunikacyjnej. Nawiązanie przez uczniów dialogu pozwala dodatkowo na integrację kilku sprawności językowych.

Tę formę możemy dodatkowo podzielić na pracę w parach otwartych i zamkniętych. Pierwszą z nich warto stosować, wprowadzając nowy materiał językowy, kiedy to nauczyciel wspólnie z uczniem prezentuje dialog będący wzorcem dla klasy. Kolejne pary tworzą już sami uczniowie. Dzięki stosowaniu pracy w parach otwartych, uczący pozyskuje informację dotyczącą stanu gotowości uczniów do podjęcia komunikacji oraz posiadania przez nich umiejętności unikania błędów. Na początkowym etapie nauczania języka praca w parach powinna mieć charakter imitacyjny. Wraz ze wzrostem umiejętności językowych ta forma pracy stwarza możliwość wykazania się, np. uczniom zdolnym posiadającym przez nich zasobem leksykalnym.

W trakcie pracy w parach zamkniętych nauczyciel zwykle ocenia jedynie efekt końcowy, nie słysząc przygotowania dialogu. Wyjątek stanowi tu sytuacja, gdy uczący monitoruje pracę uczniów w parach.

Wybierając tę formę pracy lekcyjnej, warto stworzyć uczniom możliwość swobodnego lub losowego wyboru osoby do pary ćwiczeniowej i częstej zmiany składu par, gdyż dodatkowo kształtuje to umiejętność pracy w grupie, pozwala uczniom lepiej się poznać, kształtuje u młodzieży postawę otwartości, a ponadto wpływa pozytywnie na integrację całego zespołu klasowego;

- **w małych grupach** (maksymalnie do 6 osób) sprawdza się w sytuacji, gdy uczniowie pracujący w grupie prezentują zbliżony poziom znajomości języka. Oprócz walorów językowych dodatkową zaletą pracy w małych grupach jest kształtowanie kompetencji: edukacyjnych – dzieci uczą się od siebie nawzajem, społecznych – doceniają różnorodne umiejętności poszczególnych osób wchodzących w skład zespołu, uczą się współpracy, podziału ról, odpowiedzialności za przydzielone zadanie. Uczniowie, pracując w małych grupach, motywują się też wzajemnie. To sprawia, że ta forma pracy sprawdza się w pracy metodą projektu. Młodzi ludzie mają większą swobodę, mogą dowolnie dysponować czasem na realizację poszczególnych zadań, doskonalić umiejętności komunikacyjne przy założeniu, że – w miarę możliwości – powinni starać się komunikować w języku obcym;
- **zbiorowa (zajęcia z całym zespołem klasowym)** najlepiej sprawdza się w trakcie omawiania zagadnień fonetycznych oraz ćwiczeń imitacyjnych. Mankamentem tej formy pracy, szczególnie w przypadku nauczycieli młodych, mających jeszcze niewielkie doświadczenie w pracy, może być trudność w utrzymaniu dyscypliny w czasie lekcji.

W trakcie lekcji języka rosyjskiego w niektórych sytuacjach warto wykorzystywać pracę indywidualną, która sprzyja skupieniu, wdraża uczniów do samodzielnej pracy nad językiem, pozwala na łatwe indywidualizowanie procesu nauczania (np. z wykorzystaniem zróżnicowanych kart pracy, tekstów na różnym poziomie zaawansowania języka, pozwala na dzielenie materiału na mniejsze partie, w zależności od indywidualnych potrzeb realizacji zadań w formie ustnej lub pisemnej) oraz łatwe dostosowywanie tempa pracy do możliwości konkretnych osób oraz preferowanych przez nich strategii uczenia się. Ta forma sprawdza się w ćwiczeniach gramatycznych i leksykalnych, zarówno w pracy w trakcie lekcji w szkole, jak i w warunkach domowych. Jej ogromną zaletą jest wdrażanie uczniów do przyjmowania odpowiedzialności za proces uczenia się. Forma pracy indywidualnej polecana jest dla uczniów z ADHD (od ang. *attention deficit hyperactivity disorder*), mających problemy z koncentracją, uczniów zdolnych, niekiedy także przewlekle chorych.

Podsumowując, można śmiało powiedzieć, że każda z wymienionych form znajduje zastosowanie w innych sytuacjach lekcyjnych. Warto dodać, że powyższe formy nie wykluczają stosowania na II etapie edukacyjnym zabaw i gier oraz metod aktywizujących, które uatrakcyjniają lekcję i niwelują ciężar zmudnych ćwiczeń językowych prowadzonych w tradycyjnej formie. Dlatego w procesie nauczania języka w szkole podstawowej najlepiej przeplatać i łączyć różnorodne formy, techniki i metody nauczania, gdyż sprzyja to większej efektywności, pozwala wyjść naprzeciw różnorodnym potrzebom poszczególnych uczniów, realizować proces nauczania w taki sposób, by każdy znalazł coś dla siebie i miał szansę na odniesienie sukcesu edukacyjnego na miarę własnych możliwości. Warto przy tym podkreślić, że sukcesy uczniowskie, zarówno te mniejsze, jak i te większe, zawsze pozytywnie wpływają na satysfakcję nie tylko dziecka, ale również nauczyciela ze swojej pracy. Stają się swoistym kołem napędowym do podejmowania kolejnych, coraz to trudniejszych wyzwań, przynoszących korzyści obu stronom zaangażowanym w proces nauczania i uczenia się.

2.2. Metody i techniki pracy zalecane do pracy z uczniami na II etapie edukacyjnym

Powiedz mi, a zapomnę, pokaż mi, a zapamiętam,
zaangażuj mnie, a zrozumiem.

Konfucjusz

W nauczaniu na II etapie edukacyjnym warto sięgać po **metody aktywizujące**, które bazują na doświadczeniu uczniów i pozwalają im uczyć się przez działanie, poznawanie, odkrywanie i przeżywanie. Takie podejście pozwala na aktywne zdobywanie wiedzy i umiejętności, ale również kształtowanie umiejętności społecznych. Wykorzystanie metod aktywizujących jest ważne także ze względu na zwiększenie dynamiki procesów edukacyjnych, gdyż mają one korzystny wpływ na podniesienie poziomu zaangażowania ucznia. Ze społecznego punktu widzenia metody te również są bardzo istotne, gdyż wdrażają do pracy w grupie, uczą współpracy, uwzględniania opinii i potrzeb innych, pozwalają doskonalić komunikację z członkami grupy czy zespołu klasowego, kształtować poczucie wspólnoty, co oznacza, że pozwalają jednocześnie kształtować kompetencje kluczowe i umiejętności uniwersalne.

Różnorodność dostępnych metod aktywizujących oraz ich duża elastyczność stwarzają możliwość praktycznie dowolnego dostosowywania ich do potrzeb wszystkich uczniów, w tym ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Z pomocą metod aktywizujących możemy rozwijać u uczniów następujące kompetencje kluczowe i tzw. umiejętności miękkie: otwartość, samodzielność, kreatywność, odpowiedzialność, umiejętność podejmowania decyzji, rozwiązywania problemów oraz umiejętność dążenia do celu. Są one bardzo przydatne na etapie edukacji – w szkole, ale także w dorosłym życiu rodzinnym i zawodowym.

Poniżej przedstawiono zestawienie wybranych metod i technik (w ramach danej metody) rekomendowanych do pracy z uczniami na II etapie edukacyjnym wraz z przykładami kształtowanych umiejętności, postaw i kompetencji społecznych¹.

- **Metoda: DYSKUSJA**
Techniki w ramach metody: metaplan, poker kryterialny, dyskusja punktowana, dyskusja/ debata panelowa, debata za i przeciw, debata oxfordzka, sześć myślących kapeluszy.
Kształtowane umiejętności, postawy, kompetencje społeczne: słuchanie siebie nawzajem, stawianie tez, prezentowanie własnego stanowiska, argumentowanie, wnioskowanie.
- **Metoda: WCIELANIE SIĘ W ROLE**
Techniki w ramach metody: scenki dialogowe/dramowe, symulacje, gry oraz zabawy dydaktyczne, wywiady, ankiety, sondaże (na II etapie edukacyjnym w bardzo uproszczonej formie).
Kształtowane umiejętności, postawy, kompetencje społeczne: komunikowanie się, prezentowanie stanowisk, empatia, rozumienie motywów różnych zachowań.

¹Oprac. aut. na podstawie systematyki metod aktywizujących Anny Klimowicz (2005: 192) oraz Piotra Mazura i Bożeny Soleckiej (2020: 7–9).

- Metoda: **ANALIZOWANIE I ROZWIĄZYWANIE PROBLEMÓW**
Techniki w ramach metody: wskazywanie zalet i wad, uproszczona analiza SWOT, burza mózgów/ fabryka/ giełda/ jarmark pomysłów/ sesja odroczonego wartościowania/ metoda Osborna, drzewko decyzyjne, diamentowe uszeregowanie/ karo, piramida priorytetów, rybi szkielet, trójkąt, 635.
Kształtowane umiejętności, postawy, kompetencje społeczne: analiza problemu lub sytuacji problemowej, umiejętność podejmowania decyzji, umiejętność współpracy w grupie, określanie przyczyn i skutków, wyznaczanie priorytetów, argumentowanie, wnioskowanie, wyszukiwanie możliwych rozwiązań, umiejętności negocjacyjne, wypracowanie kompromisu.
- Metoda: **UCZENIE SIĘ POPRZEZ PRACĘ W MAŁYCH GRUPACH**
Techniki w ramach metody: puzzle, kula śniegowa, graffiti, plakat nawiązujący do lekcji lub podsumowujący zajęcia, asocjogram/skojarzenia, zespoły badawcze.
Kształtowane umiejętności, postawy, kompetencje społeczne: umiejętność współpracy w grupie, umiejętności komunikacyjne, odpowiedzialność, kreatywność.
- Metoda: **PORTFOLIO**
 Portfolio językowe służy do obserwacji uczenia się i rozwoju uczniów, towarzyszy im w procesie uczenia się języków obcych, zdobywania doświadczeń językowych oraz interkulturowych. Portfolio uczniowie mogą prowadzić w formie tradycyjnej lub cyfrowej, np. z wykorzystaniem aplikacji i programów komputerowych, takich jak Padlet, Miro, Jamboard etc. Europejskie Portfolio Językowe dla uczniów od 10 do 15 lat dostępne jest w zasobach Ośrodka Rozwoju Edukacji, pod adresem ore.edu.pl (PDF, 11 MB; dostęp 6.07.2022).
Kształtowane umiejętności, postawy, kompetencje społeczne: umiejętność gromadzenia i selekcjonowania informacji, dokonywanie samooceny, systematyczność, świadomość roli pracy własnej w procesie uczenia się i dążenia do celu.
- Metoda: **WIZUALIZACJA**
Techniki w ramach metody: mapa myśli, mapa skojarzeń, plakaty, ilustracje, komiksy, wystawa prac (tradycyjna lub interaktywna), rebusy, prezentacje multimedialne, demonstracja.
Kształtowane umiejętności, postawy, kompetencje społeczne: określanie głównej myśli tekstu/wypowiedzi, rozumienie, interpretacja symboli, zapamiętywanie, kojarzenie, wzbogacanie zasobu leksykalnego.
- Metoda: **PROJEKT**
Techniki w ramach metody: stanowi połączenie wielu różnorodnych metod i technik.
Kształtowane umiejętności, postawy, kompetencje społeczne: praktyczne wykorzystanie posiadanej już wiedzy i umiejętności; integracja wiedzy szkolnej z pozaszkolną, integracja treści omawianych w ramach różnych przedmiotów nauczania, kreatywność, twórcze myślenie i twórcze podejście do rozwijania zainteresowań, podejmowanie decyzji, rozwijanie umiejętności własnych, podejmowanie decyzji, współpraca w grupie, odpowiedzialność, współodpowiedzialność, planowanie pracy własnej i pracy grupy, podział ról, rozwiązywanie problemów, wyszukiwanie i selekcjonowanie informacji, analizowanie treści, ciekawość, chęć poznania innych osób w zespole (ich mocnych stron, zainteresowań, pasji).

Podane poniżej metody (w tym aktywizujące) i techniki autorka wybrała, a następnie zmodyfikowała i zaadaptowała do potrzeb oraz wieku uczniów na II etapie edukacyjnym,

ich zainteresowań oraz sytuacji dydaktycznych, które mogą wystąpić na lekcji języka obcego. Ponadto zarówno metody, jak i techniki pracy zostały dobrane w taki sposób, by zawierały elementy oparte na TIK i, co bardzo istotne, uwzględniały specjalne potrzeby edukacyjne oraz umożliwiały wszystkim uczniom kształtowanie sprawności językowych, kompetencji kluczowych oraz umiejętności uniwersalnych przydatnych na rynku pracy. Jest to szczególnie ważne ze względu na konieczność wyrównywania w procesie kształcenia szans uczniów uzdolnionych, obdarzonych różnymi talentami, ale też tych, którzy w uczeniu się, nabywaniu wiadomości i umiejętności napotykają różnorodne trudności.

Zaprezentowany szeroki wachlarz metod i technik ma ponadto na celu poszerzenie warsztatu pracy nauczyciela o dodatkowe sposoby realizacji celów kształcenia i wychowania. Wybór metod i technik dla ułatwienia przedstawiono w porządku alfabetycznym. Kursywą wyróżniono metody oraz techniki rekomendowane dla uczniów ze SPE. Niektóre metody, jak np. rozbudowana oraz stwarzająca wiele możliwości metoda projektu, zostały opisane oddzielnie.

- **Asocjogram** – jest to technika służąca do definiowania pojęć, określania cech, zasad oraz hierarchizacji pojęć. Bardzo łatwo stosować ją w pracy z uczniami w różnym wieku i o różnym poziomie znajomości języka. Technika może być stosowana zarówno w pracy indywidualnej, jak i grupowej – w małych oraz dużych zespołach. Asocjogram warto stosować w pracy z uczniami mającymi trudności z koncentracją uwagi oraz selekcjonowaniem informacji, gdyż pozwala im łatwiej zapamiętać nowe słownictwo i omawiane treści.
- **Blended learning/ e-learning** – to samodzielne nabywanie kompetencji za pośrednictwem nowych technologii. Metoda ta łączy tradycyjne nauczanie z nauczaniem realizowanym z wykorzystaniem internetu, dotychczas stosowana była głównie w nauczaniu dorosłych, jednak realizowana przez szkoły edukacja zdalna pozwala na zaadaptowanie jej elementów do pracy z młodzieżą w szkole podstawowej. Metoda ta wdraża do pracy samodzielnej, wyszukiwania informacji w internecie, krytycznej analizy zgromadzonego materiału, uczy samodzielności i odpowiedzialności za proces uczenia się.
- **Burza mózgów** – znana też pod nazwami „fabryka/ giełda/ jarmark pomysłów”, „sesja odroczonego wartościowania” lub od nazwiska twórcy nazywana jest „metodą Osborna”. Istota metody polega na generowaniu różnorodnych skojarzeń, propozycji oraz rozwiązań, które podpowiada wyobraźnia i konkretna sytuacja edukacyjna. Można ją stosować w różnych sytuacjach lekcyjnych, np. jako rozgrzewkę przed właściwym zadaniem, jako definiowanie pojęć przez skojarzenia, np. ze słowem „Rosja”, oraz jako metodę rozwiązywania problemów. Burza mózgów daje możliwość wygenerowania w krótkim czasie dużej liczby zróżnicowanych rozwiązań konkretnego problemu. Można ją podzielić na trzy etapy: generowanie pomysłów, ich ocena i analiza według wybranych kryteriów, zastosowanie zgłoszonych pomysłów/ rozwiązań w praktyce. Ograniczeniem w stosowaniu tej metody może być tylko wyobraźnia.
- **Demonstracja** – pozwala zastąpić omawianie sposobu tworzenia np. konstrukcji gramatycznych czy zagadnienia realioznawczego praktycznym pokazem. Na lekcji języka rosyjskiego demonstracja może dotyczyć np. ceremonii parzenia i picia herbaty (np. *вприкуску, внакладку* itp.). W demonstracji ważne jest włączenie

uczniów, by mogli przyjrzeć się, dotknąć materiałów demonstracyjnych, a także – jeśli to możliwe – również spróbować produktu demonstracji. Stosowanie praktycznego pokazu w nauczaniu języka pozwala lepiej zapamiętać omawiane zagadnienia zarówno językowe, jak i realioznawcze.

- **Diaamentowe uszeregowanie/ karo** – układ priorytetów przypomina kształt „diamentu” lub „karo”. Struktura taka zmusza grupę do współpracy, zachęca do podejmowania decyzji oraz osiągnięcia porozumienia drogą negocjacji i kompromisu. Lista priorytetów może być podana przez nauczyciela, ale może też zostać wypracowana przez grupę. Liczba priorytetów powinna być dostosowana do wieku, ale może być również uzależniona od pomysłowości uczniów.
- **Graffiti** – technika, którą można stosować na wiele różnych sposobów. Dzięki niej można wytworzyć i wzmocnić dobrą atmosferę w grupie, integrować grupę oraz kształtować i rozwijać u uczniów myślenie twórcze – zabawy w niedokończone zdania typu np. *В будущем я стану..., Мечтаю о том, чтобы..., В свободное время моя семья...*, za jej pomocą można również twórczo rozwiązywać problemy. Jest to dobry sposób na dzielenie się z innymi własnymi pomysłami, dostrzeganie różnych aspektów danego tematu, zauważanie oraz docenianie niecodziennych koncepcji i pomysłów innych osób. Graffiti może być techniką, dzięki której edukacja inkluzyjna faktycznie zaistnieje w danej klasie, ponieważ pozwala ona docenić potencjał, wiedzę i umiejętności osób (np. z niepełnosprawnościami, dysfunkcjami, uczniów cudzoziemskich, zdolnych etc.), których możliwości nie są wystarczająco poznane. To zaś może stanowić dobry początek koleżeństwa czy przyjaźni.
- **Kula śniegowa** – jest jedną z technik tworzenia i definiowania pojęć, zwana jest też dyskusją piramidową, polega na przechodzeniu od pracy indywidualnej do pracy w grupie. Technika ta daje szansę każdemu na sprecyzowanie swojego zadania i stanowiska na podany temat, umożliwia nie tylko nabywanie doświadczeń, ale pozwala też dzieciom ćwiczyć i śledzić proces uzgadniania stanowisk. Ze względu na dość duże wymogi leksykalne potrzebne do prowadzenia dyskusji w języku obcym technika ta polecana jest uczniom, którzy już dość dobrze radzą sobie z językiem obcym. Dlatego rekomenduje się, by na początku nauczyciel wykorzystywał tę technikę, pracując w języku ojczystym uczniów i w ten sposób przygotował grunt do realizacji tematu/zagadnienia w języku obcym. Wówczas technika ta sprawdzi się nawet w pierwszych latach nauczania języka, np. w klasie VII i VIII (wariant II.2 podstawy programowej). Stosowanie „kuli śniegowej” w pracy ze zróżnicowanym zespołem klasowym, w tym z uczniami ze SPE, pozwala zauważyć i docenić stanowisko innych osób, dostrzec, że w procesie uzgadniania stanowisk głos każdej osoby powinien zostać wzięty pod uwagę.
- **Mapa myśli**, nazywana też **mapą mentalną/pojęciową** lub **mapą pamięci** – służy do wizualnego opracowania pojęcia oraz rozwiązywania problemów z wykorzystaniem rysunków, symboli, wycinków, słów, zwrotów i haseł. Mapę myśli można stosować na różne sposoby, za jej pomocą można definiować pojęcia, rozwiązywać problemy, planować działania itp. Stosowanie map myśli pozwala każdemu uczniowi lepiej zapamiętać omawiany materiał, gdyż tworzy on mapę zgodnie ze swoimi indywidualnymi potrzebami.

- **Naprowadzanie** – nauczyciel zamiast wykładu przygotowuje kilka pytań, które pozwolą mu określić, jak dużo uczniowie już wiedzą z danego zakresu. Takie rozwiązanie pozwala poznać poziom wiedzy uczniów na dany temat oraz określić wstępnie stopień zrozumienia wybranych zagadnień, np. gramatycznych, leksykalnych etc. Dodatkowo uczący może w ten sposób zaprezentować wiedzę, ciekawe zainteresowania, doświadczenia niektórych uczniów na forum grupy, stworzyć młodzieży szansę na formułowanie hipotez, wnioskowanie. Warto te pomysły, propozycje, tezy na bieżąco zapisywać na tablicy lub flipcharcie i wspólnie z uczniami je komentować, angażując młodzież do dyskusji. Można to robić w języku polskim, a przy łatwiejszych tematach lub wyższym poziomie znajomości języka przez uczniów również w języku rosyjskim. Naprowadzanie oraz stosowanie dodatkowych komunikatów, pytań i instrukcji pomocniczych doskonale sprawdza się w pracy z uczniami ze SPE.
- **Piramida priorytetów** – układ priorytetów przypomina piramidę. Podstawowym celem jest ułożenie priorytetów według ustalonych wcześniej kryteriów, np. ważności, kolejności etc. Priorytety mogą być podane przez nauczyciela lub zaproponowane przez młodzież. Stosowanie piramidy priorytetów w procesie nauczania języka rosyjskiego zachęca uczniów do dyskusji, negocjacji oraz osiągania porozumienia drogą negocjacji i kompromisu, czyli do aktywnej komunikacji w języku obcym.
- **Poker kryterialny** – należy do gier dydaktycznych. „Poker” – będący grą specjalistyczną (planszową) – ze względu na stopień przyswajania treści zaliczany jest do najbardziej atrakcyjnych metod aktywizujących. Podczas gry, w celowo zaaranżowanej przez nauczyciela sytuacji, uczniowie konkurują ze sobą w ramach ustalonych na wstępie reguł. Metoda wpływa na aktywność, pobudzanie kreatywności uczniów, gdyż w dyskusji korzystają z własnych argumentów. Aby jednak dyskutować, argumentować, potrzebna jest określona wiedza i umiejętności. „Pokera” można stosować np. jako wprowadzenie do tematu, nadanie rangi kryteriów określonym standardom, a także do utrwalenia zdobytej wcześniej wiedzy. Na skuteczność „pokera” w procesie nauczania wpływa również to, że uczniowie czerpią przyjemność i satysfakcję z gry, a to dodatkowo podnosi ich motywację.
- **Puzzle** – jest to jeden ze sposobów nauczania oraz pracy we współpracy. Jego celem jest zachęcenie do szczegółowego, aktywnego opanowania materiału przez scedowanie części odpowiedzialności na uczniów. Nauczyciel zamiast zlecać studiowanie tego samego materiału, daje każdej z grup uczniów inny zestaw. Następnie tworzone są nowe zespoły, w skład których wchodzi uczniowie pracujący dotąd osobno. W ten sposób każdy wnosi do nowej grupy wiedzę z poprzedniej, dzieląc się nią z innymi, przyczynia się do zrealizowania zadania. Każdy członek grupy może być ekspertem, który pracuje na sukces całego zespołu. Pracując w ten sposób, młodzież uczy się dzielenia wiedzą, korzystania z umiejętności innych członków grupy, gdyż każdy uczeń korzysta z pomocy innych i sam im pomaga (*peer learning*). Sukces całościowy grupy uzależniony jest od sukcesów indywidualnych. W tak stworzonych warunkach nie ma mowy o rywalizacji, wręcz przeciwnie, uczniowie pomagają sobie nawzajem, mają szansę na mówienie, słuchanie, argumentowanie i prowadzenie dyskusji. Wspólny sukces jest efektem synergii – układania puzzli – i wpływa pozytywnie na relacje rówieśnicze, integrację klasy, motywację uczniów (w tym ze SPE) i chęć angażowania się w nowe zadania. Metoda ta polecana jest do stosowania przy wyższym poziomie znajomości języka

obcego lub do przygotowania się w języku ojczystym do działań lekcyjnych, dlatego może być wprawką językową przed podjęciem działania w języku obcym.

- **Praca samodzielna i samodoskonalenie** – zakładają, że uczeń jest wystarczająco dojrzały, by móc samodzielnie nabywać określoną wiedzę i wybrane umiejętności. W praktyce szkolnej samodoskonalenie młodzieży może być wspomagane i kierowane przez nauczyciela, który przekaze uczniom konkretne wzory, materiały dźwiękowe, filmiki, instrukcje i teksty oraz wskaże sposób pracy z tymi materiałami. Praca samodzielna może być elementem lekcji prowadzonej w trybie zdalnym, pracy domowej lub przygotowania do realizacji zadań metodą projektu. Ważne, by nauczyciel zachował odpowiednie proporcje między ilością materiału językowego i realioznawczego realizowanego w szkole oraz w domu. Na II etapie edukacyjnym w domu uczeń nie powinien pracować na materiale dla niego nowym. Wyjątkiem może być tu wyszukiwanie ciekawostek realioznawczych lub wyznaczanie zadań dla uczniów uzdolnionych językowo, by rozwijać ich zainteresowania, odpowiadać na indywidualne potrzeby.
- **Samodzielne wyszukiwanie informacji** – jest podobne do testu, podczas którego uczniowie mogą korzystać z różnych pomocy. Nauczyciel rozdaje karty pracy zawierające pytania dotyczące tematu zajęć, prosząc uczniów o wyszukanie informacji, które mógłby przekazać w formie wykładu, lub rozdając gotowe materiały. Uczniowie w trakcie pracy mogą działać samodzielnie lub w małych grupach, mogą wykorzystywać komputer z dostępem do internetu lub swoje smartfony. Pracę samodzielną warto niekiedy łączyć z „pracą w ciszy” oraz ograniczeniem zbędnych bodźców zewnętrznych. Jest to szczególnie istotne w przypadku uczniów mających problemy z koncentracją uwagi, z ADHD, z nadpobudliwością psychoruchową.
- **Studium przypadku (case study)** – możemy określić mianem pisemnej demonstracji. Główną zaletą jest przełożenie abstraktu na konkrety. Nauczyciel wyczerpująco prezentuje rzeczywistą lub wymyśloną sytuację, by umożliwić uczniom analizę sposobu postępowania bohaterów, ich zachowań, wyrażanych przez nich opinii, włączając do swojej wypowiedzi elementy, które stanowiłyby część wykładu. Studium przypadku można wykorzystywać podczas pracy z tekstem lub w ćwiczeniach kształtujących rozumienie ze słuchu.
- **Stymulowanie pytań** – polega na odwróceniu ról, gdyż nauczyciel podaje temat lekcji/ omawianego zagadnienia i zamiast sam zadawać pytania uczniom, prosi ich, by to oni wymyślili pytania. Powinny być one dociekliwe, prowadzące do zagłębienia się w omawiany temat. Ten sposób pracy można zastosować do tematu, który będzie omawiany na kolejnych lekcjach, ułatwi to nauczycielowi pracę, dając mu możliwość przygotowania się do omawianego tematu w sposób, który zaspokoi ciekawość i zainteresowania uczniów. W sytuacji, gdy uczący się mają niewielką jeszcze wiedzę na temat omawianego zagadnienia, można przed sformułowaniem pytań przez uczniów zrobić wprowadzenie poprzez pokazanie filmu albo rozdanie materiałów wprowadzających lub instruktażowych, np. przy wprowadzaniu zagadnień gramatycznych. Zastosowanie przez nauczyciela stymulowania pytań w trakcie lekcji języka obcego pozwala odpowiedzieć na potrzeby wskazane przez uczących się, a uczniom uzyskać wiedzę z zakresu, który ich interesuje.
- **Sześć myślących kapeluszy** – szczególnie przydaje się w sytuacjach lekcyjnych, w których uczniowie muszą współpracować ze sobą i zgodnie ze swoimi predyspozycjami brać udział w rozwiązywaniu problemów. Dzięki zastosowaniu tej techniki myśli

i poglądy przedstawione są sposób bardzo uporządkowany, co znacząco zwiększa szansę wypracowania korzystnych rozwiązań. Na II etapie edukacyjnym warto zastosować kapelusze de Bono do samooceny dokonywanej przez uczniów, np. kapelusz 1: „Pomyśl o sobie pozytywnie. Masz wiele powodów do dumy! Wypisz sukcesy i starania. Nie ograniczaj się!”; kapelusz 2: „Pokaż swoją kreatywność. Opisz swoje pasje, działania, w które się angażujesz”; kapelusz 3: „Rozwijaj się językowo. Jaka jest Twoja pierwsza myśl?”; kapelusz 4: „Znajdź miejsce na błędy, braki i niedociągnięcia. Z nimi lub nad nimi możesz jeszcze pracować”; kapelusz 5: „Dążenie do «doskonałości» to proces. Czy zrobisz coś w tym zakresie?”; kapelusz 6: „Jak myślałeś o sobie dotychczas, a jak myślisz teraz? Czy to ćwiczenie coś zmieniło?”. Numery kapeluszy można zastąpić kolorami lub pokusić się o przygotowanie wersji graficznej, np. w formie flipu lub sketchnotki.

- **Trójkąt** – służy przede wszystkim twórczemu rozwiązywaniu problemów. Charakterystyczny układ – trójkąt odwrócony wierzchołkiem do dołu – symbolizuje PROBLEM, który z jednej strony ma swoje przyczyny – SIŁY PODTRZYMUJĄCE sytuację problemową, z drugiej natomiast SIŁY HAMUJĄCE przyczyny. Istota trójkąta ogranicza się do zdefiniowania problemu, określenia jego przyczyny lub przyczyn.
- **Turniej** – może być stosowany przy omawianiu bardzo różnych zagadnień, przydaje się zwłaszcza wtedy, gdy trzeba przekazać tzw. „suche” informacje, których nabywanie nie wzbudzi zbyt dużego entuzjazmu wśród uczniów. Wprowadzony element rywalizacji urozmaica lekcję. Technikę można stosować w wersji tradycyjnej, np. testu na papierze, pytań lub quizu adresowanego do uczniów, można także pracować z wykorzystaniem smartfonów i aplikacji (np. Kahoot!), co sprawia, że można ją stosować również w edukacji zdalnej. Turniej lub quiz można realizować również zespołowo. Na II etapie edukacyjnym ze względu na wiek uczestników rekomenduje się kilkukrotnie powtarzanie turnieju, aby umożliwić odrobienie strat zespołom, które na początku osiągnęły gorsze wyniki. Zastosowanie grywalizacji w nauczaniu pozwala uczniom oswoić się z przegraną i ewentualnymi niepowodzeniami szkolnymi.
- **Rybi szkielet** – znany także jako „schemat przyczyn i skutków” lub od nazwiska twórcy schematem Ishikawy, nazwa pochodzi od kształtu schematu przypominającego szkielet ryby.
- **Zespoły badawcze** – nauczyciel prosi uczniów o przeczytanie krótkiego tekstu związanego z tematem lekcji, a następnie dzieli ich na 4-osobowe grupy, w których będą wspólnie analizować tekst. Stworzenie zespołów badawczych jest świetnym sposobem na wprowadzenie nowego materiału bez posługiwania się wykładem.
- **635** – to technika służąca generowaniu różnorodnych rozwiązań danego problemu. Jest ona modyfikacją „burzy mózgów”, a różni się sposobem organizacji i przeprowadzenia sesji twórczej. Kolejne cyfry z nazwy metody oznaczają: cyfra 6 – liczbę osób lub grup uczestniczących w pracy; cyfra 3 – liczbę rozwiązań/pomysłów zapisywanych każdorazowo przez uczniów na kartce; cyfra 5 – oznacza liczbę tzw. rund lub minut przeznaczonych na pracę.

Każdy z 6 uczniów lub każda z 6 grup zapisuje na kartce 3 pomysły pozwalające rozwiązać problem. Uczestnicy w każdej rundzie mają na to 5 minut. Następnie uczestnik lub grupa przekazuje swoją kartkę sąsiadowi/ sąsiedniej grupie (np. zgodnie z ruchem wskazówek zegara), by kolejne osoby dopisały 3 nowe propozycje lub rozwinęły pomysły już zapisane. Praca trwa do chwili, aż kartki wrócą do

pierwotnych właścicieli. Drugi wariant tej metody nie określa czasu pracy nad wygenerowaniem 3 pomysłów, lecz wskazuje, że jest 5 rund.

635 skutecznie motywuje uczniów do aktywności umysłowej poprzez konieczność szybkiego zgłaszania listy pomysłów i kreatywnych rozwiązań. To właśnie one oraz dość szybkie tempo pracy sprawiają, że technika ta jest atrakcyjna dla uczniów i lubiana przez nich.

- **Wykład** – przeznaczony jest do przekazywania treści teoretycznych. Powinien zawierać 3 elementy składowe: wprowadzenie, prezentację treści właściwych oraz podsumowanie. Biech i Silberman proponują następujące, związane z wykładem, sposoby pobudzania zainteresowanie uczniów:
 - **ćwiczenia wprowadzające** – nauczyciel rozpoczyna omawianie nowych treści od zabawy, gry, skeczu lub quizu, który w lekkiej, często humorystycznej formie wprowadzi uczniów w zagadnienia będące tematyką lekcji lub zajęć;
 - **prezentacja materiału ilustracyjnego lub anegdoty** – nauczyciel poprzedza wprowadzanie nowego materiału opowiedzeniem anegdoty lub prezentacją historyjki obrazkowej, żartu rysunkowego, fragmentu filmu, który pomoże uczniom skupić uwagę na zagadnieniu będącym tematem lekcji;
 - **zwiastun** – nauczyciel pobudza i wzmacnia zaangażowanie uczniów, rozpoczynając wykład od żywej, wciągającej zapowiedzi „nadchodzących atrakcji”, anonsując wstępnie np. najciekawsze elementy;
 - **studium przypadku (w wersji mini)** – uczący opisuje wybraną sytuację lub zdarzenie, prosząc uczniów o uważne wysłuchanie tego, co mówi, a następnie zadaje pytanie lub formułuje polecenie dotyczące informacji szczegółowych zawartych w zaprezentowanej wypowiedzi;
 - **test w wersji mini** – nauczyciel przed rozpoczęciem wykładu stawia kilka pytań, by zmobilizować uczniów do uważnego słuchania wykładu. W ten sposób słuchanie staje się celowe, gdyż uczeń wie, jakie informacje powinien odszukać w wypowiedzi nauczyciela (Biech i Silberman: 2016). Test w tej krótkiej formie można stosować również przed przystąpieniem do czytania dłuższych tekstów. Sposób ten jest też zalecany w pracy z zadaniami typu egzaminacyjnego, których celem jest przygotowanie do egzaminu ósmoklasisty. Dzięki przeczytaniu pytań przed wysłuchaniem nagrania lub przeczytaniem tekstu uczeń już wie, na jakie informacje powinien zwrócić uwagę.

W przypadku **metody projektu** można stwierdzić, że zakres jej wykorzystania w polskim systemie edukacji nadal wydaje się być nazbyt skromny. Jak pisze Otylia Pulić-Parszewska, metoda ta daje nieograniczone wręcz możliwości wspierania wszechstronnego rozwoju każdego ucznia, w aspekcie osobowościowym, poznawczym oraz wychowawczym, stwarza szansę na szeroko pojętą indywidualizację nauczania, angażowanie wszystkich uczniów (2009: 2).

Zapisy podstawy programowej języka obcego nowożytnego na II etapie edukacyjnym podkreślają duże znaczenie stosowania metody projektu dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu, nabywania kompetencji społecznych (tj. komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych), udziału w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacji i zarządzania projektami. Praca tą metodą pomaga ponadto rozwijać u uczniów przedsiębiorczość, kreatywność, umożliwia stosowanie

w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych oraz metodycznych.

Dodatkowo metoda zakłada znaczną samodzielność i odpowiedzialność uczestników, co stwarza uczniom warunki do indywidualnego kierowania procesem uczenia się. Wspiera integrację zespołu klasowego, w którym uczniowie, dzięki pracy w grupie, uczą się rozwiązywania problemów, aktywnego słuchania, skutecznego komunikowania się, a także wzmacniają poczucie własnej wartości. Metoda projektu wdraża uczniów do planowania oraz organizowania pracy, a także dokonywania samooceny. Projekty swoim zakresem mogą obejmować jeden lub więcej przedmiotów (w zestawie narzędzi edukacyjnych nauczyciele znajdą propozycję scenariuszy interdyscyplinarnych projektów edukacyjnych do wykorzystania na lekcji języka rosyjskiego), a ponadto pozwalają na współdziałanie szkoły ze środowiskiem lokalnym oraz na zaangażowanie środowiska szkolnego, w tym rodziców uczniów.

Bardzo ważne z punktu widzenia pracy z uczniem ze SPE jest to, że nauczyciele stosujący metodę projektu w procesie nauczania mogą praktycznie dowolnie indywidualizować techniki pracy, różnicując w ten sposób wymagania wobec konkretnych uczniów. Mając na uwadze kształtowanie u młodzieży kompetencji cyfrowych przy realizacji projektu, warto wykorzystać TIK.

Nauczyciel języka obcego, planując pracę z wykorzystaniem tej metody, samodzielnie lub wspólnie z uczniami wybiera temat projektu. Temat ten może mieć charakter przedmiotowy, ponadprzedmiotowy (interdyscyplinarny), może również wykraczać poza program, poszerzać treści opisane w podstawie programowej. Realizacja ww. projektów doskonale koreluje z programem nauczania *На хорошем уровне* (*Na dobrym poziomie*).

Zgodnie z zapisami podstawy programowej wyboru tematu może dokonywać nauczyciel samodzielnie lub w porozumieniu z uczniami. Ta druga sytuacja znacząco podnosi zaangażowanie młodzieży i sprawia, że chętniej pracują nad wybranym przez siebie tematem/problemem. Temat projektu powinien mieć formę pytania problemowego. W pracy tą metodą warto wykorzystać strategię **problem based learning** (PBL), czyli uczenia się przez rozwiązywanie problemu, co oznacza, że realizując projekt, nie będziemy dążyć do uzyskania określonego produktu, tylko do rozwiązania problemu (tamże: 3). Sformułowanie problemu stawia ucznia w roli badacza szukającego rozwiązania.

Podjęcie przez nauczyciela decyzji o pracy metodą projektu wiąże się z odpowiednim **określeniem czasu** na jego realizację – im bardziej skomplikowany projekt, tym dłuższy czas na jego realizację i zwykle większa grupa osób zaangażowanych w pracę nad projektem. W zależności od przyjętych założeń projekt może być realizowany np. przez tydzień, miesiąc, semestr lub być działaniem całorocznym. W przypadku uczniów na II etapie szkoły podstawowej warto wziąć pod uwagę te krótsze okresy. Zbyt ambitny w założeniach projekt, wymagający dużego nakładu pracy, może zniechęcić zarówno uczniów, jak i nauczycieli zaangażowanych w jego realizację. Istnieje też możliwość uwzględnienia rozwiązania, które zakłada, że w szkole przez jakiś czas nie prowadzi się lekcji przedmiotowych w tradycyjnej formie, bo są one realizowane metodą projektu.

Założeniem, które powinno towarzyszyć nauczycielom języka rosyjskiego chcącym stosować metodę projektu w pracy z uczniami, jest takie planowanie działań, by pozwolić uczniom na samodzielne szukanie rozwiązania postawionego problemu. Takie podejście umożliwi młodym ludziom poszerzanie wiedzy z danego obszaru

tematycznego, pozwoli nabyć nowe lub doskonalić już posiadane umiejętności, przy czym nauczyciel języka powinien mieć na uwadze rozwój przede wszystkim kompetencji językowych i komunikacyjnych.

Realizując zadania metodą projektu, warto pamiętać o tym, że stosowanie tej metody wymaga od nauczyciela planowania na etapie planowania dydaktycznego, czyli z większym wyprzedzeniem, od uczniów i uczącego wymaga się stosowania procedury na etapie planowania i realizacji, określenia celów, które zaproponują lub zaakceptują wszyscy realizujący projekt. Takie podejście daje nadzieję na to, że uczeń zrezygnuje z pamięciowego przyswajania wiedzy, przechodząc do analizy postawionego problemu, będzie odpowiadał na pytania zgodnie z aktualnym poziomem wiedzy, umiejętności i postaw (kompetencji społecznych), które musi osiąść, by móc zrealizować projekt. Prezentacja, ewentualnie sprawozdanie, które powstanie na koniec, powinny stanowić rozwiązanie problemu.

Szczególnie istotną zaletą metody projektu jest jej uniwersalność i możliwość dostosowania jej do pracy z uczniami o bardzo różnorodnych możliwościach i potrzebach edukacyjnych. Metoda świetnie sprawdzi się przy indywidualizacji procesu nauczania i realizacji edukacji włączającej, gdyż uczniowie ze SPE mogą wykorzystać swój potencjał, pracować z wykorzystaniem swoich mocnych stron, „maskując” w pewien sposób dysfunkcje, specyficzne trudności, niedostosowania etc. Metoda ta może stanowić istotny element systemu wyrównywania szans edukacyjnych zarówno dla dzieci z trudnościami w uczeniu się, jak i uczniów zdolnych. Bardzo ważne jest to, że praca tą metodą integruje grupę, pozwala kształtować umiejętności uniwersalne, samodzielność w dążeniu do wiedzy, uczenie się od innych, umiejętność dokonywania samooceny oraz oceny koleżeńskiej, współpracę w grupie, dążenie do wspólnie wyznaczonego celu.

W proces nauczania realizowany w polskiej szkole już na dobre wpisała się **ewaluacja** rozumiana jako sposób działania pozwalający opisać zarówno z pozytywnej, jak i negatywnej strony rezultaty zaistniałych faktów oraz podjętych działań. Dzisiaj ewaluacja to pewien rodzaj refleksji ukierunkowanej na rozwój szkoły lub placówki. Jej celem jest podniesienie efektywności i jakości działań, świadczonych usług. Dlatego również nauczyciel języka obcego może w ramach swoich lekcji stosować **metody, które umożliwią realizację ewaluacji konkretnych lekcji języka rosyjskiego**. Jak zauważa Beata Ciężka, ewaluacja jest doskonałą metodą zbierania informacji zwrotnej, umożliwiającą zastanowienie nad procesem uczenia się i osiąganymi efektami (2019: 108). Nauczycielowi pozwala natomiast na refleksję nad działaniami podejmowanymi przez niego w ramach realizowanego procesu nauczania.

Poniżej przedstawiono propozycję czterech metod do wykorzystania na II etapie edukacyjnym. Metody te, nazwane przez Beatę Ciężką „dziecięcymi” metodami ewaluacji (tamże: 108–111), zostały dostosowane do pracy z uczniami w klasach IV–VIII szkoły podstawowej.

- **I. Walizka, kosz i worek** – metoda ta ma na celu podsumowanie lekcji. Na tablicy nauczyciel rysuje 3 ikony: walizkę, kosz i worek i dodaje poniższe podpisy i komentarze:
 - Walizka: Co zabieram ze sobą z lekcji? (co mi się przyda, co wykorzystam w przyszłości, co uważam za istotne);

- **Kosz:** Co było zbędne? (co było niepotrzebne, o czym szybko zapomnę, bo mi się nie przyda);
- **Worek:** Czego zabrakło? (co jeszcze powinno się pojawić, o co można było uzupełnić lekcję).

Następnie uczniowie na karteczkach samoprzylepnych zapisują swoje opinie i przyklejają przy wybranej przez siebie ikonce. Nauczyciel może podsumować wyniki i zachęcić młodzież do dyskusji, by wzmocnić efekty językowe i pozajęzykowe uzyskane podczas lekcji, wskazując przy tym praktyczne możliwości wykorzystania przez uczniów wiedzy, umiejętności i postaw z walizki.

- **II. Tarcza strzelecka** – metoda ta ma na celu szybkie uzyskanie od uczniów informacji zwrotnej na temat lekcji. Można w ten sposób ocenić przydatność materiału omówionego na lekcji, atmosferę, np. przy pracy metodą projektu. Nauczyciel rysuje na tablicy lub flipcharcie tarczę do rzutek z koncentrycznymi okręgami oznaczonymi cyframi od 1 do 6, gdzie szóstką to środek tarczy, a zero to jej obwód. Tarcza może zostać narysowana na tablicy korkowej – wówczas można wykorzystać pinezki. Uczniowie podchodzą do tarczy i zaznaczają na niej ocenę przez postawienie kropki w wybranym przez siebie miejscu. Na koniec uczący omawia wyniki, zwracając uwagę na skupienie wyników i ich rozrzut, wspólnie z uczniami interpretuje otrzymane rezultaty.
- **III. Żaba** – celem tej metody jest dość szybko zebranie informacji zwrotnej po wprowadzaniu zagadnień o wysokim stopniu trudności. Uczniowie otrzymują kredki, markery i rysunek żaby do pokolorowania. Mają pokolorować taki fragment żaby, w jakim stopniu „zakumali” omawiane treści. Na koniec nauczyciel prosi uczniów o opisanie rysunku – może to być pretekstem do wskazania treści wymagających powtórnego omówienia lub doprecyzowania. Żaba pokolorowana w całości świadczy o zrozumieniu całości zagadnienia i jest sygnałem, że można przejść do kolejnych treści, dalszych partii materiału.
- **IV. Ręka** – metoda pozwala podsumować przebieg i efekty szkolenia. Nauczyciel rozdaje uczniom kartki i prosi o odrysowanie kształtu dłoni. Każdemu palcowi zostaje przypisana konkretna kategoria, np. kciuk – najlepszy element lekcji; palec wskazujący – co przekażę kolegom/koleżankom; środkowy – informacja, którą zachowam dla siebie; serdeczny – element wymagający poprawy; mały – najłagodniejszy element lekcji. Kategorie można formułować dowolnie, w zależności od informacji, które chcemy uzyskać. Następnie każdy uczeń na poszczególnych palcach wpisuje swoje odpowiedzi według zdefiniowanych kategorii. Rozwinięciem tej metody może być stworzenie galerii dłoni, która stanie się pretekstem do dyskusji na forum klasy.

Jedną z ciekawszych tzw. „miękkich” metod ewaluacji jest napisanie **listu do nauczyciela, przyjaciela** lub **listu do siebie**. Uczniowie wyrażają w nich opinie dotyczące własnego procesu uczenia się, zaangażowania, przeżyć związanych z konkretną lekcją oraz z oczekiwanymi lub osiągniętymi wynikami. Warto przy okazji zaznaczyć, że metoda ta jest bardzo osobistym i dość czasochłonnym sposobem ewaluacji. Ponadto wymaga dużego zaufania uczniów do nauczyciela. Dlatego warto stosować ją w klasach, w których relacje na linii nauczyciel – uczeń są bardzo dobre.

W liście uczniowie mogą opisać np. swoje oczekiwania, obawy, wrażenia dotyczące konkretnych uczniów lub całej grupy/klasy, wskazać, czego się nauczyli, co wyniosą z zajęć, co zapamiętali, które elementy lekcji, tematy lub metody, techniki i formy

pracy najbardziej im odpowiadają, są najbardziej skuteczne w uczeniu się przez nich języka rosyjskiego. O zastosowanie takiej formy ewaluacji można się pokusić na koniec pierwszego roku pracy z daną klasą, np. na ostatniej lekcji, by na podstawie opinii uczniów wprowadzić oczekiwane przez nich modyfikacje w nowym roku szkolnym (System Ewaluacji Oświaty b.r.). Metoda listu do nauczyciela, przyjaciela lub listu do siebie pozwala też uczniom ze SPE ocenić dostosowania wprowadzone przez uczącego – czy są one dobrane właściwie, jaka jest ich skuteczność, co warto kontynuować, z czego zrezygnować, a co wymaga wprowadzenia korekt lub modyfikacji.

2.3. Kompetencje kluczowe i umiejętności uniwersalne oraz ich znaczenie

Edukacja jest paszportem do przyszłości, a
jutro należy do tych, którzy już dziś się na nie
przygotowują.

Malcolm X

Nabywanie różnorodnych kompetencji, w tym językowych, może się odbywać w wielu miejscach i bardzo różnych okolicznościach – w rodzinie, szkole, miejscu pracy, sąsiedztwie, w różnych społecznościach, podczas wyjazdów krajowych i zagranicznych, zaangażowania w wolontariat czy realizację hobby. Dzieje się to w toku: **edukacji formalnej** – np. w szkole, pozaformalnego **uczenia się** – np. uczenia się języka na kursach, szkoleniach, i **nieformalnego** – poprzez różnego rodzaju aktywność – np. uprawianie sportu, podróże, działalność społeczną, nabywanie kompetencji podczas wykonywania obowiązków domowych, szkolnych i zawodowych.

W Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030 (część ogólna) przedstawiono miejsca i okoliczności służące nabywaniu i rozwojowi umiejętności od najmłodszych lat życia. Są to: instytucje opieki nad dziećmi do lat 3, przedszkole, szkoła, praca zawodowa, uczelnia, praktyki zawodowe, staże, kursy, warsztaty, szkolenia, konferencje, seminaria, wolontariat, organizacje społeczne, wyjazdy krajowe i zagraniczne, społeczności lokalne, rozwijanie zainteresowań, hobby, codzienne sytuacje, życie rodzinne, media i społeczność sieciowa, życie towarzyskie (MEN 2019: 21). W dokumencie tym przedstawiono również podział umiejętności na podstawowe i przekrojowe. Do pierwszych zaliczamy umiejętność rozumienia i tworzenia informacji, wielojęzyczności, matematyczne oraz w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii. Wśród umiejętności przekrojowych w Zintegrowanej Strategii Umiejętności wymienia się umiejętność w zakresie pracy zespołowej, zdolność adaptacji do nowych warunków, przywódcze, w zakresie myślenia krytycznego i kompleksowego rozwiązywania problemów, obywatelskie, w zakresie przedsiębiorczości, osobiste, społeczne i w zakresie uczenia się, cyfrowe, w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej oraz związane z wielokulturowością (tamże: 16).

Mianem kompetencji kluczowych określa się „połączenie wiedzy, umiejętności i postaw możliwych do zastosowania w wielu różnych kontekstach i rozmaitych powiązaniach, potrzebnych każdej osobie do samorealizacji i rozwoju osobistego, uzyskania szans na zatrudnienie, włączenia społecznego i aktywnego obywatelstwa” (tamże: 5).

Zadaniem współczesnej szkoły jest rozwijanie kompetencji kluczowych oraz umiejętności uniwersalnych w taki sposób, by dobrze przygotowywać ucznia

do zdobywania wiedzy oraz umiejętności na kolejnych etapach edukacyjnych, a następnie wyposażyć go kompetencyjnie i zawodowo do wejścia i funkcjonowania w społeczeństwie, a po zakończeniu edukacji również na dynamicznie zmieniającym się rynku pracy. Nauczyciel powinien przekazać uczniowi, że nabywanie nowych umiejętności i kwalifikacji, otwarcie na zmiany i mobilność ułatwia zmianę pracy, awans, bo często otwiera nowe możliwości w tym zakresie.

Obecnie w nauczaniu akcentuje się potrzebę uwzględniania w procesie nauczania, w tym nauczania języka obcego, rozwijania **kompetencji kluczowych**, przez które rozumie się kompetencje, których każdy człowiek potrzebuje do samorealizacji, rozwoju osobistego, codziennego funkcjonowania w społeczeństwie, zatrudnienia, zrównoważonego stylu życia, udanego życia w pokojowych społeczeństwach, kierowania życiem w sposób prozdrowotny i aktywnego obywatelstwa.

Kształtowanie kompetencji kluczowych należy łączyć z wychowaniem i nauczaniem ponadprzedmiotowym, gdyż same kompetencje mają charakter ponadprzedmiotowy, dlatego za ich rozwijanie u uczniów w jednakowym stopniu odpowiedzialni są nauczyciele wszystkich przedmiotów.

Przez kompetencje kluczowe i umiejętności uniwersalne należy rozumieć: umiejętności matematyczno-przyrodnicze, umiejętności posługiwania się językami obcymi (w tym język polski dla cudzoziemców i osób powracających do Polski oraz ich rodzin), TIK, umiejętność rozumienia, kreatywność, innowacyjność, przedsiębiorczość, krytyczne myślenie, rozwiązywanie problemów, umiejętność uczenia się, umiejętność pracy zespołowej.

Rozwijanie kompetencji kluczowych można z powodzeniem łączyć z nauczaniem eksperymentalnym oraz zindywidualizowanym podejściem do ucznia. W przypadku uczniów ze SPE sposób kształtowania tych kompetencji należy każdorazowo dostosować do konkretnego dziecka, kierując się koniecznością przezwyciężenia przez nie specyficznych trudności w uczeniu się. Szkoła powinna zadbać, aby wszyscy jej uczniowie mieli szansę odnalezienia się w społeczeństwie i na rynku pracy, funkcjonowania i odnoszenia sukcesów na miarę indywidualnych możliwości. Dlatego mówiąc o kształtowaniu kompetencji kluczowych w odniesieniu do uczniów ze SPE, należy postępować zgodnie z założeniami edukacji włączającej, realizowanej przez szkołę wspólnie z różnorodnymi instytucjami funkcjonującymi w środowisku, szczególnie w ramach różnorodnych projektów językowych, środowiskowych, obywatelskich, społecznych. Wkład wniesiony przez instytucje oraz wyjście dzieci ze SPE do środowiska pozwoli uczniom zaistnieć w środowisku, poprawić komunikację z różnymi osobami, kształtować właściwe normy zachowania się w różnych miejscach, aktywnie włączyć się w życie społeczności lokalnych.

Wiele z kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych możemy rozwijać w ramach kształcenia językowego i nauczania już na II etapie edukacyjnym. Są to bez wątpienia następujące umiejętności:

- **umiejętność rozumienia i tworzenia informacji** – poprzez kształtowanie u uczniów umiejętności komunikacyjnych w formach ustnych i pisemnych, reagowania w typowych sytuacjach wyrażania opinii, prośby, składania życzeń, zapraszania, uzyskiwania i przekazywania informacji, traktowania komunikacji jako celu nadrzędnego i minimalizowania lęku uczniów przez popętnieniem

błędu w wypowiedzi. W przypadku uczniów ze SPE należy dodatkowo uwzględnić wykorzystywanie alternatywnych sposobów komunikacji;

- **wielojęzyczności** – poprzez zachęcanie i stwarzanie możliwości nauki kilku języków obcych, kształtowanie postawy ciekawości oraz zainteresowania różnymi językami, komunikację międzykulturową, wykorzystanie w procesie nauczania języka rosyjskiego odwoływanie się do podobieństw i różnic pomiędzy językami, domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczowych i internacjonalizmów, stosowanie strategii kompensacyjnych, np. w sytuacji, gdy uczeń nie zna lub nie pamięta wyrazu, wykorzystywanie środków niewerbalnych, kształtowanie u uczniów świadomości językowej. W zaleceniach Rady Unii Europejskiej zwraca się uwagę na to, że „kompetencje w zakresie wielojęzyczności określają zdolność do prawidłowego i skutecznego korzystania z różnych języków w celu porozumiewania się. [...] Kompetencje językowe [...] opierają się na zdolności do, jak to określono w europejskim systemie opisu kształcenia językowego, pośredniczenia między różnymi językami i mediami” (Dz. Urz. UE 2018, C189/1);
- **w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej, wielokulturowości** – poprzez przekazywanie podstawowej wiedzy o krajach, społeczeństwach, kulturach i społecznościach, które posługują się poszczególnymi językami obcymi, uwzględnianie w nauczaniu kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego, korzystanie z tekstów kultury danego kraju, rozwijanie otwartości na inne kultury, kształtowanie wrażliwości międzykulturowej oraz świadomości związku między kulturą własną i obcą;
- **cyfrowe** – poprzez korzystanie ze źródeł informacji w języku obcym, np. słownika w wersji cyfrowej, tłumacza internetowego, mediów, mediów społecznościowych etc. W przypadku uczniów ze SPE umiejętność obsługi komputera i innych środków technicznych może ułatwić nie tylko nabywanie wiedzy, ale też umożliwić rozwój, znalezienie pracy i wejście na rynek pracy;
- **społeczne, pracy i współpracy w grupie** – poprzez zachęcanie i nieustanne aktywizowanie uczniów do współdziałania, komunikacji i tworzenia interakcji w parach i grupach w ramach realizacji zarówno lekcyjnych, jak i pozalekcyjnych prac projektowych, udziału w różnego rodzaju wydarzeniach związanych z językami obcymi (konkursach, wystawach, dniach języków obcych, programach europejskich, pokazach filmów, wymianach młodzieżowych, spotkaniach bezpośrednich lub zdalnych z rodzimymi użytkownikami języka obcego, w tym rówieśnikami). Kształtowanie kompetencji społecznych stwarza szanse na kształtowanie od najmłodszych lat właściwych postaw społecznych, akceptacji drugiej osoby bez względu na jej cechy psychofizyczne, przygotowuje uczniów na właściwe przyjęcie i traktowanie uczniów ze SPE, zachęca do współdziałania, niesienia pomocy, umożliwia wzajemne poznanie, służy budowaniu poczucia wspólnoty, sprzyja włączeniu w życie społeczności lokalnych. Jest to niezwykle ważne w przypadku uczniów ze SPE oraz ich rodzin;
- **przywódcze** – możemy je kształtować, realizując zadania metodą projektu, wyznaczając liderów grup;
- **umiejętności osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się** – obejmują „zdolność do autorefleksji, skutecznego zarządzania czasem i informacjami, konstruktywnej pracy z innymi osobami, negocjowania, osiągnięcia kompromisu, zachowania odporności oraz zarządzania własnym uczeniem się” (tamże). Są to umiejętności pomagające w nawiązywaniu oraz utrzymywaniu udanych relacji

międzyludzkich i uczestnictwa w życiu społecznym, dlatego warto u uczniów kształtować umiejętność rozumienia zasad postępowania i porozumiewania się przyjętych w różnych społecznościach i środowiskach. Warto przy tym wskazywać uczniom strategie i sposoby uczenia się, podejmowania decyzji, pokazywać możliwości rozwijania kompetencji i kształcenia. W tej grupie mieści się ponadto zdolność uczenia się, pracy indywidualnej i w grupie, organizacja swojej nauki, umiejętność zarządzania własnym uczeniem się, kształtowanie postawy wytrwałości w nauce, dążeniu do celu, a jeśli to potrzebne – poszukiwania wsparcia, umiejętność radzenia sobie ze stresem. W kształtowaniu tych kompetencji bardzo ważne jest pozytywne nastawienie, ciekawość i wykorzystanie dotychczasowych doświadczeń w uczeniu się. W przypadku uczniów ze SPE nauczyciel powinien dodatkowo pomóc uczniowi w zdobyciu umiejętności pokonywania trudności, w tym edukacyjnych, na drodze do celu. Ważne jest też zadbanie o dobre samopoczucie uczniów w grupie, integrację zespołu klasowego, wzajemne okazywanie sobie życzliwości, kształtowanie u wszystkich uczniów postawy akceptacji oraz tolerancji.

Reasumując, na dobre przygotowanie ucznia na przyszłość nigdy nie jest za wcześnie, dlatego warto zacząć to robić już w szkole w szkole podstawowej. Jest to właściwy moment na rozpoczęcie kształtowania kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych u wszystkich uczących się, w tym uczniów ze SPE.

2.4. Interdyscyplinarność

W procesie nauczania ważne jest łączenie i wykorzystywanie wiedzy zdobytej przez uczniów w ramach nauki innych przedmiotów szkolnych, integracja, skorelowanie wybranych treści, metod nauczania oraz dotychczasowych doświadczeń uczniowskich.

Nauczyciel języka obcego, w tym rosyjskiego, w łatwy sposób może w czasie lekcji stworzyć dzieciom możliwość wykorzystania wiadomości z wielu innych dziedzin, np. geografii, historii, przyrody, biologii, sztuki. Może również wykorzystać uczniowskie doświadczenia z podróży, np. znajomość kuchni, zabytków, mentalności i zwyczajów ludzi mieszkających w innych krajach czy na innych kontynentach.

Pomocne w tym będzie wykorzystanie metody projektów, realizacja interdyscyplinarnych scenariuszy projektów edukacyjnych, korzystanie z zasobów internetu, stron rosyjskojęzycznych, aplikacji i programów komputerowych do nauki języka rosyjskiego oraz mediów społecznościowych. Takie szersze podejście stwarza możliwość kontaktu z językiem charakterystycznym dla różnych dziedzin nauki i życia, pozwala poznać też język potoczny.

Ciekawe efekty edukacyjne można uzyskać, odwołując się w trakcie lekcji języka rosyjskiego do uczniowskich doświadczeń w zakresie uczenia się innych języków obcych, nauki w szkołach poza granicami kraju, a w przypadku cudzoziemców również zamieszkiwania i życia w innych krajach. Na lekcjach języka rosyjskiego szczególnie cenne mogą być relacje uczniów z Rosji, Ukrainy, Białorusi, Gruzji, Kazachstanu, których coraz więcej uczy się w polskich szkołach. Otwartość nauczyciela w tym zakresie uatrakcyjni lekcje, a także pozwala na to, by dzieci pochwały się zdobytymi już osiągnięciami i doświadczeniami językowymi w kontaktach z obcokrajowcami.

Rusycyście może zachęcić swoich uczniów do uzupełniania portfolio językowego (ore.edu.pl; PDF, 11 MB; dostęp 6.07.2022) i zbierania efektów swoich doświadczeń

językowych. Jeśli cały zespół klasowy wypełnia portfolio, wówczas warto pokusić się, np. raz w roku, o prezentację zasobów zawartych w tych uczniowskich dokumentach. Takie podejście zawsze dodatkowo motywuje do aktywności w uczeniu się języka.

Interdyscyplinarne podejście do nauczania pozwala na harmonijny i holistyczny rozwój dzieci, buduje autonomię i motywację do uczenia się przez nie języka obcego i – co nie mniej istotne – zachęca do wielojęzyczności, kształtując przy tym postawę otwartości i tolerancji wobec innych kultur.

Opisane powyżej interdyscyplinarne podejście do nauczania języka rosyjskiego jest przejawem troski o wszechstronny, całościowy rozwój ucznia szkoły podstawowej na II etapie edukacyjnym. Znajduje ono wyraz w załączeniu do zestawu narzędzi edukacyjnych scenariuszy interdyscyplinarnych projektów edukacyjnych, które są gotową, nowatorską propozycją dla nauczycieli rusycystów do wykorzystania w pracy w klasach IV–VIII szkoły podstawowej.

2.5. Projektowanie uniwersalne i w odpowiedzi na SPE

Zastosowanie w pracy nauczyciela rusycysty projektowania uniwersalnego ma na celu takie zaplanowanie procesu nauczania języka rosyjskiego oraz wykorzystanie metod, technik, form i warunków pracy oraz środków dydaktycznych, narzędzi (w tym TIK), by umożliwić dostęp do edukacji możliwie największej grupie uczniów, w tym ze SPE. Zdarzają się jednak sytuacje, że potrzeby ucznia są na tyle specyficzne, że projektowanie uniwersalne może okazać się niewystarczające. Wówczas należy wprowadzić niezbędne modyfikacje oraz specjalistyczne dostosowania, by umożliwić każdemu uczniowi odniesienie sukcesu na miarę jego konkretnych możliwości.

Według Piotra Mazura i Bożeny Soleckiej dostosowania do możliwości dziecka powinny dotyczyć:

- **zadań** (dobór metod, form pracy, środków i pomocy dydaktycznych, stopnia trudności zadań do możliwości percepcyjnych uczniów, adaptacja zadań do indywidualnych potrzeb i możliwości dziecka),
- **sposobu realizacji zadań** (podział materiału na mniejsze partie, wydłużenie czasu pracy, możliwość wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych, aplikacji itp., karty pracy o zróżnicowanym stopniu trudności lub dostosowane do potrzeb ucznia),
- **systemu motywowania i oceniania** (zastosowany system oceniania powinien uwzględniać potrzeby oraz możliwości ucznia ze SPE oraz motywować go do dalszej pracy, przy ocenianiu brać pod uwagę postępów poczynionych przez dziecko niepełnosprawne i, co za tym idzie, możliwość stosowania oceny opisowej),
- **sposobu komunikacji** (stosowanie krótkich poleceń i komunikatów, powtarzanie instrukcji do zadań, stosowanie pytań naprowadzających, stosowanie alternatywnych metod komunikacji) (2020: 16–17).

Dostosowania i modyfikacje to zróżnicowane formy wsparcia poszczególnych uczniów. Przy **dostosowaniach** nie obniżamy wymagań edukacyjnych wobec ucznia, a jedynie zmieniamy, dostosowujemy formę przekazu w zakresie nauczanych treści, co w praktyce oznacza, że bardzo rzadko dostosowanie wymagań dotyczy treści nauczania – nie może polegać na obniżeniu wymagań wobec uczniów z normą intelektualną, nie

oznacza także pomijania niektórych haseł/ zagadnień programowych, lecz realizowanie ich na poziomie wymagań koniecznych lub podstawowych. W przepisach oświatowych jest mowa nie o obniżeniu, lecz dostosowaniu wymagań do psychofizycznych możliwości uczniów. Bardzo ważne jest to, że dostosowanie wymagań nie może prowadzić do zejścia poniżej podstawy programowej, gdyż zakres wiedzy i umiejętności powinien zapewnić uczniowi szansę na sprostanie wymaganiom kolejnego etapu edukacyjnego, w tym przypadku III. W związku z tym nauczyciel pracujący z uczniem np. z dysleksją rozwojową może zastosować łagodniejsze kryteria oceniania w zakresie sprawności, które sprawiają mu szczególne trudności, ale jednocześnie ma prawo wymagać od niego większego nakładu pracy (pracy samodzielnej, wykonywania dodatkowych ćwiczeń, korzystania z aplikacji i programów przeznaczonych dla uczniów z dysleksją rozwojową etc.), by mógł te trudności przezwyciężyć.

Modyfikacje natomiast zmieniają zakres treści nauczania i polegają na rezygnacji z treści nieobowiązkowych, zmniejszeniu liczby zadań, rezygnacji z zadań trudnych bądź wymagających specyficznych, konkretnych umiejętności, których nie posiadają dzieci ze SPE. Bardzo ważne jest tu zwrócenie uwagi, że zakres nauczania niezbędny do ukończenia danego etapu edukacyjnego nie powinien być mniejszy niż ten opisany w podstawie programowej. Zadaniem nauczyciela jest niwelowanie barier, które uniemożliwiają lub utrudniają uczniowi funkcjonowanie na poziomie podobnym do osób zdrowych i sprawnych, a nie obniżanie stawianych mu wymagań. Dostosowania powinny dotyczyć uczniów:

- zdolnych,
- z dysfunkcją wzroku lub słuchu,
- ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się,
- z ADHD,
- z niepełnosprawnością ruchową (w tym z afazją),
- przewlekle chorych,
- niedostosowanych społecznie lub zagrożonych niedostosowaniem społecznym,
- w sytuacji kryzysowej lub traumatycznej,
- cudzoziemców.

Nauczyciel języka rosyjskiego powinien zapewnić odpowiednie warunki i sposoby realizacji podstawy programowej kształcenia ogólnego poprzez właściwe przygotowanie lekcji, organizację przestrzeni edukacyjnej, właściwy dobór pomocy dydaktycznych, a także odpowiedni sposób komunikacji ze wszystkimi uczniami, dbając o dostosowania dla uczniów ze SPE. Na lekcji języka obcego dostosowania dotyczyć powinny:

- warunków procesu edukacyjnego, czyli zasad, treści (koniecznych i podstawowych), metod i technik nauczania, form pracy oraz środków dydaktycznych,
- zewnętrznej organizacji nauczania, np. miejsca pracy ucznia podczas lekcji (np. uczeń z dysfunkcją słuchu powinien siedzieć blisko nauczyciela i mieć możliwość „doczytywania” przekazywanych przez niego informacji z ruchu ust),
- warunków sprawdzania wiedzy i umiejętności, czyli metod i form sprawdzania oraz kryteriów oceniania.

Szczegółowe wskazówki odnośnie do dostosowań zostały opisane w dalszej części poradnika metodycznego.

ROZDZIAŁ III

Organizacja procesu dydaktycznego – zasady pracy na lekcji języka rosyjskiego

Bardziej niż cokolwiek innego – przygotowanie się
jest sekretem do sukcesu.

Henry Ford

Planowanie pracy powinno dotyczyć każdej lekcji. Przy tej okazji warto zwrócić uwagę, że mamy kilka typów lekcji, a mianowicie:

- **wprowadzające** nowe treści, zagadnienia gramatyczne, nowe wiadomości, które należy odpowiednio rozłożyć i przetransponować na kształtowane sprawności językowe uczniów,
- **utrwalające** wiadomości z lekcji poprzednich, w ramach których nieustannie doskonalimy umiejętności językowe uczących się,
- **sprawdzające** osiągnięcia uczniów, w trakcie których monitorujemy poczynione przez nich postępy.

Odnosząc się do powyższego, należy pamiętać o zachowaniu odpowiednich proporcji między liczbą lekcji wprowadzających nowe treści a liczbą zajęć sprawdzających wiadomości uczniów. Tych ostatnich powinno być zdecydowanie mniej. Wszak nauczyciel języka obcego ma naprawdę dużo możliwości monitorowania postępów uczniów bez konieczności ciągłego stresowania ich. Warto więcej i lepiej nauczyć, niż nieustannie sprawdzać wiedzę i umiejętności młodzieży, na kształtowanie której – jako uczący – poświęciliśmy zbyt mało uwagi i czasu.

Chcąc osiągnąć założone cele, nauczyciel powinien wypracować sobie własny sposób organizacji i aranżacji miejsca realizacji zajęć – sala, w której odbywają się lekcje języka obcego na II etapie edukacyjnym, powinna mieć możliwość dowolnego kreowania miejsca do nauki poprzez przestawienie stolików, krzeseł i puf uczniowskich, by każdorazowo dostosowywać miejsce do wybranej formy pracy (praca indywidualna, w parach, małych grupach – zwykle do 6 osób, praca z całym zespołem klasowym). Jest to szczególnie istotne, aby zapewnić możliwość interakcji, efektywnej realizacji pracy metodą projektu. Bardzo ważne są pomoce dydaktyczne – słowniki, mapy, tablica (w miarę możliwości multimedialna) oraz w przypadku braku tablicy multimedialnej urządzenia pozwalające na wykorzystanie internetu (komputer z łączem internetowym i klawiaturą rosyjską, smartfony uczniowskie), wyszukiwanie informacji w sieci, możliwość odtwarzania plików dźwiękowych, filmów oraz dobre nagłośnienie potrzebne do ćwiczeń w słuchaniu. Ważne, by w sali były również słowniki polsko-rosyjskie i rosyjsko-polskie lub by uczniowie nauczyli się korzystać ze słowników i translatorów w wersji cyfrowej. Uczący powinien wdrożyć wszystkich uczniów do korzystania z klawiatury rosyjskiej, a dbając o potrzeby uczniów ze SPE, nauczyciel powinien zapewnić im odpowiednie miejsce w klasie (np. w pierwszej ławce, blisko źródła światła) oraz dobrać pomoce i środki dydaktyczne stosownie do ich potrzeb.

Nauczyciel języka obcego, pracujący z uczniami na II etapie edukacyjnym, powinien stopniowo wydłużać czas pracy. Uczniowie klasy IV–V nie potrafią jeszcze zbyt długo

skupić się na zadaniu. Z wiekiem stopniowo wydłuża się czas koncentracji, co powinno przełożyć się na planowanie poszczególnych elementów lekcji przez uczącego. Ćwiczenia językowe mogą być coraz dłuższe, dotyczy to także tekstów do czytania czy nagrań wykorzystywanych w kształtowaniu umiejętności rozumienia ze słuchu. Jeśli to możliwe, to warto czasem wydłużyć lekcje języka rosyjskiego, łącząc 2 godziny – dotyczy to np. sytuacji, gdy uczniowie pracują metodą projektu czy przygotowują lapbooka (scenariusz takiej lekcji stanowi element zestawu narzędzi edukacyjnych). Wówczas zapewnienie im możliwości 90 minut pracy w jednym dniu znacząco ułatwi realizację tego kreatywnego zadania.

Wydłużenie czasu pracy w szczególności dotyczy uczniów ze SPE, którzy niektóre zadania wykonują znacznie dłużej niż uczniowie niemający trudności w uczeniu się, poziom ich zmęczenia również może okazać się większy.

Ponadto niektóre treści uczniowie mogą realizować w ramach zajęć pozalekcyjnych lub pracy samodzielnej w domu. W przypadku tej ostatniej należy pamiętać, że w ramach pracy domowej uczeń powinien jedynie utrwalać zagadnienia omówione wcześniej na lekcji. Niedopuszczalne jest, by w domu uczący się samodzielnie realizował nowe zagadnienia językowe (szczególnie, jeśli są one oceniane). Praca domowa nie powinna być zbyt dużym obciążeniem dla ucznia – szczególnie na II etapie edukacyjnym – gdy ma już wiele przedmiotów i związanych z nimi obowiązków. Odstępstwem od opisanego powyżej zasady jest zastosowanie w procesie edukacyjnym strategii wyprzedzającej (według S. Dylaka) określanej też mianem lekcji odwróconej. Wówczas nauczyciel, zamiast zadawać pracę domową z omówionych wcześniej zagadnień, zachęca uczniów do zapoznania się z tekstem lub materiałami (np. filmami, nagraniami, materiałami wizualnymi etc.), które będą wprowadzeniem do kolejnej lekcji lub nowego zagadnienia gramatycznego czy zakresu tematycznego. Strategia wyprzedzająca stwarza nauczycielowi możliwość zaproszenia młodych ludzi do edukacyjnej przygody z językiem rosyjskim, ułatwia indywidualizowanie procesu nauczania, a ponadto zachęca do aktywnego udziału w procesie uczenia się, wdraża do samodzielności, a dodatkowo niweluje uczniowski stres.

Nauczyciel języka obcego powinien uwzględniać różnorodne potrzeby uczniów tworzących zespół klasowy – w każdej klasie znajdą się uczniowie zdolni, przeciętni, z trudnościami w uczeniu się, ze SPE, wzrokowcy, słuchowcy, kinestetycy, introwertycy i ekstrawertycy, osoby bardziej i mniej aktywne, o różnym poziomie motywacji do nauki języka. Aby zapewnić wszystkim możliwość rozwoju i odnoszenia sukcesów edukacyjnych, trzeba stosować szerokie spektrum oddziaływań wychowawczych, edukacyjnych, a co za tym idzie dużą różnorodność metod i technik nauczania, form pracy oraz środków dydaktycznych. W tej przemyślanej wielości propozycji każdy będzie mógł znaleźć coś dla siebie.

Dodatkowo warto przed lekcją przemyśleć, które zagadnienia omawiane podczas lekcji można omawiać z całym zespołem klasowym, a które należy zrealizować w mniejszych grupach, parach bądź indywidualnie i stosownie do sytuacji edukacyjnej dobrać formy pracy. Należy też wybrać zagadnienia, treści, które będą wymagały dostosowań do potrzeb konkretnych, często pojedynczych uczniów.

Nauczyciel powinien też przygotować lub wybrać zadania o podwyższonym stopniu trudności dla uczniów zdolnych, cudzoziemców, którzy lepiej znają język rosyjski. Tych ostatnich, jako rodzimych użytkowników języka, może zaangażować, np. do pełnienia funkcji lektora i czytania tekstów na głos, do pomocy uczniom słabszym, z trudnościami, powierzać rolę lidera grupy lub zespołu.

Jeśli nauczyciel pracuje razem z nauczycielem współorganizującym proces kształcenia, należy ze stosownym wyprzedzeniem przemyśleć podział pracy w ramach każdej jednostki lekcyjnej, semestru, roku oraz etapu kształcenia.

Przed każdą lekcją trzeba przemyśleć również zastosowanie pomocy i środków dydaktycznych (kserokopie, transkrypcje, materiały ilustracyjne, nagrania, filmy – np. uwzględnienie wersji z napisami, sprzęt do odtwarzania filmów, materiałów dźwiękowych, materiały realizacyjne).

Dodatkowo warto pamiętać o tym, by na początku nauczania języka omawiane zagadnienia były bliskie uczniowi – z czasem można ten zakres poszerzać. Priorytetem w nauczaniu języka rosyjskiego powinna być komunikacja i to jej należy podporządkować nauczanie gramatyki. Zgodnie z tym założeniem opracowane zostały także narzędzia edukacyjne, stanowiące elementy pakietu.

Ucząc języka obcego na II etapie edukacyjnym (wariant II.1 podstawy programowej), warto wychodzić od kształtowania sprawności receptywnych (słuchanie i czytanie), a następnie przechodzić do produktywnych (mówienie i pisanie), które zwykle stanowią znacznie większe wyzwanie dla dzieci i młodzieży. Natomiast nauczając rosyjskiego jako drugiego w klasach VII–VIII szkoły podstawowej (wariant II.2), nauczyciel może się zetknąć z trudnościami uczniów w opanowaniu alfabetu rosyjskiego. W przypadku tych uczniów sugeruje się zastosować kolejność poszczególnych sprawności wynikającą z zastosowania metody komunikacyjnej, czyli opartej na nauce języka ojczystego, a mianowicie: słuchanie, mówienie (ograniczone do pojedynczych słów i bardzo prostych zwrotów), czytanie i pisanie.

Propozycja treści wykraczających poza zakres podstawy programowej

Nauczyciel może zaproponować pojedynczym uczniom lub całej grupie/klasie realizację treści wykraczających poza podstawę programową. Mając na uwadze powszechne obecnie prowadzenie nauczania w trybie zdalnym, autorka programu proponuje, by poszerzyć zakres omawianych treści w wariantcie II.2 podstawy programowej o zagadnienia z zakresu techniki dotyczące korzystania z podstawowych urządzeń technicznych i technologii informacyjno-komunikacyjnych. Jest to temat bliski uczniom, na co dzień obcuującym z internetem i nowymi technologiami, a ponadto bardzo ważny z praktycznego punktu widzenia, gdyż najwyczejniej umożliwia sprawne prowadzenie edukacji w trybie zdalnym.

W przypadku uczniów realizujących wariant II.1 podstawy programowej warto poszerzyć treści nauczania o zagadnienia dotyczące międzynarodowych programów z zakresu kształcenia młodzieży, wyjazdów międzynarodowych, systemów stypendialnych związanych z edukacją w szkołach ponadpodstawowych. Świat jest globalną wioską i młodzi ludzie chcą uczyć się i studiować w innych krajach. Omawianie takich treści w ramach lekcji języka rosyjskiego nie tylko akcentuje praktyczny aspekt nauczania języka – porozumiewanie się z obcokrajowcami, ale również pozwala młodym ludziom planować swoją edukację oraz przyszłość zawodową i w tym planowaniu uwzględniać bardzo istotny element, a mianowicie znajomość języków obcych.

Nauczyciel pracujący z uczniami niepełnosprawnymi w ramach realizowanej edukacji inkluzyjnej może poszerzyć omawiane treści o bardzo podstawowe zagadnienia dotyczące integracji społecznej z osobami niepełnosprawnymi, chorymi przewlekle. Takie podejście stanie się dobrym punktem wyjścia do rozmów z młodzieżą na temat potrzeb osób niepełnosprawnych, uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i będzie kształtować postawy społeczne – akceptacji, tolerancji, a ponadto pozwoli zaakcentować potrzebę integracji społecznej.

3.1. Sposób podejścia do błędu językowego

W wielu obszarach rozwoju lepiej nauczyć człowieka, jak ma sobie radzić z trudnymi sytuacjami i uczyć go na błędach, niż wpoić mu rutynę eliminującą pomyłki, które i tak są nie do uniknięcia, bo życie przynosi nam coraz to nowsze wyzwania.

Sławomir Łais

Nauczyciel języka obcego, pracujący zgodnie z założeniami podejścia komunikacyjnego, powinien mieć świadomość, jak ważna w nauczaniu jest tzw. „praca z błędem”.

Ważne, by wszyscy uczniowie w procesie uczenia się języka obcego nauczyli się właściwie podchodzić do swoich ewentualnych błędów, gdyż są one najczęstszą przyczyną sytuacji stresujących. Dlatego należy mówić młodzieży, że popełnianie błędów jest zjawiskiem zupełnie naturalnym w procesie uczenia się. Jak pisze Katarzyna Świącicka, błąd jest przejawem obecności interjęzyka, dowodem tego, że nasz uczeń myśli (Świącicka 2007: 5) – nauczyciel umożliwił uczniowi popełnienie błędu, a ten podjął komunikację lub mówienie monologowe w języku obcym. Nauczyciel powinien uczyć młodego człowieka, by ten traktował błąd jako uprawniony element uczenia się – pomyliłeś się, więc posunąłeś się o krok w swoim rozwoju (Łais 2019: 64). Dlatego rozpoczynając nauczanie języka, nauczyciel nie powinien wskazywać błędów uczniowskich, by nie blokować komunikacji. Jednocześnie, aby nie utrzymywać ewentualnych błędów, nauczyciel, analogicznie do rodzica małego dziecka, powinien powtórzyć całe zdanie wypowiedziane przez ucznia w wersji poprawnej. Jeśli już na początku pracy z daną grupą nauczyciele będą zbyt często poprawiać błędy w wypowiedziach uczniów, to mogą wywołać jedynie zniechęcenie, skutkujące utratą wiary we własne możliwości, a to bardzo trudno potem naprawić. Dlatego do uczącego się języka na początku należy podejść jak do cudzoziemca, który próbuje się z nami porozumieć w naszym ojczystym języku – staramy się mu pomóc, wyciągnąć do niego rękę i dopóki rozumiemy jego komunikat, nie przejmujemy się popełnianymi błędami.

Praktyka szkolna pokazuje, że zwykle po kilku tygodniach pracy z daną grupą nauczyciel języka obcego może zacząć poprawiać błędy w tradycyjny sposób. Istotne jest poinformowanie uczniów, że błędy poprawia się po to, by mogli jak najlepiej opanować język. Uczący musi sam wyczuć moment, w którym przychodzi czas na korygowanie błędów, by uniknąć utrwalania lub kostnienia błędu u konkretnego ucznia lub grupy, w której pracuje.

W sytuacjach lekcyjnych, edukacyjnych popełniony błąd warto traktować jako pretekst do rozmowy z uczniami, zachęć do zastanowienia się, jak bardzo błąd

zakłóca lub utrudnia komunikację oraz w jaki sposób uniknąć takich lub podobnych błędów w przyszłości.

Nauczyciel, chcąc nauczyć młodych ludzi właściwego podejścia do błędu, powinien poświęcić czas na omówienie zasad i sposobu korygowania błędów, uwzględniając przy tym sugestie ze strony uczniów. Istotne jest też wspólne analizowanie błędów, ćwiczenie poprawnej wersji wypowiedzi czy zapisu. Każdorazowo warto wykorzystywać też możliwości, które stwarza życzliwie przekazana informacja zwrotna oraz założenia oceniania kształtującego.

Przy tej okazji należy podkreślić rolę nauczycieli oraz rodziców uczniów, którzy powinni nieustannie zachęcać młodzież do podejmowania kolejnych prób i kształtowania ich wytrwałości w dążeniu do celu, gdyż jest to bardzo ważna życiowa umiejętność.

ROZDZIAŁ IV

Nauczane treści kształcenia, umiejętności przedmiotowe i ponadprzedmiotowe (uniwersalne) z uwzględnieniem planowania oraz wdrażania działań wspierających kształtowanie kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich

Nie jestem nauczycielem, jedynie towarzyszem podróży, którego zapytałeś o drogę. Wskazałem naprzód – przed siebie, ale i przed ciebie.

George Bernard Shaw

Rozpisując treści nauczania na tematy i sytuacje komunikacyjne, celowo rozpoczęto od wariantu II.2 podstawy programowej, by pokazać o jakie zagadnienia poszerza się zakres w przypadku nauki języka obcego w wariancie II.1. Oznacza to, że nauczyciel uczący języka rosyjskiego jako pierwszego powinien zrealizować wszystkie treści z zakresu II.2 oraz poszerzyć je o te z zakresu II.1. Dodatkowo gwiazdką oznaczono tematy, które wykraczają poza wymagania szczegółowe opisane w podstawie programowej dla II etapu edukacyjnego. Można je wykorzystać w pracy z uczniem zdolnym, z grupami lub klasami bardziej zainteresowanymi językiem rosyjskim, czy realizując projekty językowe i ponadprzedmiotowe.

W zestawieniu obok propozycji tematów, sytuacji komunikacyjnych uwzględniono kształtowanie kompetencji kluczowych oraz umiejętności ponadprzedmiotowych, odwołania do innych przedmiotów nauczania i dziedzin nauki. Nauczyciel języka rosyjskiego może poszerzyć tabelę o kształtowanie umiejętności przedmiotowych, w tym językowych, czy treści z zakresu gramatyki, omawiane w ramach konkretnych zakresów tematycznych. Należy jednak pamiętać, że w toku każdej jednostki lekcyjnej należy starać się kształtować wszystkie umiejętności – zarówno sprawności receptywne (umiejętność rozumienia ze słuchu i umiejętność rozumienia tekstu czytanego), jak i produktywne (umiejętność ustnego wypowiedzenia się i pisanie, czyli wypowiedzenia się na piśmie). Realizacja programu nauczania *На хорошем уровне* (*Na dobrym poziomie*) zakłada, że nauczanie gramatyki nie powinno być celem samym w sobie, ma za zadanie umożliwić proces komunikacji. Ruscysta może również uwzględnić różne metody i formy pracy, pamiętając, by wychodzić spiralnie od treści łatwiejszych i z upływem czasu przeznaczonego na nauczanie języka rosyjskiego sukcesywnie je poszerzać.

Poniżej przedstawione zostały zakresy tematyczne, tematy i sytuacje komunikacyjne omawiane na lekcjach języka rosyjskiego na II etapie edukacyjnym w wariantach II.2 i II.1 podstawy programowej ze wskazaniem kształtowania umiejętności przedmiotowych w ramach czterech sprawności językowych (schemat) oraz z uwzględnieniem kształtowania kompetencji kluczowych i umiejętności ponadprzedmiotowych.

1. Polska i Rosja – informacje realioznawcze

II.2

- nazwy stolic oraz najświetniejszych obiektów i zabytków
- największe miasta
- słynni Polacy i Rosjanie

- wiedza realioznawcza na temat krajów, narodów i kultur społeczności posługujących się językiem rosyjskim
- symbole narodowe*
- tradycyjne dania kuchni polskiej i rosyjskiej
- tradycje i zwyczaje
- święta polskie i rosyjskie
- określanie dat świąt.

II.1

- uwzględnienie kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego
- przepisy na dania kuchni rosyjskiej
- ceremonia picia herbaty w różnych krajach*.

Kształtowane umiejętności przedmiotowe

W zakresie sprawności słuchania:

- np. uczeń potrafi powtórzyć i podać znaczenie wysłuchanych wyrazów, bardzo krótkich wypowiedzi
- ...

W zakresie sprawności czytania:

- np. uczeń potrafi czytać krótkie teksty omawiane podczas lekcji
- ...

W zakresie sprawności mówienia:

- np. uczeń potrafi poprawnie wymawiać nazwy symboli narodowych
- poprawnie wymawiać nazwy omówionych świąt rosyjskich
- ...

W zakresie sprawności pisania:

- np. uczeń potrafi poprawnie zapisać po rosyjsku nazwy kilku symboli narodowych Polski i Rosji
- dokonać transkrypcji tekstu drukowanego na pisanym piśmie ręcznym
- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, w zakresie wielojęzyczności, obywatelskie, w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej; odwołania do treści z zakresu geografii, historii, biologii, wiedzy o społeczeństwie.

2. Nawiązywanie kontaktów

II.2

- formy powitania i pożegnania
- zawieranie znajomości
- przedstawianie się (imię, nazwisko, imię ojcowskie)
- wiek, narodowość, kraj pochodzenia.

Kształtowane umiejętności przedmiotowe

W zakresie sprawności słuchania/ czytania/ mówienia/ pisania:

- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, osobiste, społeczne, obywatelskie; odwołania do treści z zakresu języka polskiego i języków obcych, geografii.

3. Uczeń i jego rodzina

II.2

- nazywanie członków rodziny
- miejsce zamieszkania, adres
- zajęcia, popularne zawody i miejsca pracy poszczególnych członków rodziny
- czynności codzienne, ulubione czynności, typowe prace domowe
- określanie wieku poszczególnych osób
- opis wyglądu zewnętrznego członków rodziny.

II.1

- czynności i obowiązki związane z zawodami poszczególnych członków rodziny
- plany ucznia dot. wyboru zawodu
- przedstawianie intencji, marzeń, planów na przyszłość edukacyjną i zawodową.

Kształtowane umiejętności przedmiotowe

W zakresie sprawności słuchania/ czytania/ mówienia/ pisania:

- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, kompetencje cyfrowe, osobiste, społeczne, obywatelskie, w zakresie przedsiębiorczości; odwołania do treści z zakresu języka polskiego i języków obcych.

4. Dom ucznia

II.2

- położenie domu/mieszkania
- wygląd domu/mieszkania
- pokój ucznia
- określanie położenia mebli w pokoju
- nazwy podstawowych pomieszczeń i ich wyposażenie
- rozkład pomieszczeń
- podstawowe prace domowe.

Kształtowane umiejętności przedmiotowe

W zakresie sprawności słuchania/ czytania/ mówienia/ pisania:

- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

5. Szkoła i nauka

II.2

- koledzy i koleżanki
- nauczyciele
- nazwy przedmiotów
- nazwy dni tygodnia
- plan lekcji
- typ szkoły i nazwa
- klasa – podstawowe wyposażenie, wygląd
- życie szkoły i typowe sytuacje
- czynności wykonywane w szkole i na lekcjach
- atrybuty ucznia
- oceny szkolne (zasady obowiązujące w Polsce i w Rosji)
- nauka języków obcych
- pory dnia
- cechy charakteru poszczególnych osób.

II.1

- zajęcia pozalekcyjne
- zainteresowania uczniów
- opis pracowni językowej, informatycznej itp.
- wyrażanie opinii na temat szkoły, nauczycieli
- uzasadnienia własnej opinii
- pozyskiwanie i udzielanie informacji na temat własnej szkoły
- międzynarodowe programy edukacyjne*
- wymiany międzynarodowe*
- systemy stypendialne*
- planowanie przyszłości edukacyjnej (np. nauki poza granicami kraju)*
- wypełnianie druków użytkowych (np. wniosku wizowego)*.

Kształtowane umiejętności przedmiotowe

W zakresie sprawności słuchania/ czytania/ mówienia/ pisanania:

- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, w zakresie wielojęzyczności, kompetencje cyfrowe, osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się, obywatelskie, w zakresie przedsiębiorczości; odwołania do treści z zakresu geografii, języków obcych, wiedzy o społeczeństwie, zajęć z zakresu doradztwa zawodowego.

6. Życie prywatne i czas wolny

II.2

- sposoby i formy spędzania czasu wolnego
- zainteresowania/hobby
- spotkania z kolegami i koleżankami w czasie wolnym
- znajomi i przyjaciele
- wspólne wyjścia
- uczucia i emocje
- określanie pór dnia/ czasu zegarowego
- wskazywanie czynności wykonywanych w danym czasie w ciągu doby
- urodziny ucznia
- zapraszanie gości
- określanie daty urodzin różnych osób (dzień, miesiąc, rok)
- wycieczki szkolne i wyjazdy rodzinne (krajowe i zagraniczne)
- relacje międzyludzkie (przyjaźń, pierwsza miłość) i emocje im towarzyszące.

II.1

- uroczystości rodzinne
- styl życia
- konflikty i problemy
- wyrażanie opinii na temat ulubionych form spędzania czasu wolnego
- plany wakacyjne
- uzasadnianie wyborów dotyczących wyjazdów wakacyjnych (w tym zagranicznych).

Kształtowane umiejętności przedmiotowe

W zakresie sprawności słuchania/ czytania/ mówienia/ pisania:

- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, w zakresie wielojęzyczności, matematyczne oraz w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii, osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się, obywatelskie, w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej; odwołania do treści z zakresu geografii.

7. Żywnienie

II.2

- nazwy podstawowych artykułów spożywczych
- jednostki wagi
- typowe posiłki i pory ich spożywania
- ulubione dania
- menu
- nazwy lokali gastronomicznych
- pobyt w restauracji
- zamawianie potraw w lokalu gastronomicznym.

II.1

- przygotowywanie posiłków
- podawanie przepisu kulinarnego na ulubioną potrawę
- nawyki żywieniowe
- wyszukiwanie w internecie lokali gastronomicznych z wybraną kuchnią.

Kształtowane umiejętności przedmiotowe**W zakresie sprawności słuchania/ czytania/ mówienia/ pisania:**

- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, kompetencje cyfrowe, osobiste, społeczne, w zakresie przedsiębiorczości; odwołania do treści z zakresu biologii.

8. Zakupy i usługi**II.2**

- rodzaje sklepów
- nazwy towarów
- określanie cech towarów (wielkość, rozmiar, kolor, ilość)
- ceny
- sprzedawanie i kupowanie
- zwroty grzecznościowe stosowane podczas dokonywania zakupów
- nazwy podstawowych punktów usługowych
- korzystanie z usług.

II.1

- wymiana i zwrot towaru
- sformułowania przydatne przy reklamacji
- promocje
- negocjacje
- zakupy online.

Kształtowane umiejętności przedmiotowe**W zakresie sprawności słuchania/ czytania/ mówienia/ pisania:**

- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, kompetencje cyfrowe, osobiste, społeczne, w zakresie przedsiębiorczości; odwołania do treści z zakresu matematyki.

9. Sport w życiu ucznia**II.2**

- popularne dyscypliny sportu (letnie i zimowe)
- obiekty sportowe
- sprzęt sportowy

- uprawianie sportu
- znani sportowcy polscy i rosyjscy.

II.1

- imprezy i wydarzenia sportowe
- wyrażanie emocji związanych z udziałem w różnych wydarzeniach sportowych
- zachęcanie do uprawiania sportu i aktywnego trybu życia (argumentowanie).

Kształtowane umiejętności przedmiotowe

W zakresie sprawności słuchania/ czytania/ mówienia/ pisania:

- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się, obywatelskie; odwołania do treści z zakresu wychowania fizycznego, geografii.

10. Zdrowie i samopoczucie

II.2

- samopoczucie i stan zdrowia
- podstawowe choroby i ich objawy
- wizyta u lekarza
- opieka nad chorym.

II.1

- tryb życia (zdrowy i niezdrowy)
- udzielanie porad
- wyrażanie nakazu i zakazu.

Kształtowane umiejętności przedmiotowe

W zakresie sprawności słuchania/ czytania/ mówienia/ pisania:

- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, osobiste, społeczne; odwołania do treści z zakresu biologii, wychowania fizycznego.

11. Przyroda

II.2

- pory roku
- zjawiska pogodowe i warunki atmosferyczne typowe dla poszczególnych pór roku
- prognoza pogody
- nazwy części garderoby i dostosowanie ubioru do warunków pogodowych
- popularne rośliny i zwierzęta
- krajobraz.

II.1

- podstawowe zagrożenia środowiskowe
- zachęcanie do ochrony środowiska naturalnego
- argumentowanie.

Kształtowane umiejętności przedmiotowe**W zakresie sprawności słuchania/ czytania/ mówienia/ pisania:**

- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, matematyczne oraz w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii, osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się, obywatelskie; odwołania do treści z zakresu biologii, ochrony środowiska, geografii.

12.Podróże i turystyka**II.2**

- środki transportu i korzystanie z nich
- przygotowania do podróży
- podstawowe obiekty w mieście
- dworzec kolejowy, lotnisko
- orientacja w terenie
- róża kierunków
- uzyskiwanie i udzielanie informacji na temat lokalizacji obiektu/zabytku, opisywania drogi
- pobyt w hotelu
- zwroty grzecznościowe stosowane w podróży
- pocztówka z podróży
- opowiadanie o przygodach wakacyjnych, odwiedzonych miejscach.

II.1

- baza noclegowa
- wyjazdy wakacyjne z rodziną
- obozy językowe
- zwiedzanie
- polecenie miejsc i krajów, które warto zobaczyć
- uwzględnienie w wypowiedziach własnych doświadczeń, wiedzy realioznawczej oraz o charakterze międzyprzedmiotowym
- rezerwacja biletów online.

Kształtowane umiejętności przedmiotowe**W zakresie sprawności słuchania/ czytania/ mówienia/ pisania:**

- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, w zakresie wielojęzyczności, matematyczne oraz w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii, kompetencje cyfrowe, osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się; odwołania do treści z zakresu geografii, języków obcych.

13.Kultura

II.2

- zainteresowania kulturalne ucznia (film, muzyka, literatura itp.)
- udział w wydarzeniach kulturalnych
- spotkania towarzyskie.

II.1

- podstawowe dziedziny kultury
- polscy i rosyjscy twórcy i ich dzieła
- media (prasa, telewizja, internet, media społecznościowe, blogi).

Kształtowane umiejętności przedmiotowe

W zakresie sprawności słuchania/ czytania/ mówienia/ pisania:

- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, w zakresie wielojęzyczności, kompetencje cyfrowe, osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się (wzorce, inspiracja czerpana z kultury), w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej; odwołania do treści z zakresu historii, plastyki, nauki o kulturze.

14.Komunikacja międzyludzka

II.2

- rozmowy telefoniczne
- rodzaje korespondencji (list prywatny, e-mail, kartka pocztowa, SMS)
- zwroty grzecznościowe stosowane w rozmowach telefonicznych i korespondencji.

II.1

- komunikacja w mediach społecznościowych (blog, czat, forum)
- korespondencja w językach obcych
- nauka z wykorzystaniem internetu*.

Kształtowane umiejętności przedmiotowe

W zakresie sprawności słuchania/ czytania/ mówienia/ pisania:

- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, w zakresie wielojęzyczności, kompetencje cyfrowe, osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się; odwołania do treści z zakresu informatyki, języka polskiego, języków obcych.

15. Nauka i technika

II.1

- odkrycia naukowe
- wynalazki
- korzystanie z podstawowych urządzeń technicznych i technologii informacyjno-komunikacyjnych
- instrukcja obsługi urządzeń (w różnych językach)*.

Kształtowane umiejętności przedmiotowe

W zakresie sprawności słuchania/ czytania/ mówienia/ pisania:

- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, w zakresie wielojęzyczności, matematyczne oraz w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii, kompetencje cyfrowe, w zakresie umiejętności uczenia się, w zakresie przedsiębiorczości; odwołania do treści z zakresu informatyki, techniki.

16. Życie społeczne

II.1

- wydarzenia społeczne (wybory, demonstracje itp.)
- wybrane zjawiska społeczne – wyszukiwanie informacji w internecie
- problemy osób niepełnosprawnych oraz integracja społeczna*
- wyrażanie własnej opinii oraz pytanie o opinię innych osób na temat wybranych wydarzeń i zjawisk społecznych.

Kształtowane umiejętności przedmiotowe

W zakresie sprawności słuchania/ czytania/ mówienia/ pisania:

- ...

Kształtowane kompetencje kluczowe oraz umiejętności ponadprzedmiotowe:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, kompetencje cyfrowe, osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się, obywatelskie, w zakresie przedsiębiorczości; odwołania do treści z zakresu wiedzy o społeczeństwie.

Pracując z dziećmi na II etapie edukacyjnym, dobrze jest wykorzystać ich aktywność, chęć działania. W czasie lekcji języka obcego można niejako mimochodem stwarzać uczniom możliwość **rozwijania umiejętności miękkich**, tj. kreatywności, odporności na stres, samodyscypliny, motywacji do pracy, dobrej organizacji pracy, wysokiej kultury osobistej, umiejętności interpersonalnych, umiejętności współpracy, oceny mocnych i słabych stron własnych oraz kolegów/koleżanek, doceniania wkładu pracy rówieśników w ramach pracy w parach, grupach lub realizacji prac projektowych etc.

Wskazane powyżej umiejętności możemy kształtować, dobierając właściwie formy pracy, techniki i metody nauczania, zachęcając dzieci do pomocy innym, do dokonywania samooceny oraz oceny koleżeńskiej, ucząc uczniów wykorzystywania swoich mocnych stron, angażując do współpracy, wychodząc z procesem nauczania

i wychowania poza mury szkoły przez podejmowanie współpracy ze środowiskiem lokalnym, prowadząc lekcje w terenie lub w formie zdalnej (np. wirtualnych wycieczek: do muzeów, miast rosyjskich, podróży Koleją Transsyberyjską etc.). Warto przy tym chwalić właściwe postawy, nagradzać je na forum klasy i szkoły, uwzględniać zaangażowanie młodych ludzi przy ocenianiu zachowania.

Dzięki wskazanym powyżej działaniom nauczyciela uczniowie rozwiną kompetencje społeczne i po zakończeniu szkoły podstawowej będzie im łatwiej odnaleźć się w gronie nowych kolegów w szkole ponadpodstawowej.

Kompetencje kluczowe należy kształtować w ramach wszystkich przedmiotów, gdyż – jak wspomniano wcześniej – kompetencje te mają charakter ponadprzedmiotowy. Kształtowaniu kompetencji kluczowych, np. w zakresie wielojęzyczności, sprzyja nauka różnych języków obcych nowożytnych, ale również organizacja wydarzeń szkolnych, np. dni języków obcych, spotkań z obcokrajowcami, spotkań wirtualnych z rówieśnikami z innych krajów. Powyższe oraz realizacja treści realioznawczych, poznawanie dzieł twórców rosyjskich sprzyja również kształtowaniu kompetencji w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej. Samodzielne wyszukiwanie oraz selekcjonowanie informacji znalezionych w internecie rozwija dodatkowo umiejętności cyfrowe, umiejętność rozumienia i tworzenia informacji, a ponadto umiejętność krytycznego myślenia, uczy samodzielności, a także sprawia, że uczeń bardziej się angażuje i bierze częściowo odpowiedzialność za własny proces uczenia się. Realizacja tematów z zakresu techniki, nowych technologii sprzyja rozwijaniu kompetencji z zakresu technologii i inżynierii, niekiedy również matematycznych. Omawianie tematyki ochrony środowiska naturalnego, zagrożeń występujących w przyrodzie kształtuje kompetencje z zakresu nauk przyrodniczych. Każda lekcja, nie tylko języka rosyjskiego, powinna rozwijać uczniowskie kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Szczegółowe wdrożenie działań wspierających kształtowanie kompetencji kluczowych zostało opisane w podrozdziale 2.3. poradnika, a także w zestawieniu w niniejszym rozdziale.

4.1. Wykorzystanie programów i aplikacji w nauczaniu języków obcych

Na [Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej](#) zamieszczone są propozycje materiałów, które można wykorzystać zarówno w edukacji zdalnej, jak i tradycyjnej dla urozmaicenia oraz uatrakcyjnienia procesu nauczania. W przedstawionym w tym podrozdziale opracowaniu wykorzystano zamieszczone na platformie [zestawienie materiałów do nauczania języków obcych nowożytnych](#) (PDF, 122 kB; dostęp 6.07.2022).

Korzystanie z wymienionych niżej pomocy będzie też dobrze wpisywało się w kształtowanie kompetencji cyfrowych uczniów, a w przypadku uczniów ze SPE pozwoli na dostosowanie materiałów do ich potrzeb i możliwości, np. nagranie tekstu dla ucznia z dysfunkcją narządu wzroku.

Są to na przykład materiały na poziomie A2+/B1 dot. egzaminu ósmoklasisty z języków obcych nowożytnych, wśród nich rosyjskiego, dostępne na stronie cke.gov.pl.

W pracy lekcyjnej i w ramach przygotowania się przez uczniów do egzaminu ósmoklasisty można wykorzystać również materiały opracowane w latach poprzednich z myślą o uczniach przygotowujących się do sprawdzianu w klasie VI oraz egzaminu gimnazjalnego:

- na poziomie A1/A2 zawarte w dostępnych w internecie [zbiorach zadań do sprawdzianu \(w klasie VI\) z języka angielskiego, francuskiego, hiszpańskiego, niemieckiego, rosyjskiego, ukraińskiego i włoskiego](#);
- na poziomie A2/A2+, zawarte m.in. w informatorze o egzaminie gimnazjalnym z języka: angielskiego, francuskiego, hiszpańskiego, niemieckiego, rosyjskiego, ukraińskiego i włoskiego.

Nauczyciel rusycysta w procesie nauczania może wykorzystać ponadto różnorodne materiały dydaktyczne do nauki języków obcych:

- dostępny w internecie [generator materiałów i arkuszy do kaligrafii](#),
- strony z materiałami do nauki języka rosyjskiego, np. [stronę Instytutu Puszkina w Moskwie](#).

W nauczaniu zdalnym warto wykorzystywać różnorodne aplikacje:

- Kahoot i Quizizz – umożliwiają tworzenie testów i quizów,
- Quizlet – umożliwia tworzenie ćwiczeń kształtujących umiejętność czytania, pisania, tłumaczenia oraz fiszek,
- Vocaroo – pozwala na nagrywanie czytanego tekstu,
- Socrative – umożliwia tworzenie ankiet, zadań typu prawda/fałsz, testów wielokrotnego wyboru, pozwala oceniać wybrane zjawiska w skali liczbowej,
- Learningapps – stwarza możliwość tworzenia różnorodnych zadań interaktywnych,
- Wordle, Tagul, Tagxedo – pozwalają gromadzić zasoby leksykalne związane z określonym tematem,
- Voki – pozwala na tworzenie awatarów, może być wykorzystywana do ćwiczeń kształtujących umiejętność mówienia,
- Wordwall – do utrwalania leksyki,
- Edpuzzle – ułatwia tworzenie zadań do filmów.

W pracy z uczniami warto skorzystać z generatorów ćwiczeń z kaligrafii, np. dostępnych na stronach:

- [translit.ru](#),
- [tobemum.ru](#),
- [blog.nils.ru](#).

W edukacji zdalnej przydatne mogą też być tablice, m.in.: Padlet, Miro, Jamboard oraz różnorodne strony zawierające materiały do nauki języka rosyjskiego, podcasty, filmiki etc., zob. strony:

- [explorerussian.com](#),
- [havefunwithrussian.ru](#),
- [russianforfree.com](#),
- [rus-on-line.ru](#),
- [rustest-online.ru](#),
- [ruspeach.com](#),
- [rus4chld.pushkininstitute.ru](#),
- [onlinerussianlanguageschool.blogspot.com](#),
- [artdragon.ru](#) (materiały audio na poziomie A1, A2, B1, B2, znani Rosjanie, regiony Rosji, święta i tradycje),

- masterrussian.com (lekcje języka rosyjskiego, gramatyka, przysłowia, testy etc.),
- tasteofrussian.com,
- amazingrussian.com (lekcje wideo, gramatyka rosyjska, wymowa i intonacja, kuchnia rosyjska, różnorodne materiały),
- pa-ruski.com.

Popularne wyszukiwarki rosyjskie:

- lenta.ru,
- mail.ru,
- gazeta.ru,
- rambler.ru,
- yandex.ru.

ROZDZIAŁ V

Monitorowanie i ocenianie postępów ucznia

Ocenianie to nie arkusz kalkulacyjny – to dialog [...].
Jeśli mamy znaleźć swoją drogę i jeśli szkoły mają koncentrować się przede wszystkim na uczeniu, a nie na wystawianiu stopni, to musimy porzucić manię sprowadzania nauki i ludzi do cyfr.

Joe Bower

Nie wszyscy są dobrzy, ale zawsze jest w nich coś dobrego. Nigdy nikogo nie osądzajcie za szybko, ponieważ każdy święty ma przeszłość, a każdy grzesznik ma przyszłość.

Oscar Wilde

Ocenianie ucznia powinno pełnić funkcję motywującą go do dalszej pracy i wspierającą proces uczenia się. Każda ocena musi stanowić informację zwrotną dla ucznia i, o ile to możliwe, powinna być wsparta informacją zwrotną ucznia do nauczyciela – uczeń powinien umieć wskazać, czego nie potrafi, co sprawia mu trudności, a co jest dla niego łatwe i zrozumiałe. Tylko w ten sposób nauczyciel będzie celowo i planowo wspierał proces uczenia się swoich uczniów przez pryzmat oceny ich wiedzy, umiejętności i postępów.

Trzy podstawowe funkcje kontroli wyników oceniania to: diagnostyczna, oceniająca i wychowawcza.

Bardzo duże znaczenie ma **funkcja diagnostyczna** – szczególnie w przypadku kontynuacji nauki języka obcego na kolejnych etapach edukacji. Dzięki diagnozie nauczyciel może określić stopień opanowania języka z uwzględnieniem poszczególnych, konkretnych partii materiału, sprawdzić znajomość słownictwa oraz poszczególne umiejętności: czytania, rozumienia ze słuchu, mówienia i pisanie. Na tej podstawie nauczyciel planuje sposób przekazu nowych treści poszczególnym uczniom oraz zespołem klasowym. Bardzo istotne jest też przekazanie uczniowi oraz jego rodzicom informacji zwrotnej na temat postępów poczynionych przez dziecko w zakresie opanowania języka obcego. Informacja ta powinna zawierać wskazówki dotyczące dalszej pracy, wiadomości wymagających uzupełnienia i mieć charakter wspierający, motywujący. Ważne, by nauczyciel zaproponował uczniowi i jego rodzicom również sposób, w jaki można to zrobić, jak ta praca powinna przebiegać, podpowiedział metody, techniki, które sprawdzą się w przypadku konkretnego dziecka.

Funkcja oceniająca kontroli wyników nauczania przez sprawdzenie wiedzy oraz umiejętności językowych uczniów dąży do wystawienia im ocen w formie zgodnej z wewnątrzszkolnymi i przedmiotowymi zasadami oceniania (WZO i PZO) – tzn. w formie opisowej lub cyfrowej. Dodatkowo, zgodnie z założeniami oceniania kształtującego, nauczyciel może przekazać uczniowi informację zwrotną.

Funkcja wychowawcza ma na celu wypracowanie zasad pracy na lekcji, powtórzenia materiału w domu, przestrzegania ustalonych wspólnie terminów. Wszystko to ma kształtować u ucznia systematyczność w pracy nad językiem.

Monitorowanie i kontrola wyników nauczania pomoże nauczycielowi w formułowaniu celów językowych w sposób zoperacjonalizowany, czyli w postaci czasowników operacyjnych, które dość precyzyjnie określają wiedzę i umiejętności, które uczeń posiada w toku nauczania/uczenia się. Najłatwiej zrobić to, korzystając ze zdania „Po lekcji uczeń potrafi”, np.:

- przedstawić członków swojej rodziny,
- wskazać stopień pokrewieństwa poszczególnych osób w rodzinie,
- opowiedzieć o swojej rodzinie,
- złożyć życzenia,
- poprosić o wyjaśnienie czegoś, doprecyzowanie tego, co powiedział rozmówca.

Takie sformułowania można łatwo przekształcić, by na ich podstawie uczeń dokonał samooceny na koniec tej lekcji. Może to zrobić np. w takiej formie:

Po tej lekcji/ zrealizowaniu tej partii materiału potrafię już:

- przedstawić członków swojej rodziny,
- wskazać stopień pokrewieństwa poszczególnych osób w mojej rodzinie,
- opowiedzieć o swojej rodzinie,
- złożyć komuś życzenia,
- poprosić o wyjaśnienie czegoś, doprecyzowanie tego, co powiedział mój rozmówca.

Nauczyciel, zaplanowawszy efekty, które uczeń powinien osiągnąć po zrealizowaniu określonej partii materiału (np. lekcji, rozdziału, zakresu tematycznego, semestru), może je śmiało przekształcić w formę, która ułatwi samoocenę uczniowi. Takie podejście pozwala obu stronom procesu nauczania sprawdzić, czy uczeń nauczył się tego, czego oczekuje nauczyciel, by osiągnął zaplanowane przez uczącego efekty.

W myśl zapisów art. 44 b Ustawy o systemie oświaty ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do:

- wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego lub efektów kształcenia określonych w podstawie programowej kształcenia w zawodach oraz wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole programów nauczania;
- wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole programów nauczania – w przypadku dodatkowych zajęć edukacyjnych.

Zgodnie z zapisami Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz. U. 2019, poz. 373) **ocenianie bieżące** z zajęć edukacyjnych ma na celu monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie uczniowi informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych, pomagających w uczeniu się, poprzez wskazanie, co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć. Ocena bieżąca ma dodatkowo zachęcać do systematycznej pracy.

Ocena śródroczna jest oceną okresową i odnosi się do osiągnięć ucznia w określonym odcinku czasowym. Jeżeli w wyniku klasyfikacji śródrocznej nauczyciel języka obcego uzna, że poziom osiągnięć edukacyjnych ucznia uniemożliwi lub utrudni mu kontynuowanie nauki w klasie programowo wyższej, zadaniem szkoły jest umożliwienie uczniowi uzupełnienia braków, by proces nauczania/uczenia się mógł przebiegać bez zakłóceń.

Bardzo istotnym aspektem oceniania jest motywowanie poprzez **stworzenie szansy poprawy oceny**. Dlatego autorka programu jest przeciwniczką stosowania w ocenianiu średniej arytmetycznej i średniej ważonej, gdyż w procesie nauczania dzieci i młodzieży powinni mieć możliwość popełniania błędów i wyciągania z tego wniosków. Natomiast w sytuacji zastosowania średniej ważonej w wielu przypadkach jednorazowe otrzymanie oceny niedostatecznej, szczególnie przy niewielkiej liczbie ocen, zamyka uczniom możliwość poprawienia się i uzyskania satysfakcjonujących ich wyników na koniec danego roku szkolnego. Takie podejście nie pozwala młodemu człowiekowi na popełnianie błędów, zniechęca go do eksperymentowania, podejmowania prób, działa na niego ze wszech miar demotywująco.

Praktyka szkolna pokazuje, że tradycyjny system edukacji wytworzył swoiste uzależnienie od ocen. Domagają się ich uczniowie, rodzice, nauczyciele często nie potrafią bez nich uczyć. Niektórzy uczniowie boją się ocen, przeżywają stres związany z nimi, tracąc przy tym z pola widzenia bardzo ważny cel – czyli uczenie się wynikające z ciekawości, pasji odkrywania świata.

Można uniknąć takich „niechcianych” uzależnień i przyzwyczajzeń, jeśli zamiast ocen zastosujemy informację zwrotną, będącą podstawą oceniania kształtującego (więcej na ten temat: Boszczyk 2019).

Warto zatem odpowiednio wcześniej przemyśleć sposób oceniania umiejętności językowych uczniów. Nauczyciel powinien odpowiedzieć sobie na pytania:

- Czy – w myśl założeń podejścia komunikacyjnego – wymaganie hiperpoprawności zachęca ucznia do uczenia się języka?
- Czy lęk ucznia przed ewentualnym błędem nie zahamuje komunikacji?

Poniżej przedstawiono kilka propozycji skali oceniania z podaną wartością procentową poprawności zadań do wykorzystania na II etapie edukacyjnym. Bez względu na to, jakie widełki procentowe na poszczególne oceny przyjmujemy, należy pamiętać o tym, że każdorazowo kryteria oceniania z języka obcego zawarte w przedmiotowych zasadach oceniania należy dostosować do wewnętrznych zasad oceniania, a te ostatnie powinny być zgodne z aktualnymi przepisami prawa oświatowego.

Warto przy tym zwrócić uwagę, że obecnie na ocenę celującą uczeń nie musi się wykazywać umiejętnościami wykraczającymi poza te opisane w podstawie programowej. Dlatego uzależnianie wystawienia oceny celującej od udziału lub osiągnięcia dobrych wyników w konkursach zewnętrznych, przygotowania prac lub zadań wykraczających poza treści zawarte w podstawie programowej nie powinno mieć miejsca.

Przy zastosowaniu pierwszej zaproponowanej skali, nawet uczniowi uzyskującemu oceny celujące dajemy prawo do popełniania niewielkich błędów.

▪ 0–30% niedostateczna	0–29% niedostateczna
▪ 31–37% niedostateczna +	30–35% niedostateczna +
▪ 38–44% dopuszczająca	36–40% dopuszczająca
▪ 45–51% dopuszczająca +	41–49% dopuszczająca +
▪ 52–58% dostateczna	51–60% dostateczna
▪ 59–65% dostateczna +	61–70% dostateczna +
▪ 66–72% dobra	71–79% dobra

▪ 73–79% dobra +	80–84% dobra +
▪ 80–86% bardzo dobra	85–90% bardzo dobra
▪ 87–93% bardzo dobra +	91–95% bardzo dobra +
▪ 94–100% celująca	96–100% celująca

W wielu szkołach podstawowych na II etapie edukacyjnym stosuje się zasady oceniania, które wymagają od uczniów w wieku 10–15 lat znacznie więcej niż od osób przystępujących do egzaminu dojrzałości. Poniżej przedstawiono przykład takiej dość rygorystycznej skali oceniania. Na uwagę zasługuje też to, że w poniższej skali zrezygnowano z ocen z plusami.

- 0–50% niedostateczna
- 51–60% dopuszczająca
- 61–70% dostateczna
- 71–80% dobra
- 81–95% bardzo dobra
- 96–100% celująca

Warto przy tym zaznaczyć, że pozytywny wynik matury uzyskuje się od 30% maksymalnej możliwej do uzyskania liczby punktów.

W opinii autorki takie podejście do oceniania, choć dość popularne w literaturze glottodydaktycznej, nie zachęca dzieci do uczenia się języka rosyjskiego, a dodatkowo demotywuje do aktywnego angażowania się w proces uczenia się w myśl idei europejskiej *lifelong learning*.

Ocenianie okresowe często wiąże się z pisemnym sprawdzeniem wiadomości i umiejętności posiadanych przez uczniów, tzn. z testami. Nauczyciel może korzystać z **testów standaryzowanych i opracować własne testy** na potrzeby konkretnej klasy lub grupy. W opinii Hanny Komorowskiej rodzaje testów językowych zależą od zadań, jakie stawiają sobie organizatorzy testowania (2003: 181), czyli od celu testowania. Na II etapie edukacyjnym najczęściej stosowane są **testy**:

- **diagnozujące/diagnostyczne** – zalecane do wykorzystania w przypadku uczniów, którzy uczyli się języka obcego wcześniej (np. w wariantcie II.1 podstawy programowej). Taki rodzaj testów pozwala właściwie określić stopień zaawansowania znajomości języka rosyjskiego, wskazać mocne i słabe strony danego ucznia w odniesieniu do określonych sprawności językowych, znajomości słownictwa, wybranych struktur gramatycznych, pisowni czy wymowy i jest przydatny przy podziale uczniów na grupy językowe o zróżnicowanym poziomie zaawansowania. Testy diagnostyczne mogą pomóc nauczycielowi w doborze programu nauczania, podręcznika czy środków dydaktycznych;
- **prognostyczne** – pozwalające poznać zdolności językowe uczniów. Można je stosować zarówno w przypadku uczniów, którzy nie uczyli się języka rosyjskiego (wariant II.2 podstawy programowej), jak i tych, którzy już znają język rosyjski (wariant II.1). Tego rodzaju testy można wykorzystać, kwalifikując uczniów do klasy o rozszerzonym zakresie nauczania języka;
- **osiągnięć szkolnych** – ich celem jest sprawdzenie oraz ocenienie opanowania materiału programowego przez uczniów. Ten rodzaj testów sprawdza opanowanie materiału, który był omawiany na lekcjach języka rosyjskiego w danym okresie (tydzień, miesiąc, semestr) i zdaniem Hanny Komorowskiej może dotyczyć

poszczególnych elementów języka w obrębie podsystemowym. Może to być test: wymowy, ortografii, leksykalny lub gramatyczny (tamże: 182). W ostatnim czasie w praktyce szkolnej upowszechniły się testy osiągnięć szkolnych dotyczące poszczególnych sprawności językowych: rozumienia ze słuchu, czytania ze zrozumieniem, pisanie i mówienia. Ten rodzaj testów (kartkówki, klasówki) może być opracowany przez samego nauczyciela albo też zaproponowany przez wydawnictwa czy portale edukacyjne jako obudowa podręcznika do nauki języka rosyjskiego.

Podobną do opisanej formułę ma **egzamin ósmoklasisty z języka obcego nowożytnego**, który można określić mianem **testu całościowego** (obejmującego cały realizowany materiał). Test ten ze względu na formę pisemną sprawdza trzy pierwsze z wymienionych powyżej sprawności. Nauczyciel języka rosyjskiego w procesie nauczania powinien wykorzystywać przykładowe zadania lub ćwiczenia typu egzaminacyjnego, by dobrze przygotować uczniów do egzaminu ósmoklasisty. Uczący powinien ponadto śledzić na bieżąco zmiany dotyczące ww. egzaminu na [stronach Centralnej Komisji Egzaminacyjnej](#). Warto przy tym podkreślić, że uczniowie ze SPE, w tym uczniowie niepełnosprawni, niedostosowani społecznie oraz zagrożeni niedostosowaniem społecznym, przystępują do tego egzaminu w warunkach lub formach dostosowanych do ich potrzeb.

Najczęstsze błędy i problemy w zakresie testowania wiedzy i umiejętności uczniów dotyczą rzetelności zastosowanych narzędzi pomiaru dydaktycznego, trafności oraz poprawności.

Analizując wyniki testów, nauczyciel powinien zastanowić się:

- czy test nie był zbyt łatwy lub zbyt trudny dla konkretnego ucznia/ grupy uczniów?
- czy test sprawdzał założone przez uczącego umiejętności językowe?
- czy błędy popełnione przez uczniów nie powinny skłonić nauczyciela do zmodyfikowania procesu nauczania (jeśli tak, należy zastanowić się, w jaki sposób wprowadzić ewentualne modyfikacje)?
- czy test pozwolił uczniowi na rozwój umiejętności językowych i pozajęzykowych, dał szansę poszerzenia wiedzy realioznawczej?
- czy sprawdzane umiejętności oraz sposób ich kontroli przyczyniają się do rozwijania kompetencji komunikacyjnej ucznia w zakresie języka rosyjskiego?
- czy oceniając test, przekazał uczniowi pozytywną informację zwrotną, pozwalającą mu określić, na jakim etapie realizacji celów edukacyjnych jest obecnie?
- czy są takie elementy w procesie nauczania, które może udoskonalić, by uczniowie mogli osiągnąć założone przez rusycystę efekty uczenia się w danym okresie/ na danym etapie edukacyjnym?
- czy w przypadku uczniów ze SPE nie oceniał tych elementów, które wynikają ze specyficznych trudności konkretnego ucznia?
- czy i w jaki sposób powinien dostosowywać testy do potrzeb konkretnych uczniów ze SPE, by ułatwić im uczenie się języka rosyjskiego?
- czy motywuje uczniów do nauki poprzez wskazywanie ich mocnych i słabych stron, a przez to pozwala im na budowanie pozytywnego obrazu samego siebie?
- czy oceny uzyskiwane z testów są faktycznym odzwierciedleniem umiejętności językowych ucznia?
- czy uczniowie, przystępując do egzaminu ósmoklasisty z języka rosyjskiego, uzyskują podobny wynik, jak z testów osiągnięć szkolnych?
- czy zastosowane kryteria oceniania nie wymagają modyfikacji?

- czy wiedza, umiejętności oraz postawy kształtowane w procesie nauczania języka rosyjskiego są rozwinięte w stopniu wystarczającym, by przygotować młodego człowieka do dalszych etapów kształcenia, a w przyszłości do wejścia i właściwego funkcjonowania na rynku pracy?

Sposób i zasady oceniania należy dostosować do potrzeb i możliwości uczniów ze SPE, co oznacza, że w przypadku ucznia:

- **z dysfunkcją narządu wzroku** – ocenianie powinno motywować ucznia do pokonywania trudności, bazować na mocnych stronach, uwzględniać wysiłek włożony w wykonanie zadania, a nie sam efekt, przy ocenianiu nie należy brać pod uwagę graficznej strony pisma/pracy,
- **z dysfunkcją narządu słuchu** – sposób oceniania i zastosowane kryteria powinny uwzględniać wysiłek włożony w opanowanie materiału, nabywanie umiejętności, a ponadto sprzyjać budowaniu u ucznia pozytywnego obrazu samego siebie,
- **z ADHD – z zespołem nadpobudliwości psychoruchowej, z zaburzeniami koncentracji uwagi** – nie należy oceniać ucznia w stanie silnego pobudzenia, w warunkach powodujących dekoncentrację, trzeba stale zachęcać go do pracy, nie dyskwalifikować za złą odpowiedź, stwarzać warunki do poprawy oceny, by podnieść samoocenę ucznia, warto dodatkowo wykorzystywać też ocenę opisową,
- **ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się:**
 - **z dysgrafią** – w ocenianiu nie należy brać pod uwagę graficznej strony pisma/pracy, nieczytelną pracę uczeń może odczytać, by strona graficzna nie rzutowała na ocenę, sprawdziany pisemne można zastąpić odpowiedziami ustnymi, pisaniem ich drukowanymi literami lub na komputerze,
 - **z dysortografią** – nauczyciel powinien odstąpić od oceniania poprawności pisowni i oceniać jedynie stronę merytoryczną pracy, uczniowie nie powinni pisać dyktand,
 - **z dysleksją** – należy określić jasne kryteria oceny prac pisemnych, uwzględniając np. wiedzę, treść, styl pracy, kompozycję itp., materiał podlegający ocenie w ramach sprawdzianów warto dzielić na mniejsze partie i sprawdzać ich opanowanie częściowo,
 - **z dyskalkulią** – nauczyciel nie ocenia liczenia, gdyż uczniowie ci mają skłonność do przestawiania cyfr,
- **z niedostosowaniem społecznym lub zagrożonych niedostosowaniem społecznym** – ocenianie powinno zachęcać do działania i nauki, kształtować motywację do pracy, być połączone z życzliwością ze strony nauczyciela i uwzględniać cząstkowe efekty pracy ucznia. Warto zwrócić uwagę na przewyciężanie lęku przed złą oceną, kompromitacją. Nauczyciel w ramach oceniania powinien, np. poprzez system pochwał, nagród i gratyfikacji, kształtować u ucznia pozytywną postawę wobec nauki oraz zadań i ról życiowych,
- **w sytuacji kryzysowej, traumatycznej** – ocenianie powinno minimalizować stres i negatywne emocje, dlatego materiał na sprawdzianach należy dzielić na mniejsze partie, umożliwiać poprawę ocen, stosować zachęty słowne, pochwały, warto zrezygnować z oceniania odpowiedzi ustnych na forum klasy,
- **zdolnego** – na ocenę można wyznaczać zadania wykraczające poza podstawę programową, związane tematycznie z zainteresowaniami ucznia, w przypadku

uczniów zdolnych warto stosować ocenę koleżeńską, podnoszącą motywację ucznia do indywidualnych poszukiwań.

5.1. Ocenianie kształtujące

Nie wszystko, co jest ważne, jest mierzalne, i nie wszystko, co jest mierzalne, jest ważne.

Elliot Eisner

W przypadku wszystkich uczniów, w tym ze SPE, warto rozważyć wprowadzenie w szkole lub kontynuowanie oceniania kształtującego, które ma na celu wsparcie ucznia i jego rozwój. Różni się ono znacząco od oceniania sumującego, które w opinii Bolesława Niemierki jest bardzo ważne dla administracji szkoły, zamyka pewien etap kształcenia, wartościując uzyskane wyniki. Typowe dla niego są zaliczenia przedmiotów i egzaminy końcowe na koniec roku szkolnego lub szczybla szkoły (Niemierko 2007: 301–301), nie zwraca natomiast uwagi na potrzeby ucznia. Ocenianie kształtujące natomiast polega na gromadzeniu informacji na temat stanu wiedzy i umiejętności ucznia oraz takiej interpretacji tych danych, by stwierdzić:

- na jakim etapie realizacji celów edukacyjnych dany uczeń jest obecnie?
- dokąd powinien zmierzać, by osiągać kolejne cele?
- jaką drogę powinien wybrać do dojścia do tych celów?
- jakie działania powinien podjąć nauczyciel, aby mu w tym pomóc?

Idea oceniania kształtującego polega zatem na sprawdzeniu stopnia zrozumienia omawianych treści oraz określeniu postępów poczynionych przez ucznia po to, by wskazać mu, co już potrafi oraz czego powinien się jeszcze nauczyć, ewentualnie nad czym powinien jeszcze popracować.

Stosując ten sposób oceniania, należy zwrócić uwagę na kilka istotnych kwestii, a mianowicie:

- **wyznaczenie celu**, dzięki czemu uczeń będzie wiedział, czego i po co się uczy – takie podejście sprawia, że dziecko wie, jaką wiedzę i umiejętności nabędzie po skończonej lekcji, pozwala mu dążyć do osiągnięcia konkretnego efektu;
- **określenie kryteriów sukcesu** (NaCoBeZU, czyli „na co będziemy zwracać uwagę”), które pozwolą uczniowi ze spokojem podejść do nauki, gdyż wie, co będzie robił na lekcji i za co będzie oceniany;
- **przekazanie informacji zwrotnej** w formie słownej lub pisemnej, w której nauczyciel informuje ucznia o rzeczach, które zrobił dobrze (najlepiej minimum dwa wskazania) i jednej, nad którą powinien popracować. Przedstawienie informacji zwrotnej w takich właśnie proporcjach (minimum 2 do 1) ma za zadanie wzmacniać ucznia, budować jego wiarę we własne możliwości oraz motywować do dalszej pracy;
- włączenie **oceny koleżeńskiej** sprzyja uczeniu się uczniów od siebie, kształtuje umiejętność kultury w formułowaniu informacji zwrotnej, a dodatkowo sprzyja integracji grupy i zespołu klasowego, docenianiu wkładu pracy innych oraz wiedzy i umiejętności posiadanych przez innych uczniów. Ocena koleżeńska ma szczególne znaczenie w przypadku uczniów ze SPE, gdyż pozwala im stać się członkiem grupy, prawidłowo sformułowana przyczynia się do poczucia wspólnoty w klasie;

- uwzględnienie w procesie nauczania **samooceny** dokonywanej przez uczniów podczas lekcji pozwala na refleksję nad własnym procesem uczenia się, uświadamia im, np. ile zrozumieli z omawianych zagadnień. Stosowanie samooceny przynosi korzyści nie tylko uczniowi, ale również nauczycielowi, który pozyskuje informację na temat poziomu opanowania wiedzy i poszczególnych kompetencji językowych przez dzieci. Dzięki temu uczący może na bieżąco monitorować postępy uczniów, by na tej podstawie planować, modyfikować i indywidualizować proces nauczania oraz przyjęte dostosowania w stosunku do konkretnych uczniów oraz uwzględniać ich specyficzne potrzeby edukacyjne.

W opracowaniu powyższych informacji wykorzystano materiały ze stron: ok.ceo.org.pl oraz nspmielec.edu.pl.

Stosowanie wskazanego powyżej sposobu oceniania powoduje, że uczeń staje się świadomym i aktywnym uczestnikiem procesu nauczania/uczenia się; ma większą motywację do pracy (dzięki wsparciu nauczyciela), wyrównuje szanse edukacyjne, gdyż uczący nie porównuje wyników konkretnego ucznia z jego wynikami. Ogromne znaczenie ma również dbałość o indywidualny i całościowy rozwój konkretnego dziecka poprzez podejmowanie przez nauczyciela działań wspierających, naprawczych i rozwijających.

Poniżej zaproponowano metodę „schodki”, pomocną przy dokonywaniu przez uczniów samooceny w trakcie trwania lekcji języka obcego.

Schodki – metodę tę można wykorzystać na II etapie edukacyjnym do samooceny i oceny przyrostu wiedzy, umiejętności uczniów. Na tablicy lub flipcharcie na początku lekcji nauczyciel rysuje schodki mające 6 stopni, nawiązując w ten sposób do sześciostopniowej skali ocen. Każdemu stopniowi możemy przypisać inny zapis, np.:

1. Nigdy o tym nie słyszałem.
2. Coś słyszałem, ale niewiele pamiętam.
3. Co nieco się orientuję.
4. Sporo wiem na ten temat.
5. Lubię i znam te zagadnienia.
6. Mogę być ekspertem w danej dziedzinie.

Następnie uczący prosi uczniów, by kolorową kartką lub mazakiem zaznaczyli ich poziom wiedzy na dany temat przed daną lekcją.

Ćwiczenie powtarzamy na koniec lekcji na tej samej tablicy/flipcharcie, ale karteczki lub mazaki mają inny kolor. Ćwiczenie pozwala uczniom, ale też nauczycielowi, ocenić przyrost wiedzy pojedynczych uczniów lub danej klasy. Wówczas uczący powinien omówić różnice widoczne na tablicy, pokazując w ten sposób uczniom, że robią postępy.

ROZDZIAŁ VI

Zadania nauczyciela w kontekście realizacji założeń edukacji włączającej

Duża część postępu w nauce była możliwa dzięki ludziom niezależnym lub myślącym nieco inaczej.

Chris Darimont

W planowaniu lekcji języka rosyjskiego należy pamiętać o realizacji edukacji włączającej i odpowiednio wcześniej zrobić rozeznanie w tym zakresie, dowiadując się, jakie SPE mają uczniowie, z którymi będziemy pracować w danym roku szkolnym. Wiedzę na ten temat możemy uzyskać od poprzedniego wychowawcy, pedagoga szkolnego, nauczyciela współorganizującego proces kształcenia i wykorzystać ją do zaplanowania zadań własnych, czyli nauczyciela języka rosyjskiego. Realizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla konkretnego ucznia w szkole jest obowiązkowa (wynika wprost z Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. 2017, poz. 1591 z późn. zm.; t.j. Dz. U. 2020, poz. 1280) i bazuje na wynikach diagnozy funkcjonalnej. Diagnoza ta polega na rozpoznaniu oraz zaspokojeniu w szkole indywidualnych potrzeb edukacyjnych oraz rozwojowych dziecka. Aby mieć pełny obraz, należy rozpoznać także indywidualne możliwości ucznia, poznać czynniki środowiskowe, które wpływają na sposób jego funkcjonowania. Jest to potrzebne, by udzielić dziecku wsparcia i stworzyć mu warunki do aktywnego oraz możliwie najpełniejszego udziału w życiu nie tylko szkoły/ placówki oświatowej, ale również uczestnictwa w środowisku społecznym.

Dodatkowo praktycznie w każdym momencie roku szkolnego może zaistnieć potrzeba dostosowania procesu nauczania oraz zastosowanych metod, technik nauczania i form pracy lekcyjnej i pozalekcyjnej do potrzeb konkretnego ucznia lub uczniów. Może to wynikać z choroby, sytuacji rodzinnej, zdarzenia losowego (np. wypadku), uzyskania przez ucznia orzeczenia lub opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej lub specjalistycznej. Obowiązkiem każdego nauczyciela jest wyjść naprzeciw potrzebom ucznia i dostosować sposób pracy do aktualnych możliwości młodego człowieka. Aby móc to zrobić, należy zacząć od odpowiedniego zdiagnozowania, a następnie rozgraniczyć potrzeby rozwojowe i edukacyjne konkretnego dziecka, wyodrębnić czynniki osobowe, środowiskowe, które wpływają na funkcjonowanie ucznia. Następnie należy zaplanować i wdrożyć specjalistyczne dostosowania, które powinny dotyczyć:

- przystosowania przestrzeni szkolnej i bazy dydaktycznej w celu ułatwienia uczniowi ze SPE opanowania materiału;
- zapewnienia odpowiedniej kadry – pedagogów, psychologów, terapeutów, logopedów, pedagogów specjalnych, różnorodnych specjalistów przygotowanych do udzielenia specjalistycznej pomocy w pracy dydaktyczno-wychowawczej, by właściwie zorganizować proces kształcenia z uwzględnieniem możliwości i w odpowiedzi na potrzeby konkretnego dziecka. Specjaliści, organizując proces nauczania, mogą opierać się na opiniach poradni specjalistycznych, psychologiczno-pedagogicznych, informacjach od rodziców/ opiekunów prawnych ucznia;

- społeczności rówieśników, która w znaczący sposób wpływa na właściwy rozwój dziecka ze SPE.

Bardzo ważna jest otwartość na współpracę z rodzicami uczniów ze SPE oraz wykorzystanie potencjału środowiska lokalnego, np. do rozwijania umiejętności radzenia sobie w różnych sytuacjach edukacyjnych i życiowych, gdyż kompetencje społeczne są nieodzowne do właściwego funkcjonowania dziecka w szkole oraz w działalności zawodowej w przyszłości. Istotna jest akceptacja dziecka ze SPE i jego rodziny przez środowisko lokalne i włączenie ich we wspólne działania. Nauczyciel, pracując z uczniem ze SPE, powinien uwzględnić współpracę z personelem szkoły (psycholog, pedagog szkolny, pedagog specjalny, logopeda etc.), który znając dziecko, może mu pomóc w różnych sytuacjach szkolnych oraz pozaszkolnych. Dodatkowo warto pozyskać informacje od specjalistów pracujących z uczniem poza szkołą – lekarzy, terapeutów, neurologopedów, rehabilitantów, gdyż to pozwoli uczącemu poznać mocne i słabe strony ucznia, jego możliwości psychofizyczne wynikające np. z niepełnosprawności i in. Wymienione powyżej osoby posiadają specjalistyczną wiedzę na temat funkcjonowania konkretnego ucznia, są inicjatorami działań mających na celu właściwe dostosowanie wymagań, by zapewnić realizację procesu kształcenia zgodnie z potrzebami i możliwościami konkretnego dziecka.

Po diagnozie należy zaplanować i podjąć konkretne działania uwzględniające wspomniane powyżej kształtowanie kompetencji społecznych, współpracę z rodzicami, nauczanie w kooperacji (np. praca w grupach, metoda projektu), uczenie się wspólnie z innymi dziećmi, od siebie nawzajem, ponieważ daje to uczniom ze SPE poczucie wsparcia ze strony kolegów oraz przynależności do grupy, ułatwia im odnalezienie się i funkcjonowanie w klasie, dodaje im pewności siebie.

Istotne znaczenie dla rozwoju dziecka ze SPE ma zaufanie w relacjach rodzic (dom) – uczeń – nauczyciel (szkoła), zaangażowanie wszystkich stron i przepływ informacji pomiędzy nimi, gdyż każda z tych stron ma do odegrania niezwykle ważną rolę w przygotowaniu dziecka ze SPE do możliwie najlepszego funkcjonowania w społeczeństwie. Rodzic, przekazując informacje o dziecku (często są to dane wrażliwe), oczekuje zapewnienia bezpieczeństwa, wsparcia emocjonalnego dziecku oraz całej rodziny. Kadra pedagogiczna szkoły w relacjach z rodzicami powinna koncentrować się na mocnych stronach dziecka, udzielać im wsparcia w pokonywaniu przez dziecko różnorodnych trudności edukacyjnych.

W przypadku nauczania języka obcego warto przypomnieć, że zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz. U. 2019, poz. 373) dyrektor szkoły na wniosek rodziców ucznia oraz na podstawie opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej i poradni specjalistycznej, z której wynika potrzeba zwolnienia z nauki drugiego języka obcego, może zwolnić ucznia z wadą słuchu, z głęboką dysleksją rozwojową, z afazją, z niepełnosprawnościami sprzężonymi lub z autyzmem, w tym zespołem Aspergera, z nauki drugiego języka obcego nowożytnego do końca danego etapu edukacyjnego. Podstawą do zwolnienia z nauki drugiego języka obcego jest orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego lub orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania.

Istnieje wiele podejść do planowania programów nauczania dla uczniów z zaburzeniami i wynikającymi z nich trudnościami w uczeniu się. Autorka niniejszego

poradnika jest zwolenniczką dzielenia treści na mniejsze fragmenty i opanowania wiedzy, która jest dla ucznia niezbędna w uczeniu się języka rosyjskiego. Dodatkowo warto poświęcić czas na zapoznanie uczniów ze strategiami uczenia się i wskazywanie im, jak mogą się uczyć skutecznie.

W praktyce dostosowanie wymagań edukacyjnych na lekcji języka obcego powinno być powiązane z bieżącą obserwacją pedagogiczną i realizowane w następujący sposób, w zależności od specjalnych potrzeb edukacyjnych konkretnych uczniów (zaprezentowane poniżej symptomy i trudności oraz wskazane sposoby dostosowań wymagań edukacyjnych dla uczniów ze SPE opracowano w oparciu o materiały dostępne na stronie internetowej [Ośrodka Rozwoju Edukacji w Warszawie](#)).

W przypadku uczniów z dysfunkcją narządu wzroku należy zwrócić uwagę na następujące symptomy i trudności w nauce:

- przestawianie, opuszczanie, mylenie liter o podobnych kształtach i wyrazów o podobnej strukturze (ma to szczególne znaczenie w przypadku alfabetu rosyjskiego oraz bliskiego pokrewieństwa języka rosyjskiego i polskiego),
- popełnianie błędów ortograficznych,
- nieprawidłowa technika czytania,
- brak całościowego rozumienia tekstu,
- wolne tempo czytania, wynikające z problemów w spostrzeganiu całego wyrazu lub zdania,
- problemy w rozumieniu tekstu, wynikające z konieczności koncentracji na postrzeganiu kształtu poszczególnych liter,
- możliwe trudności w pisaniu wynikające z obniżonego poziomu sprawności spostrzegania i zakłóconej koordynacji wzrokowo-ruchowej, niewłaściwe zaplanowanie pracy pisemnej, rozmieszczenie tekstu na karcie pracy czy na stronach w zeszyte przedmiotowym.

Sposób dostosowania wymagań edukacyjnych:

- odpowiednie umiejscowienie ucznia w klasie – zwykle blisko nauczyciela i tablicy (zapewnienie dobrej widoczności, właściwego oświetlenia, zapobieganie odbłaskowi pojawiającemu się w pobliżu okna),
- zachowanie porządku na stanowisku pracy,
- stosowanie powiększonej czcionki w tekstach, materiałach, kartach pracy, materiał ilustrowany z zastosowaniem kontrastu, uproszczenia grafik, audiodeskrypcja, kserokopie dobrej jakości, tekst maksymalnie uproszczony, makiety, mapy w formie modeli dotykowych,
- wydłużenie czasu pracy na wykonanie zadania ze względu na szybką męczliwość ucznia – dotyczy to pracy lekcyjnej, pisania sprawdzianów i klasówek, prace domowe nie powinny być obszerne,
- staranne dobieranie pomocy i narzędzi dydaktycznych, np. ze względu na trudności z czytaniem zastąpienie prac pisemnych ustnymi, a także umożliwienie uczniom pisania prac z wykorzystaniem komputera dostosowanego do potrzeb osób z dysfunkcją narządu wzroku,
- zapewnienie w sali lekcyjnej sprzętu, który ma za zadanie ułatwienie pracy uczniowi niewidomemu lub słabowidzącemu (może to być np. drukarka brajlowska, drukarka

laserowa, klawiatura brajłowska do urządzeń mobilnych, skaner rozpoznający druk zwykły i pismo Braille'a, lupa, powiększalnik, syntezytor mowy, podręczniki dostosowane do potrzeb uczniów z dysfunkcją narządu wzroku, materiały audiowizualne, oprogramowanie, nagrania, e-booki),

- umożliwianie obejrzenia z bliska przedmiotów, makiet itp.,
- zwracanie uwagi na szybką męczliwość dziecka, wynikającą ze zużywania większej energii na patrzenie i interpretację informacji uzyskanych drogą wzrokową,
- umożliwienie uczniowi jak najczęstszego korzystania z nagrań, plików dźwiękowych,
- umożliwienie wykonywania zadań na kartkach większego formatu,
- potrzeba częstego weryfikowania trafności doznań wzrokowych, np. poprzez pytanie skierowane do ucznia, np. „Co widzisz?”.

W przypadku ucznia z dysfunkcją narządu słuchu zauważyć można następujące symptomy i trudności w nauce:

- nauczyciel może odnosić wrażenie, że uczeń nie uważa lub śni na jawie,
- uczeń może nie słyszeć instrukcji przekazywanych przez uczącego lub nietypowo reagować na instrukcje ustne,
- ze względu na kłopoty z rozumieniem oraz obawą przed porażką uczeń niechętnie angażuje się w działania klasowe, w sytuacjach szkolnych uczeń może reagować niewłaściwie, gdyż zdarza się, że nie rozumie intencji innych osób, instrukcji, zasad gry itp.,
- możliwe jest występowanie zaburzeń mowy, uczeń zamienia i gubi litery, pomija części wyrazów, myli końcówki – co powoduje zmianę znaczenia wyrazów,
- uczeń dysponuje niewielkim zasobem pojęć i słownictwa, zwykle słabo czyta, a dodatkowo nie jest w stanie czytać samodzielnie i zrozumieć treści obszernych tekstów,
- często myli głoski dźwięczne i bezdźwięczne, ma problem z różnicowaniem głosek,
- może pisać bezsensowne zlepki liter ze względu na niezrozumienie znaczenia,
- duże trudności sprawia uczniowi poprawna pisownia, opanowanie gramatyki, składni, ćwiczenia stylistyczne oraz równoczesne wykonywanie kilku czynności.

Sposób dostosowania wymagań edukacyjnych:

- zapewnienie uczniowi miejsca w pierwszej ławce, w niewielkiej odległości od nauczyciela (zwykle od 0,5 do 1,5 m),
- umożliwienie siedzenia w jednej ławce z uczniem zdolnym, chętnym do pomocy,
- zapewnienie dobrego oświetlenia,
- umożliwienie widzenia twarzy nauczyciela w celu słuchania jego wypowiedzi przy jednoczesnym odczytywaniu mowy z ust,
- pozwolenie uczniowi na odwracanie się w kierunku kolegów odpowiadających podczas lekcji, gdyż ułatwia mu to zrozumienie ich wypowiedzi,
- nauczyciel powinien mówić do dziecka wyraźnie, używając normalnego głosu i intonacji, unikać nadmiernej gestykulacji oraz gwałtownych ruchów,
- zadbanie o spokój i ciszę w klasie, by nie zakłócać odbioru uczniom z aparatami słuchowymi,
- eliminowanie zbędnego hałasu poprzez np. zamykanie okien, unikanie szeleszczenia kartkami, szurania krzesłami, gdyż to utrudnia dziecku rozumienie poleceń nauczyciela i wypowiedzi innych uczniów, powoduje też większe zmęczenie,

- konieczność częstego upewniania się przez nauczyciela, czy polecenia kierowane do całej klasy są właściwie rozumiane przez dziecko niedosłyszające,
- zapewnienie dodatkowych wyjaśnień, upraszczanie poleceń i instrukcji poprzez stosowanie prostego, znanego uczniowi słownictwa lub wskazywanie, jak polecenie wykonuje kolega z ławki,
- wydłużenie czasu na wykonanie zadania lub pracę z tekstem ze względu na wolniejsze tempo pracy,
- w czasie lekcji wskazane jest wykorzystywanie pomocy wizualnych i tablicy,
- zastąpienie pisania ze słuchu inną formą ćwiczeń w pisaniu, np. układaniem zdań z rozsypanki wyrazowej, uzupełnianiem tekstu z lukami, dobieraniem odpowiednich wyrazów ze względu na ich formę gramatyczną,
- zapewnienie możliwości wyboru kart pracy w formie tekstowej i graficznej,
- stosowanie transkrypcji tekstów wykorzystywanych w ćwiczeniach językowych,
- wykorzystywanie map mentalnych,
- stosowanie przez nauczyciela w komunikacji pytań pomocniczych, naprowadzających, wykorzystujących fonogesty,
- zadbanie o warunki sprzyjające spontanicznym sytuacjom dialogowym w celu kształtowania właściwych zachowań komunikacyjnych,
- stymulowanie rozwoju językowego powinno być związane z aktywnością w codziennych sytuacjach komunikacyjnych,
- umożliwienie rozpoznawania mowy drogą słuchową,
- zachęcanie ucznia do porównywania, wskazywania podobieństw i różnic, wyszukiwania zależności pomiędzy elementami rzeczywistości,
- wykorzystywanie w pracy metod i technik wizualizacyjnych (tablica, plansze, tablica interaktywna, rzutnik multimedialny, komputer) wspomaganym przez pomoce audio, tj. słuchawki, odtwarzacze dźwięku,
- ciągłe aktywizowanie ucznia do rozmowy poprzez proste pytania, gesty, mimikę itp. oraz zachęcanie do koncentracji, skupienia, częste sprawdzanie, czy pytania są właściwie rozumiane, a w sytuacji problemów zapewnienie dodatkowych wyjaśnień.

W przypadku ucznia z dysleksją można zauważyć następujące symptomy i trudności w nauce:

- problemy z zapamiętywaniem nowych słów, czytaniem oraz rozumieniem treści, układaniem wydarzeń w określonym porządku, z redagowaniem wypowiedzi ustnych, z mówieniem, rozumieniem, czytaniem i pisaniem w językach obcych,
- problemy w opanowaniu alfabetu rosyjskiego – błędy w pisaniu wynikają z trudności w odróżnianiu liter, gubienie drobnych elementów graficznych, opuszczanie i przestawianie liter
- trudności w zapisie wyrazu w poprawnej formie gramatycznej,
- niepełne rozumienie treści, poleceń.

Sposób dostosowania wymagań edukacyjnych:

- przeznaczenie do czytania niezbyt obszernych, koniecznie wcześniej przygotowanych tekstów,
- zastępowanie dłuższych tekstów e-bookami,
- zrezygnowanie z odpytywania z czytania na forum klasy,
- zrezygnowanie z czytania na głos nowego tekstu,

- dbanie o rozwój sfery emocjonalnej ucznia,
- pozytywne motywowanie i zachęcanie do pracy (w tym dodatkowej),
- wspieranie i motywowanie ucznia, nauczenie go wiary we własne możliwości,
- kontrolowanie stopnia zrozumienia poleceń samodzielnie przeczytanych przez ucznia, np. w trakcie sprawdzianu,
- wydłużenie czasu pracy ze względu na wolne tempo czytania i pisania,
- potrzeba kilkukrotnego przeczytania tekstu w celu zrozumienia go,
- przygotowanie dla ucznia gotowych notatek do wklejenia do zeszytu,
- preferowanie wypowiedzi ustnych,
- sprawdzanie wiadomości powinno dotyczyć niewielkich partii materiału i odbywać się często,
- umożliwienie opanowania stresu i napięcia emocjonalnego oraz poprawy koncentracji poprzez wcześniejsze informowanie ucznia, kiedy będzie pytany,
- zapewnienie uczniowi miejsca blisko nauczyciela,
- złagodzenie wymagań z zakresu języka rosyjskiego poprzez dostosowanie kryteriów,
- przekazywanie pozytywnej informacji zwrotnej poprzez opatrzenie stosownym komentarzem postępów ucznia w zakresie ortografii,
- zmniejszenie liczby zadań ze względu na wolniejsze tempo pracy,
- uczenie pomocy w doborze argumentów, tworzeniu schematów prac w celu ułatwienia redagowania wypowiedzi, planowania kompozycji wypowiedzi,
- wydłużenie czasu na opanowanie nowej leksyki,
- nową leksykę należy objaśniać za pomocą polskich odpowiedników, w formie opisowej, przez podanie synonimów, antonimów, poprzez tworzenie związków z nowym wyrazem,
- w celu zapamiętania pisowni trzeba zachęcać do pisania: palcem po ławce, ze zróżnicowaniem kolorystycznym, warto stosować także literowanie,
- stosowanie naprowadzania, skojarzeń, w nauczaniu gramatyki warto stosować schematy,
- stosowanie metod aktywnych, licznych pomocy dydaktycznych, aby urozmaić proces nauczania/uczenia się,
- zestawianie zjawisk gramatycznych w języku rosyjskim ze zjawiskami w języku polskim i innych znanych uczniowi językach obcych.

W przypadku ucznia z dysgrafią występują trudności z ładnym, czytelnym zapisem.

Sposób dostosowania wymagań edukacyjnych:

- umożliwienie pisania prac pisemnych na komputerze, tablecie lub drukowanymi literami,
- niekonwencjonalne sposoby sprawdzania prac, np. odczytanie przez ucznia pracy zapisanej w nieczytelny sposób,
- zastąpienie pisemnego sprawdzania wiedzy formami ustnymi.

W przypadku ucznia z dysortografią występują trudności z poprawną pisownią pod względem ortograficznym, fonetycznym i interpunkcyjnym.

Sposób dostosowania wymagań edukacyjnych:

- zrezygnowanie z pisania ze słuchu i zastąpienie tego zadaniami polegającymi na uzasadnianiu pisowni,
- ocenianie merytorycznej strony pracy,
- nieocenianie w pracy ucznia poprawności pisowni,
- zwiększenie liczby ćwiczeń z wykorzystaniem programów komputerowych i aplikacji w celu ćwiczenia ortografii i gramatyki.

W przypadku uczniów o inteligencji niższej niż przeciętna można zauważyć następujące symptomy i trudności:

- w zakresie poprawnej wymowy,
- w zapamiętywaniu, odtwarzaniu słownictwa, treści oraz zdań,
- w swobodnym wypowiedzianiu się na zadany temat, w poprawnym czytaniu i pisaniu oraz opanowaniu zasad gramatycznych,
- z selekcją i określeniem myśli przewodniej dłuższych tekstów,
- stosunkowo ubogie słownictwo oraz niewłaściwa struktura wypowiedzi zarówno ustnych, jak i pisemnych,
- problemy z odtworzeniem z pamięci odległych czasowo partii materiału ze względu na słabą pamięć długotrwałą i operacyjną,
- wolne tempo procesów myślowych oraz działania,
- trudności w uogólnianiu, wnioskowaniu.

Sposób dostosowania wymagań edukacyjnych:

- omawianie mniejszych partii materiału, zagadnień o niższym stopniu trudności,
- zmniejszanie liczby słówek do zapamiętania,
- formułowanie prostych poleceń,
- indywidualne instruowanie ucznia,
- wydłużenie czasu na wykonanie zadania lub przyswojenie materiału ze względu na wolniejsze tempo pracy ucznia,
- unikanie pytań przekrojowych i problemowych oraz trudnych i abstrakcyjnych pojęć,
- częste odwoływanie się do konkretów, podawanie przykładów,
- odpytywanie po uprzednim poinformowaniu, kiedy i z czego dokładnie uczeń będzie odpowiadał,
- objętość pracy domowej powinna umożliwiać jej samodzielne wykonanie przez ucznia,
- zmniejszenie liczby słów do zapamiętania,
- wydłużenie czasu na przyswojenie nowej leksyki oraz wykonanie zadania,
- w przypadku nowych partii materiału zwiększenie liczby powtórzeń, formułowanie poleceń w uproszczonej formie,
- skracanie wypowiedzi na omawiany temat do kilku prostych zdań,
- bieżące udzielanie wyjaśnień i wsparcia w trakcie pracy samodzielnej ucznia,
- dzielenie materiału na mniejsze partie o niższym stopniu trudności (nadal w zakresie opisanym w podstawie programowej).

W przypadku ucznia zdolnego można zauważyć następujące symptomy:

- łatwość przyswajania nowych treści, często o wysokim stopniu trudności,
- stosowanie w procesie uczenia się innowacyjnych, niekonwencjonalnych rozwiązań,
- łatwość w dokonywaniu selekcji materiału, wnioskowaniu, formułowaniu dłuższych form wypowiedzi, zawierających wiele szczegółów, wydarzeń, argumentów etc.,
- ze względu na wysoki poziom wiedzy ogólnej duża swoboda wykorzystywania wiedzy i rozwiązań z innych dziedzin, wyszukiwania podobieństw i różnic,
- łatwość w opanowaniu nowych, często złożonych struktur gramatycznych oraz leksykalnych,
- dość często szybkie nudzenie się w czasie lekcji,
- zniechęcenie spowodowane tradycyjnymi metodami nauczania.

Sposób dostosowania wymagań edukacyjnych:

- przygotowanie zadań zróżnicowanych co do formy, o podwyższonym stopniu trudności,
- potrzeba podtrzymania uwagi ucznia, koncentracji uwagi,
- zachęcanie do wykonywania większej liczby zadań, również tych o podwyższonym stopniu trudności,
- angażowanie do pełnienia funkcji lidera, konsultanta językowego podczas pracy w grupach,
- zachęcanie do dzielenia się wiedzą z innymi uczniami w klasie,
- zachęcanie do rozwijania wiedzy i umiejętności w ramach wystąpień publicznych, pomocy innym uczniom, samokształcenia, zajęć dodatkowych.

Nauczyciel języka obcego na II etapie edukacyjnym w ramach prowadzonej obserwacji pedagogicznej uczniów ze SPE powinien zwracać uwagę na szanse i możliwości tej obserwacji w odniesieniu do zapisów programu nauczania *На хорошем уровне* (*Na dobrym poziomie*). Uczący może obserwacji poddać m.in.: mocne i słabe strony ucznia, jego zainteresowania – czy mają one wpływ na proces uczenia się, koncentrację uwagi, motywację do nauki, zaangażowanie ucznia w uczenie się języka rosyjskiego, przyrost umiejętności w ramach poszczególnych kompetencji językowych, czy zastosowane dostosowania i modyfikacje sprawdzają się w pracy z uczniem, czy metody, techniki nauczania oraz formy pracy i środki dydaktyczne są skuteczne i czy pozwalają dziecku na osiągnięcie sukcesu edukacyjnego na miarę jego indywidualnych możliwości, czy następuje progres w nabywaniu kompetencji kluczowych lub umiejętności uniwersalnych, czy uczeń dobrze funkcjonuje w grupie rówieśniczej, jak radzi sobie w sytuacjach trudnych, jak ocenianie wpływa na samoocenę ucznia etc.

Aby to osiągnąć, nauczyciel może prowadzić rozmowy z uczniem oraz całym zespołem klasowym, stosować narzędzia pomiaru dydaktycznego i różnorodne narzędzia ewaluacji, przeprowadzać ankiety. Jedynie stosowanie różnorodnych narzędzi diagnostycznych, wsparte wnikliwą obserwacją pedagogiczną pozwala uczącemu zebrać pełne informacje na temat uczniów. Jeśli nauczyciel rusycysta chce poddać obserwacji funkcjonowanie ucznia w grupie rówieśniczej, może zastosować narzędzie przedstawione poniżej (inspirowane publikacją Jolanty Rafał Łuniewskiej *Arkusze dla nauczyciela do obserwacji ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkole ogólnodostępnej*).

Imię i nazwisko ucznia: ... klasa: ...

Data obserwacji: ...

Oznaczenia skali punktowej: 6 – najwyższe wartości; 1 – najniższe wartości

Uczeń:

nawiązuje kontakty z kolegami z klasy/grupy, w której pracuje	1 2 3 4 5 6
umie współpracować w grupie przy realizacji zadania/projektu	1 2 3 4 5 6
potrafi prosić innych o pomoc, gdy tego potrzebuje	1 2 3 4 5 6
udziela pomocy rówieśnikom, gdy tego potrzebują	1 2 3 4 5 6
dzieli się z innymi posiadaną wiedzą i umiejętnościami	1 2 3 4 5 6
angażuje się w działania zespołu klasowego	1 2 3 4 5 6
odnosi się z szacunkiem do innych uczniów	1 2 3 4 5 6
skutecznie komunikuje się z rówieśnikami	1 2 3 4 5 6
potrafi wyrazić swoją opinię na wskazany temat	1 2 3 4 5 6
jest lubiany przez zespół klasowy	1 2 3 4 5 6
czepie wzorce właściwych zachowań od innych	1 2 3 4 5 6

Jeśli uczyący chce poddać obserwacji mocne i słabe strony ucznia, a dodatkowo przyczyny niepowodzeń szkolnych, może wykorzystać poniższy schemat.

Imię i nazwisko ucznia: ... klasa: ...

Data obserwacji: ...

Mocne strony ucznia: ...

Słabe strony ucznia: ...

Przyczyny trudności niepowodzeń szkolnych: ...

W celu zaobserwowania zmian na przestrzeni czasu warto tę samą obserwację powtórzyć za jakiś czas, np. na koniec semestru albo roku szkolnego lub prowadzić ją systematycznie przez cały okres pracy z danym uczniem.

Przykład dobrej praktyki pokazujący rozwijanie kompetencji społecznych uczniów ze SPE

W codziennej pracy szkolnej nauczyciele i inni pracownicy systemowo powinni aktywizować uczniów ze SPE, włączając ich w życie społeczności zarówno szkolnej, jak i lokalnej (np. poprzez udział w festynach osiedlowych, wspólnych wyjściach do instytucji kultury, spotkaniach z rówieśnikami z innych szkół i placówek oświatowych, organizację wystaw prac i twórczości uczniów oraz osób ze środowiska lokalnego). Dodatkowo uczyący powinni angażować młodych ludzi do pomocy innym, współdziałania na rzecz różnych środowisk (np. poprzez spotkania i udział w akcjach charytatywnych na rzecz osób starszych, dzieci z domów dziecka, osób dorosłych i dzieci dotkniętych chorobami przewlekłymi i nowotworowymi), gdyż pozwala to kształtować właściwe postawy akceptacji wobec siebie i innych bez względu na posiadane cechy psychofizyczne. W każdym

okolicznościach warto pokazywać młodzieży, że zastosowanie strategii wspólnego działania, bazującego na pracy zespołowej, zawsze pozytywnie wpływa zarówno na osoby, które otrzymają pomoc i wsparcie, jak i na wszystkich zaangażowanych w udzielenie tego wsparcia i pomocy. Powyższe dodatkowo sprzyja integracji społecznej, pozwala lepiej poznać osoby z najbliższego otoczenia, co w przyszłości może zaowocować współpracą, koleżeństwem lub przyjaźnią.

BIBLIOGRAFIA

- Biech E., Silberman M., 2016, *Metody aktywizujące w szkoleniach*, tłum. W. Biliński, G. Sałuda, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Boczula J., Wierieszczagina I., 1999. *Мы учим и играем. Gry i zabawy na lekcjach języka rosyjskiego*, Warszawa: WSiP.
- Boszczyk N., 2019, *Nauczycielu, czemu ma służyć Twoje ocenianie?*, szkoladobrejrelacji.pl (dostęp 20.09.2021).
- Ciężka B., 2019, „Dziesięć” metody ewaluacji, [w:] Mrożek M. (red.), *Sześć kontekstów uczenia (się) dorosłych. Wybór tekstów opublikowanych na platformie EPAL w 2019 r.*, Warszawa: Wydawnictwo FRSE, s. 108–111.
- Cyranowicz B., Szczucka J., 2006, [Szkolne problemy dzieci dyslektycznych](#) (PDF, 2,4 MB; dostęp 6.07.2022), Biuletyn Klubu Nauczyciela „Pomagamy uczyć. Język rosyjski”, nr 4, s. 2–5.
- Gawęcka-Ajchel B., 2006, *Jak pracować z portfolio na lekcji języka rosyjskiego?*, [w:] *Смыслы 1. Poradnik dla nauczyciela. Program nauczania języka rosyjskiego w szkole podstawowej. Kurs dla początkujących*, Warszawa: WSiP, s. 10.
- Gawęcka-Ajchel B., 2006, *Podręcznik Смыслы a problem dysleksji na lekcjach języka rosyjskiego*, Biuletyn Klubu Nauczyciela „Pomagamy uczyć. Język rosyjski”, nr 4, s. 6–7.
- Gawęcka-Ajchel B., Żelezik A., *Pożądane działania nauczyciela pracującego z dzieckiem dyslektycznym*, ucze.pl (dostęp 20.09.2021).
- Klimowicz A., 2005, *Aktywizujące metody nauczania*, [w:] Owczarz M. (red.), *Poradnik edukatora*, Warszawa: CODN, s. 192.
- Komorowska H., 1980, *Nauczanie gramatyki języka obcego a interferencja*, Warszawa: WSiP.
- Komorowska H., 2003, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Łais S., 2019, *Inspiracje od mistrzów angażowania*, [w:] Mrożek M. (red.), *Sześć kontekstów uczenia (się) dorosłych. Wybór tekstów opublikowanych na platformie EPAL w 2019 r.*, Warszawa: Wydawnictwo FRSE, s. 62–64.
- Łukasiewicz-Wieleba J., 2014, [Jak \(się\) uczyć? Krótki Poradnik dla nauczycieli](#) (PDF, 191 kB; dostęp 6.07.2022), „Refleksje. Zachodniopomorski Dwumiesięcznik Oświatowy”, nr 6, s. 30–34.
- Mazur P., Solecka B., 2020, *Koncepcja nakładek uwzględniających specjalne potrzeby edukacyjne w programach nauczania oraz scenariuszach zajęć/lekcji*, Warszawa: ORE.
- MEN, 2019, [Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 \(część ogólna\)](#) (PDF, 1253 kB; dostęp 6.07.2022), Warszawa: MEN.
- Niemierko B., 2007, *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- [Ocenianie kształtujące \(OK\). Serwis edukacyjny dla szkół](#) (dostęp 21.09.2021).
- Pietras. A., 2017, *Co to jest ocenianie kształtujące?*, nspmielec.edu.pl (dostęp 21.09.2021).

Pulit-Parszewska O., 2009, *Metoda projektu w pracy z uczniem zdolnym*, [w:] Chyćlak K., „Tylko oszlifowany diament świeci”. *Materiały pomocnicze do realizacji programu zajęć pozaszkolnych z matematyki dla uczniów zdolnych klas IV–VI szkoły podstawowej*, Nowy Sącz: DiAMEnT, s. 2–8.

Rada Europy, Coste D. i in. (oprac.), 2003, *Europejski System Kształcenia Językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Warszawa: Wydawnictwa CODN.

Rafał-Łuniewska J., 2019, *Arkusze dla nauczyciela do obserwacji ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkole ogólnodostępnej*, ore.edu.pl (PDF, 2,3 MB; dostęp 21.09.2021).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz. U. 2017, poz. 356 z późn. zm.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, Dz. U. 2019, poz. 373.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz. U. 2017, poz. 1591 z późn. zm., t.j. Dz. U. 2020, poz. 1280.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym, Dz. U. 2017, poz. 1578 z późn. zm., t.j. Dz. U. 2020, poz. 1309.

Siek-Piskozub T., 1994, *Gry i zabawy w nauczaniu języków obcych*, Warszawa: WSiP.

Siek-Piskozub T., 1995, *Gry, zabawy i symulacje w procesie glottodydaktycznym*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

System Ewaluacji Oświaty, b.r., „Miękkie”, „alternatywne” metody ewaluacji, npseo.pl (PDF, 1038 kB; dostęp 29.12.2021).

Stawna M., 1991, *Podjęcie komunikacyjne do nauczania języków obcych. Od teorii do praktyki*, Warszawa: WSiP.

Święcicka K., 2007, *28 mózgów. Jak uruchomić obydwie półkule!*, Biuletyn Klubu Nauczyciela „Pomagamy uczyć. Język rosyjski”, nr 1(5), s. 2–6.

Zalecenie Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dz. Urz. UE 2018, C189/1.

Beata Gawęcka-Ajchel – magister filologii rosyjskiej, nauczyciel dyplomowany. Ukończyła studia podyplomowe z zakresu zarządzania zasobami ludzkimi oraz administracji państwowej i samorządowej. Wieloletni lektor, nauczyciel akademicki prowadzący zajęcia w ramach studiów dziennych, zaocznych podyplomowych i doktoranckich, pracownik nadzoru pedagogicznego, ewaluator, trener, ekspert ds. języków obcych (ORE). Od 2006 roku współautorka i autorka licznych publikacji do nauki języka rosyjskiego oraz materiałów metodycznych: programów nauczania, cyklu podręczników i zeszytów ćwiczeń *Смыслу и Эхо* (WSiP), scenariuszy lekcji, rozkładów materiałów oraz planów wynikowych. Z jej podręczników uczą się uczniowie w Polsce, Czechach i na Słowacji (INFOA). Współautorka publikacji *Język rosyjski dla studentów kierunków humanistycznych* (Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej) oraz materiałów ułatwiających przygotowanie do egzaminu gimnazjalnego z języka rosyjskiego *Gimnazjalne ABC. Egzamin z języka rosyjskiego* (WSiP). Od wielu lat prowadzi szkolenia z zakresu metodyki nauczania języka rosyjskiego, wspomaganie pracy szkół, umiejętności, kompetencji i kwalifikacji zdobywanych w toku edukacji formalnej, pozaformalnej oraz nieformalnego uczenia się. Propagatorka idei *lifelong learning*.